

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రకాశికా ప్రకాశనం
ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారు 488

మాధవీకంకణము.

వెంకట

ఇది

రమేశచంద్రదత్తుగారు.

ఆంగ్లేయభాషనురచించిన

గ్రంథమునుండి

తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావుగారిచే

నాంధ్రీకరింపబడినది.

రంగుల కుమారమూర్తిబ్రహ్మచారి

రెండవకూర్పు 2000 ప్రతులు.

గౌరవశ్రీ.

ఏలూరు.

J. Narayana

రామమోహనముద్రక్షరశాలలో

ముద్రింపబడినది.

అనా

Chowdhury

1916

పరు
బడి.

B

నాచే రచియింపబడిన గ్రంథముల మూల్యమంద
తయును రెండుసంవత్సరముల వరకును కొవ్వూరునందలి
ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాలయ కార్య నిర్వహణమునకై
యొసంగియుంటిని. కాన పాఠశాలాధికారులును పాఠ
కులును దీనిని నాదరించి తగిన సహాయముచేయుదురని
సమ్మచున్నాను.

26—6—1916

కొవ్వూరు

}

ఇట్లు,

తల్లాపగడ సూర్యనారాయణరావు.

ప్రీతి క.

రమేశచంద్రునిగ్రంథరాజములు దిగంతయశోవి
 రాజితములు. ఆతనిచారిత్రకవిజ్ఞాన మనపమేయము. మ
 నదేశవాసు లీమహామహుని రాజ్యతంత్రజ్ఞానిగణగాత్ర
 మెఱుంగుదురు. ఆంగ్లేయభాషాధురీణు లీయనగ్రంథము
 లు పెక్కులు చదివియుందురు. ఈయన “ప్రాచీనహిం
 దూదేశనాగరికత” యనుగ్రంథము బహుజనసేవ్యము.
 ఆర్థికచరిత్రము ఈయనచే రచింపబడినది మనదేశ
 స్థితిగతులునుగూర్చినఆర్థికనీతి విశదీకరించును. ఇత్యుది
 మున్ను నాచే నాంధ్రీకరింపబడినది. నయనకవితాపైపు
 ని యెట్లుండునో కేవల మాంధ్రభాషాధురీణులుచవి గొని
 యెఱుంగరు. ఈనవల ముప్పదిసంవత్సరములకుఁ బూర్వ
 మీయన బంగాళీభాషయుండు మాధవీకరితమునుపేర
 వ్రాసి మాతృభాషను ప్రకటించెను దానిని విప్రులకొంచి
 ఆంగ్లేయభాషయందు కొన్ని క్షోణ్ణిషయములను చేర్చి
 “తార్తారదాసీనుండరి” యనునానుమున నీగ్రంథమును
 రచియించినాఁడు—గ్రంథప్రాశస్త్యముపాఠశులకుఁదగ్గ
 గానుభవమునఁ దెలియఁగలదు. దీని నాంధ్రీకరించుపట్టు
 న కొన్నిపట్ల కేవలసారాంశమునుమాత్రమే తీసి గ్రంథము

ర్తయొక్కయుద్దేశములు చెదరకుండునట్లు స్వేచ్ఛగవ్రా
 సితిని. కొన్నియెడలఁ గేవలభాషాంతరీకరణమే యొన
 రించితిని. ఎట్లయినను భాషాంతరీకరణమున మాతృకలో
 ని రసభావము లున్నవియున్నట్లు వ్యక్తంబగుట పొసంగ
 దు. గుణగుణములు రసజ్ఞులగుపాఠకులు తెలిపినచో
 వలయుమాన్యులు ముందుకూర్చునఁ బొందుపఱచెదను.
 దత్తుగారిజీవచరిత్రము జగద్విశ్రుతమయ్యును గ్రంథము
 చదివినవెనుక, కవి యెట్టివాఁడైయుండు ననికుతూహల
 పడుపాఠకులకు మఱియొక్కగ్రంథమును జూచికొమ్మనిచే
 ప్పుటకంటె వేఱొక్కచోటఁ బ్రచురింపఁబడియుండుదా
 ని నిచ్చటనే నెలకొల్పుట యుత్తమం బని యెంచి నాచే
 నాంధ్రీకరింపఁబడిన హిందూదేశ ఆర్థికచరిత్రమానందలి
 యాయనజీవచరిత్రము నిందు పునర్ముద్రణముగావించితి
 ని. ఈగ్రంథము నేనాంధ్రీకరణమున కుపక్రమించి నాకు
 తీరికగలుగునప్పుడెల్ల రాత్రులను వ్రాయుచు రెండుమా
 సములలో ముగించితిని. లోటుపాటులను గప్పిపుచ్చుట
 కియ్యది సరియైనకారణముగా పరిగణింపఁబడునెడల దీన
 మునకు రాత్రులు 9గంటలకు వెనుక రెండుగంటలకాల
 ముమాత్రమే దీనిని వ్రాసిముగించితిని విన్నవించెదను.

ఇయ్యది యాత్మోత్కర్షకై చెప్పినని పాఠకులు భావిం
పకుండుదురుగాక! నేనీగ్రంథరచనకు ప్రారంభించినవెను
క కొందఱ తాండ్రభాషావిశారదు లీగ్రంథమును రచియిం
పఁబూని నాపూనికి నెఱింగి తత్ప్రయత్నమును నాకై న
దలి నన్ను కృతార్థుం జేసినందులకు వారి కెంతయు గృత
జ్ఞుండు నగుచున్నాఁడను. పలువురు పలుచోట్లనీగ్రంథము
ను రచియింపఁబూనిరని తెల్పుటవలన నీగ్రంథమునందు
దేశవాసులకెంత యభిరుచికలదో విదితము కాఁగలదు.

ఉ. ఉన్నదియున్నయట్టులుగ

నుంచినకొన్నిస్థలంబులందు భా

వోన్నతిగల్గకుండునటు

లుండకయుండిన భానభంగమా

కొన్నిస్థలంబులందు, నటు

కొంతయునిట్టులు కొంతయుంచి భా

వోన్నతిజేసి కెల్లుతగి

యుండునొ యమ్మొయిదీనివాసితిన్.

ఏలూరు.

6.—3—1916.

ఇట్లు,

తల్లాప్రగళ సూర్యనారాయణరావు.

రమేశచంద్రదత్తుగారి

జీవచరిత్రము.

రమేశచంద్రగారు దేశభక్తులలో నగ్గగణ్యుడను
మాట జగద్విదితము. ఈయన పంగదేశమున కలకత్తా
నగరమున 1843 సం॥రం ఆగష్టు 13 తేదీని జననమందె
ను. ఈయనకుటుంబము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతినందిన కుటుం
బము. ఈయన తండ్రిగారు కుంభినీవారని చెప్పబడు
తూర్పుయిండియా సంఘమువారి కొలువున డిప్యూటీ క
లెక్టరీయుద్యోగము చేసినవారు. ఈయన పెదతాతగార
గు రసమాయిదత్తుగారు తనమనుమనివలెనే గొప్పసం
స్కృతపండితుడు. కలకత్తా స్కూల్ కాజుకోర్టులో జడ్జిప
నికి నియమింపబడిన స్వదేశీయులలో మొదటివాడు.

దత్తుగారి విద్యాభ్యాసము తండ్రిగారు కలెక్టరీప
నిచేయుచున్న బంగాళా రాష్ట్రమందలి బహుప్రదేశము
లలో జరిగెను. తండ్రిగారితో పాటు దేశములవెంట ది
రిగిన కారణముచేత నీయన చిన్నతనము నుండియును ప్రజ

ల యాచారవ్యవహారములును స్థితిగతులును పూర్ణముగ బరిశీలించి చూడఁగలుగుట తటస్థించెను. ఈయనుభవ మే ఈయనకు గ్రంథరచనా కాలమున మిక్కిలి యుపయోగకారియయ్యెను, దత్తుగారు, సర్వకళాశాలా పరీక్షలకన్నిటికిని హిందూదేశ విద్యాలయములయందే విద్యనభ్యసించి పట్టపరీక్షయందు కృతార్థత నందకపూర్వమే సివిల్ సర్విసు పరీక్షకెంగ్లండునకుఁబోయెను. ఈయనతోడఁ గూడిపోయినవారు సురేంద్రనాథ బెనర్జిగారును బెహరీలాల్ గుప్తాగారును. 1869 సం॥ రమున అనఁగా ఈయనకు 21వ యేట నాపరీక్షయందు విజయమునంది యందీతఁడు తృతీయస్థానమును స్వీకరించెను. ఆకాలముననే ఈతఁడు బారిష్టరీ పరీక్షకు కూడజదివి యందుకూడ విజయమునందెను.

ఘోరించివారికిని పరిష్యావారికిని యుద్ధములుజరుగుచు బహుకార్యసూయిష్టమైయున్న యాకాలమున నీతఁడు ఐరోపాఖండము నందంతటను సంచారముచేసి హిందూదేశమునకు 1872సం॥ రమున మరలివచ్చి క్రిందితరగతి కలెక్టరీయద్యోగమును సంపాదించెను. 1883 సం॥ రము ఏప్రిల్ నెలలో నీయనకు మండలాధికారము

చేజిక్కెను. అంతకు ముందెప్పుడును ఆగ్నేయులదొరత
నమునం దిట్టియుద్యోగము హిందువుల కిచ్చియుండకపో
వుటచే దొరతనమువా రీతనిపై ప్రత్యేక మొక కన్నుంచి
ఈతనిదొరతనమును పరికించుచు వచ్చిరిగాని అందీతఁ
డేమియును సందోసఁగినవాఁడు కాఁడు ఆయుద్యోగము
ను సమర్థతతో నెఱవేర్చుచు వచ్చినందులకును బంగాళ
దేశము నందలి జమీందారీరయితలుచట్టమును తయా
రుచేయుటలో దొరతనమువారి కీతఁడుచేసిన సహాయము
నకును 1892 సం॥ రమునం దీయనకు సి. ఐ. ఇ బిరుదు
లభించెను.

1893 సం॥ రమున బర్డవానురాష్ట్రమున కీతని క
మీషనరుగా నియమించిరి. ఈకమీషనరీయుద్యోగ మా
రాష్ట్రమున నాలుగైదు జిల్లాల డిప్యూటీకమీషనర్లపై
నధికారము చేలాయించుగొప్పయుద్యోగము. అచ్చటిడి
ప్యూటీకమీషనరీయుద్యోగము మనరాష్ట్రములోని జిల్లా
కలెక్టరీయుద్యోగమునంటిది. తరువాత బంగాళదేశము
నందలి చట్టనిర్మాణసభలో మెంబరుగా నియమింపబడి
1897 సం॥రమున నుపజీవితము గైకొనెను. ఇంతటి వి
న్నవయస్సుననే ఈయనయుపజీవితము గైకొనుటకు కార

రామర్థతయుండినను తనకీయవలసియుండు లెట్టి నెంటు గ
వర్షరీయుద్యోగమును తనకీయమిచే ననికొందఱు చె
ప్పదురు దేశాభివృద్ధియందు ఈయనకుఁగల యభిమా
నముచే గ్రంథములు వాయుకుశూహలముతో విరతిన
హించిరని కొందఱు చెప్పదురు.

పిమ్మట 1897 మొదలు 1904 సం॥రమువఱకు
నప్పుడప్పుడాతఁడు స్వదేశమునకు తనవారిని చూచిపో
వుటకై వచ్చుటతక్క తక్కినకాలమంతయును ఆంగ్లేయ
దేశముందే వినియోగించెను. ఆదేశముననున్న కాలము
లో లండను యూనివర్సిటీ కి శాశాలయందితఁడు హిం
దూదేశచరిత్రములలో యాపన్యాస పాఠకఁడుగా నియ
మింపబడెను. ఈ కాలముననే దాదాభాయి నారోజీ గారు
ను ఉమేశచంద్రబెన్ద్రగారును, ఇంగ్లండున నేయుండి హిం
దూదేశప్రభుత్వసంస్కరణమునకై చేయు ప్రయత్నముల
కీతఁడు సాయపడెను. ఈతఁడు రామాయణమును మహా
భారతము నాంగ్లేయభాషను పద్యకావ్యముగా విరచిం
చి ప్రకటించిన కాలమిదియే.

1899సం॥రం డిశంబరు నెలలో లక్నోపట్టణమున
జరిగిన దేశీయమహాసభకు అగ్రాసనాధిపతిగావచ్చి దేశ

మునందలి యార్థికస్థితులనుగూర్చిన తనవిజ్ఞానధనమును
జనులపై వెదజల్లెను. ఈతనిపరిజ్ఞానము మహాపరిజ్ఞాత
యగు కర్జునుప్రభువువారి జ్ఞాననేతమునకు కలికమువలె
పనిచేసెను. భూస్థితీతో సంబంధించిన రాజనీతినిగూర్చి
యీతఁడుకర్జునుగారిపేర వెల్లడిగ కొన్నియుత్తరములు
వ్రాసి ప్రతికలయందుప్రకటింపగా కర్జునుప్రభువువారా
యుత్తరములలోనియలశములకన్నింటికిని సమాధానము
గ 'దొరతనమువారి భూమిపరిపాలనా నీతి'యనియొక
గ్రంథమును వ్రాయించిదానిని దేశభాష లన్నిటిలోను
ప్రకటించిప్రతిక చేర్చియందునుఅమ్మించెను. ఈనీతిని ఖం
డించుచు దత్తుగాదుమరల ప్రత్యుత్తరమునువ్రాసిరి. అ
ట్లు ప్రత్యుత్తరము వ్రాయుచునందెవ్వరు వ్రాసినసంగ
తులు వాస్తవమో దానినివిమర్శచేయుటకును, మేలైన
నని దొరతనమువారు చెప్పఁబడెడు గ్రామములకుఁ బో
యిఅచ్చటిరయిశులస్థితిగతులను విచారణ చేయుటకును
ఒకసంఘమేర్పాటుచేయుఁడని కర్జునుప్రభువువారిని కో
రెను కానియాప్రభువువారందులకంగీకరించినవారు కా
రు. ఈప్రార్థన ఈయనయొక్కఁడే కాక హిందూదేశవా
సులలో ప్రముఖులును ఆంగ్లేయదేశవాసులలో హిందూ

దేశమునం దభిమానముగల ప్రముఖులును మహాజను
పూర్వకముగ కూడజేసినారు. అదివిఫలమయ్యెను. ఈవిష
యమై యీయన తరచితరచిచేసినకృషియంతయును శా
శ్వతముగా దేశమున నెలకొనటకై ఈయార్థికచరిత్ర
రెండుభాగములుగా రచియించి ప్రకటించెను. ఈగ్రంథ
మునం దీతని బుద్ధివై శద్యమును అనుభవజ్ఞానసంపత్తి
యును కార్యవిమర్శనాశక్తియును తేటతెల్లముగ జనుల
కందఱుకను తెలియకనూనదు.

హిందూ దేశమునకు 1904 సం॥రమునం దీతడు
మరలివచ్చినతోడనేకేవలదేశక్షేమతత్పరులగు బరోడా
మహారాజు సయాజీరావుగారు ఈయనకు గివిన్యూ మం
త్రిత్వమునొసంగిరి. ఆయుద్యోగమునురెండుసంవత్సరము
లు నిర్వర్తించి న్యాయపరిపాలనావ్యాపారమునకునుప్ర
భుత్వకార్యనిర్వాహకవ్యాపారము నకును సంబంధములే
కుండ విడదీసి అయ్యది దేశమునకెంతటి యుపకారమ
గునో దానినిచేసిచూపెను. వ్యవసాయాభివృద్ధినిగుర్చియు
పరిశ్రామకవ్యాప్తినిగూర్చియుఈయన చేసిన కృషి అదే
శమున విజృంభించి నలుతట్ల వ్యాప్తమై యున్నది.
పాఠమికవిద్య యాదేశమున సర్వత్ర జీతము లేకయే

ప్రబలుటకు తగిన యేర్పాటుచేసెను. తరువాత నిరంకు
శాధికారకార్యవిమర్శనాసంఘమున సభ్యుడుగానుండుఁ
డని దొరతనమువారు కోరగా నందులకంగీకరించి హిం
దూదేశమంతయును తిరిగి ఆసంఘమువారు వ్రాసినరిపో
స్తులో హిందూదేశపరిపాలనాసంస్కారములనుగూర్చి
తానుమిక్కిలి బలవత్తరముగ నొక్కరిపోస్తును వ్రాసెను.

అది పూర్ణముగ ముగిసినవెనుక 1909 సం॥రం
మార్చి నెలలోమరల బోధారాజ్యమున ప్రధానమంత్రి
త్వమును స్వీకరించి నవంబరు నెలనడుమవఱకును ఆయు
ద్యోగకార్యముల మిక్కిలి సమర్థితతో ననుపమానముగ
నెరపుచు నాకస్మికము వ్యాధిజీతిండ్లై 1909 నవంబరు
నెల 29 తేదిరాత్రి 2గంటలకు తానత్యంతప్రేమతోఁ
జూచుకొనుచున్న తనజన్మదేశమును తనకై పరితపించు
చున్న స్నేహబృందమును వీడి స్వర్గస్థుడయ్యెను.

ఈయన బంగళాభాషయందు మహాభారతమును ఋ
గ్వేదమును నచసకావ్యముగ వ్రాసెను. బంగళాదేశము
నందలి జనుండలు సీతనిగంధకర్తగా నెఱిగినంతబాగు
గ రాజకీయవ్యావహారముగా నెఱుంగు. ఈయన యింగ్లీ
షుభాషయందు వ్రాసినగ్రంథములుకూడ ననేకములు

న్నవి. ఈమహామహుడు దేశమునకుఁ జేసినమహాపకారమునకై దేశవాసులెవ్వ రేరీతి నెంతకొనియాడినను ఈయన ఋణముతీర్చుకొన శక్తులుగారు. ఈదేశభక్తుని మహదాత్మ కొకకానుకగా నీక్రిందిపద్యపంచకమును సమర్పించి యీతనియాత్ములు పునరావృత్తిరహితశాశ్వత బ్రహ్మ లోకావాప్తికై పరమాత్మునిబ్రార్థించుచు నీయనజీవితకథన మింతటితో విరమించెదను.

సీ. తనదుర్గతిని బాపు * కొనఁగ భారతమాత

కన్న కాచున వాసిఁ * గిన్నబిడ్డ

భారతీయులకడఁ * బ్రభుశక్తి లేదన్న

యపవాదఁబాపిన * యట్టి దిట్ట

ప్రజలయం దనురక్తి * ప్రభువు లందాసక్తి

ననుపమంబుగఁజూసి * నట్టిజాణ

దిగనాతిపోయిన * దేశాభిమానంబు

పునరుద్ధరింప మే * కొనిన ప్రోడ

క్షితి నడచునత్పయత్నసం * సిద్ధికొఱకు

దైవమును సంఘటింపంగఁ * దలఁచి దివికి

నేగుచున్నాఁ డనంగ ర * మేశచంద్ర

దత్తుఁడ స్తంగతుం డయ్యె * ధరణి నుండి.

సీ. ప్రజలకష్టములెల్లఁ * బ్రభులకుఁదెలుపంగ
 వారిభాషచుక్కతుల్ * వ్రాసినాఁడు
 ప్రభులదేశస్థులు * ప్రజలకుఁదెలియంగ
 మాతృభాషను కృతుల్ * మనిచినాఁడు
 ప్రజలపక్షముఁబూని * ప్రభువులకడ కేగి
 తివిరి కార్యంబు సా * ధించినాఁడు
 ప్రజలచెంతను జేరి * ప్రభులచిక్కుల నెల్లఁ
 జాతుర్యముగ తోధ * సలిపినాఁడు
 ఉభయపక్షంబులను నీతి * నొక్కరీతి
 నెరపయిన్నించి నెగడిన * నిపుణులందు
 చాటిగల రెండు హిందుదే * శంబునందుఁ
 గన రమేశున కాతఁడొ * క్కండెకాక.

సీ. సంఘసంస్కరణంబు * జరిగెడుపట్టున
 తనవిమర్శనమే ని * దర్శనంబు
 దొరతనంబునను సం * స్కరణంబుజరగుచో
 భవదుపదేశంబె * ప్రాణపదము
 ఆత్మదేశస్థు * లరయఁబూనెడునెడ
 భవదీయవాక్యంబె * పరమగురువు
 వ్యవహారికప్రజ్ఞఁ * బరికించి కనుచోట

తావక్రప్తయే * దర్పణాబు
భరతఖండంబు నభివృద్ధి * పరచునెడల
పాలకులకైన లోకల * పాలిలైన
నీదువచనప్రమాణంబె * నియతి యయ్యె
దేశసద్భక్తిసాంద్ర ర * మేశచంద్ర!.

సీ. మితవాదులను జేరి * యతివాదపక్షంబు

తెగనాడి కలహించి * తిరుగ లేదు
అతివాదులను జేరి * మితవాదసిలి స

న్యాసనీతి యని పో * నాశలేను
రాజవిద్రోహకా * ర్యములుజేసెనెవారి

జూడయైనను కంటఁ * జూడలేదు
ప్రభుపక్షమున జేరి * ప్రజలను దిగఁద్రోసి

చొరలనీ తెచ్చుదును * జరప లేదు
సర్వసముముగఁ బ్రభుప్రజా * సమ్మతముగ
మాతృదేశోద్ధరణమె గ * మృముగఁ జేసి
స్వస్థతను ధాతిఁబొందిన * స్వచ్ఛమతికి
నీకు స్వస్థతఘనమె ? ర * మేశచంద్ర!.

సీ. ఊహ వచ్చిననాలు * నుండియునొక రీతి

కదు మేలిపనిఁ గన్న * కలము విడిచి

వయసువచ్చిన చాది * వర్ధింప నెంచి ప్రే
 మించినఁజన్మభూ * మిని ద్యజించి
 ప్రభుత యబ్బినది ప్రా * రంభించి సోదర
 భావంబునను గాంచు * ప్రజల వీడి
 ఆదినుండియు భవ * చాలోచనమె కొన్న
 చిరకీర్తియుతు సయా * జీనివిడిచి
 ముద్దుసుతునిగఁ గను నార్య * భూమివిడిచి
 తోడఁబనిసేయు దేశభక్తులను విడిచి
 స్వర్గసుఖమున కొంటిఁబో * జనున టయ్య!
 దేశసద్భక్తిసాంద్ర! ర * మేశచంద్ర !

గ్రంథవిమర్శనము.

చారిత్రవిషయకపరిష్కానమునందు రమేశచంద్రు
నకున్న నేర్పుమతియొక్క భారతీయున కున్నట్టు చెప్పనొ
ప్పదు. చారిత్రవిషయములఁగ భాహుపమునఁ జదివిన,
పాఠకమహాశయులకు నిదర్శనపూర్వకమగు నీతిసూక్తము
మనస్సున కెక్కఁగలదు. ఈమాధవీకంఠ

వస్తునిర్ణయము. మునమనగ్రంథకారుఁడు నిరుపచూనరాజ
యము. నీతిసూక్తమును మహమ్మదీయసామ్రాజ్య

జ్యోతిర్మాతయుగు అగ్బగుని యొక్కయు
ను, ఆతని మంజులయొక్కయును, తత్కాలదేశియు
వస్త్రలయొక్కయు చారిత్రమును పొడయంగ ముందుగ గో
ధింప నెంచినట్లు గ్రంథమేమాత్రము శ్రద్ధతోఁజదివినను
పొడకట్టకమానదు. కథాస్వరూపంబునకు వలయుదాసి
కిన్న చారిత్రకస్థాపారము లిందుపలుతావుల విప్రుల
ముగ చూపట్టును. చానినిబట్టి చరిత్రాంశముల బాగు
గ నెఱింగినపాఠకులు కొందఱి కీనవల బంకింగందునిన
వలలంత మనోరంజకములుగ నుండకపోవచ్చును గాని,
చారిత్రకవిషయముల నానుపాదులు బాగుగాఁదెలియని

వారి కభిరుచి యీషత్తయినను తగ్గనేరదు. చారిత్రకపరిజ్ఞాన మెల్లెడలను నీయన కావేశప్రేరితంబై వలదనినను తనంతట తానుగవచ్చి కలమునుండి జూరిపడుచుండునటులిందు తెలిసికొనఁదగు. ఇదియునుం గాక అంగ్లేయభాషను వ్రాయఁబడినయీ గంధముహిందూదేశసందర్భముల నెఱుంగని యాంగ్లేయదేశవాస్తవ్యుల కుద్దేశింపఁబడినది. అందువలన చారిత్రకవిషయములు విపులము లనవసరము లనరాదు. అచ్చటివారికి మనదేశపుటాచారన్యవహారములు సంగతిసందర్భము లెఱుకపడవు. ఆకారణంబున సాంఘికాచారంబులుకూడఁ గొన్ని మిక్కిలినివరముగ దెలుపవలసినచ్యేను. అవి దేశీయపాఠకుల కొక్కింతయనవసరముగనే కనఁబడవచ్చుంగాని వంగదేశమునకును మనదేశమునకును గల యాచారవ్యత్యాసములను దెలిసికొనఁ దలంచినవారి కవియుననవసరములు కానోపవు.

రమేశచంద్రుఁడు బకించంద్రుని యీషదేశమునదేశభాషను వచనప్రబంధములువ్రాయఁగడంగినట్లు ఈతని జీవచరిత్రయందుఁ గనంబడును. బకించంద్రుని చంద్రశేఖరమును ఈమాధవీకంకణమును జక్కఁగఁ బరిశీలించి చూచినచో వీరిరువురునుచేరి యొక్కమార్గమునను హిం

దూవై వాహిక సిద్ధాంతములను స్త్రీల. పాతివ్రత్య నియమ
 ములను జూపిపడలఁచి, ఈ రెండుగ్రంథములను వ్రాసి
 నట్లు కన్నట్టెను. కథాస్వరూపముచే విమర్శించి చూచిన
 రెండింటియందును గూడ, ఒకరియందును రక్తయోయం
 డినయువతి మతియొక్కరిని పెండ్లాడుటయే తటస్థించిన
 ది. ఒకరియందు పస్థితంబై యున్న మనంబును మతియొ
 క్కరిపై నులపపలసివచ్చినది. ఉభయత్ర చిట్టచినరకు వి
 జయమే కలిగినట్లు చెప్పవచ్చు. సంపూర్ణవిజయము కలిగి
 నను కలుగకున్నను ప్రవాహంబునఁ గొట్టుకొనిపోవునను
 రాగంబు విధిచోదితంబైన వివాహబంధ కారణంబున నే
 టికెదురీది, యానీటివడి నలసటఁజెందుచు నడుమనడుమ
 నిలుచుచు గమ్యస్థానముపై లక్ష్మ్యంబుంచుచు వేసిన యడు
 గుపట్టు జారిపోకుండఁ గాలూని మనంబెన్ని యొకడగం
 డ్లకు లోను జేయు ప్రస్తిమితము నొందుటమాత్రముకన్న
 టకమానదు. పూర్ణవిజయ మీ రెండుగ్రంథములందును
 గూడఁ జెప్పఁబడలేదు. గాని తన్మార్గమునకుఁ గలిగిన య
 వరోధములన్నియును తొలంగించి కథమతి శుదముట్టెను.
 కాని యీ సిద్ధాంతముల నెరపుటలో నీ రెండుగ్రంథము
 లలోను తొక్కిన మార్గములు రెండును కేవలభిన్నములు.

హిందువులు మొగముపైనుండి కడిగిన మహమ్మదీయులు క్రిందినుండి కడిగినట్లును, హిందువులు ఎడమనుండికుడికి వ్రాసిన మహమ్మదీయులు కుడినుండి యెడమకు వ్రాసినట్లును, తద్గమ్యస్థానమును చేర్చుమార్గములు రెండును భేదించినవి.

శైవలిని చంచలచిత్త. హేమలత నిశ్చలహృదయ. ఆమెకుచురుకుపాలు హెచ్చు. దుడుకుదన నుధికము. ఈమె శాంతమునకు నిధానము. శైవలినికడ ప్రపంచవ్యాపారములన్నిటియందుననుగూడ విశేషమైన తెలివితేటలున్నయవి. ఆవులించిన ప్రేవులులెక్కపెట్టురకము. ఆమెకున్నంతసమయస్ఫూర్తి మఱియొక్కయెడఁ గన్నట్టదు. హేమలతకు తెలివితేటలు లేకపోలేదు. ఈమె దారినెపోయి దారినె వచ్చునది. అందువల్లనే శైవలిని నునొవాగ్వ్యభిచారంబులకు లొనై పతితయై యెన్నియో యాతనలం బొందిపశ్చాత్తప్తయై మరల యథామార్గమునకుదీసికొనిరాఁబడవలసివచ్చినది. హేమలత కట్టిదేమియునక్కఱలేకుండఁగనే యవిలంఘ్యంబగు ననుబంధంబెప్పుడు సంప్రాప్తంబయ్యెనోయప్పుడుతనవిద్యుక్త ధర్మమును గుఱ్ఱెఱింగి దానికి వఁ యుమనోదైర్యంబు నవలం

బించి పతిధ్యానతత్పరయై నరేంద్రమనకు ధైర్యస్థైర్యము
 లుచెప్పి యాతనికిఁదనపై నుండు మోహము రాగమును మ
 రల్ప నెన్నియో పాట్లు పడియెను. తోలుతభర్త కానల
 యునని ప్రేమించి యభివృద్ధి నొందించినయను రాగము
 తుదకు సోదరప్రేమగ మార్పవలసివచ్చెను. అట్టి కార్య
 మందలికష్ట మాచేయువారికె యెఱుక. హేమలతాన
 రేంద్రులపునస్సమాగమములు మధురానాధుని సువర్ణదే
 వాలయమున గావించెను. దేవాలయమునఁ బ్రవేశించుట
 తోడనే యెంతటియపవిత్రునకై నను ఒక్కింత సదుద్దేశ
 ము కలుగకమానదు. అట్టిచో సద్గుణరాసులమాటచెప్ప
 నేటికి? హేమలత గుణరాశి. అట్టి నారీమణి సచ్చరిత్రకు
 భగవత్సాన్నిధ్యంబు సంప్రాప్తంబైన నెట్టి దుర్బుటకార్య
 మైనను సుకరంబుగ పొసంగఁగలదని యోచించి గ్రంథ
 కర్త తత్సమాగమంబున కట్టిదివ్యస్థలంబు సంఘటించె.
 హేమలతానరేంద్రులకు జరిగిన సంభాషణము గనుఁగొ
 నిన ఎంత రాతిగుండె గలవారికిని మనస్సు నీరుగాక
 మానదు.

మనుజునకు భార్యయందును తమాజాతయందును
 సహోదరునియందును అందఱియందును అనుబంధమునకు

ప్రేమ యేమూలము. ఆప్రేమయొక్క యెడ మోహముగా
 బరిణమించినది. ఇంకొక్కయెడవాత్సల్యముగా మారిన
 ది.. వస్తుతత్వమొక్కటియే యైనను మనస్సు దేనియం
 దేభావమునఁబ్రవర్తించునో యట్టిభావవికారములెక్కిమ
 క్రమముగనభివృద్ధిపొందుచుండు. పోవుపోవుమార్గము
 నుండి వెనుకకు మరలించుటదుర్ఘటమే యగును గాని,
 అట్టిది చేయవలసివచ్చినప్పుడు ఎన్నికష్టములువచ్చిన నే
 మి చేసిచూపుట కర్తవ్యము. అన్యధావర్తించుట పాత
 కము. ముక్తికంతకును మనమతసిద్ధాంతమునుబట్టి యిం
 ద్రియనిగ్రహమేకారణము. అట్టియింద్రియనిగ్రహము నే
 ర్పుటకే యిట్టిపరీక్ష లేర్పడినవి. ఇదితెలియక మనస్సున
 కిచ్చవచ్చినవారినే పెండ్లియాడుట యుత్తమోత్తమంబ
 నియు నదియే పతివ్రతాత్వమునకు మూలం బనియు బో
 ధింపనెంచెదరు. మనపురాణములయందలి స్వయంవర
 గాథలఁ జదివి చూచితమేని శ్రీరామునికాలము నాట
 నుండియు స్త్రీలకు స్వచ్ఛందమైన స్వయంవరము లేనట్లు
 కన్పట్టు. గురువులుచెప్పిన లక్ష్య మేదియో యొకటిమన
 స్సున బెట్టుకొని అట్టివాఁడెవ్వఁడైనను వానినే వరియిం
 చుట ఆకాలపుస్త్రీలకు స్వయంవరముగా భావింపఁబడి

యెను. అయ్యది నిశ్చయముగ స్వయంవరమా? స్వయం
వర మనిన మనస్సునకు వచ్చినవానినేవరింపవలయును.
ఈదృశంబగుసిద్ధాంతము గ్రంథకర్త గృహ్లాంతపూర్వక
ముగఁ జూపదలంచి నట్లుకనిపెట్టఁదగు.

హిందూమతసిద్ధాంతములనుబట్టి లభ్యంబైనప
దార్థముతో సంతృప్తి నందవలయును. విధివిహితం బగు
వస్తువునందు నీమాత్ర వర్గమునీకు శ్రేయోదాయకంబ
ని బోధించి నియమించినదానియందు నీమనసును నీవు
ప్రవేశపెట్టలేవేని ముక్తిమార్గము నెట్లుసాధింపనోపుదు
వని మనసిద్ధాంతములు బోధించుచున్నవి. అన్యదేశసి
ద్ధాంతములును నీమార్గమునె యనుసరించి పోయినట్లు
షేక్స్పియర్ మున్నగుగ్రంథకారులువ్రాసినసిద్ధాంతము
లవలన విదితమగుచున్నది. షేక్స్పియరు తన ‘వణిక్కు
రవ ర్తకోదంతము’ (Merchant of Venice)న ప్రహ్లాదీక
(Portia)కునియమించినస్వయంవరకార్యముఁ గనఁగొని
ననీసిద్ధాంతమే తెలియఁగలదు.

నరేంద్రునికుఁబ్రవాసగతి లభ్యంబైనది. హేమ
లతనుండి ఎడఁబాటు కలుగనున్నది. వారిరువురకును జి
న్ననాఁటినుండియును దినదినప్రవర్ధమానముగఁ బెలుగు

చున్నయనురాగవల్లక యీక్షణయంత్రపాషణ లేకుండఁ
బోవుచున్నది. హేమలత యత్యంతవాత్సల్యంబునఁ బెం

నామనిర్ణ చిన మాధవీతనుండి యొక లతాఖండముం
యము. దుగ్రించి దానిని కంకణముగా నలనరించి న

లేర్చుఁడుబద్ధానురాగంబున “వీనిపువ్వులునే
డోత్రేపో యెండిపోవును. కాడమాత్రము విశేషకాల
ముండును. నీకునా యెడ నెంతకాలము దయయుండునో
యంతకాలము దీనిని జ్ఞాపకార్థముగఁ బదిలముగనుంచు
కొనుము. నాస్మరణమే సీమనన్మనఁ గలుగకుండుకని దీ
నిని పనికిమాలినదానిగ నెంచి విసర్జించుము” అని చెప్పి
యామెహస్తము నలంకరించెను. పిమ్మట వారిరువురను
హేమలతాశిరీషులవివాహనంతరము సువర్ణదేవాలయ
మున సమావేశ మైనారు. సరేందుగ్రిని దెంతటినిర్మలచి
త్తమోయంతటి బద్ధానురాగము. చిన్నతనంబునండి
యును కడుంగడు ప్రేమించినయాముద్దరాలిపై సనురాగం
బు మనంబునఁ దగుల్కొనియాచి త్తముఆమెనుండి మర
లిరాకయుండుటచేనామె సాంగత్యమెంతయో కష్టముమీ
ద నిరాకిరింప వలసినవాడయ్యెను. ఈమెయెడఁగలయ
నురాగంబు ప్రపూర్ణంబై యుండుటచే తార్తరసుందరి

నెంతవిశ్వసనీయమైనను, ఎల్లప్పుడును వెన్నంటియే
 వచ్చుచుండినను, అతఁడు తనమనంబును మాత్రమాయె
 యెడ కామవికారంబునకు లోనుగానిచ్చినాఁడు కాఁడు.
 అంతటిమోహానుబంధమున మరలివచ్చుసరికి ఆప్రేమైక
 చిదానము, ఆసద్గుణఖని యీతనివిడిచి చిన్ననాటి చెలి
 కాని శరీషుని పెండ్లియాడియుండెను. తదనంతర మెంత
 యోకాలమునకుఁగాని వారిరువురకును సమావేశముక
 లిగినదికాదు. అప్పటికి మాధవీకంకణ మెండిపోయినది.
 కాడయంతయును ముక్క-ముక్కలై సది. హేమలతకు న
 రేంద్రునియెడలఁ గలయనురాగ మెట్టిదియోగాని జ్ఞా
 మై చెరిగినయాకాడ నొక్క ముక్కయైన నూడిపోకుండ
 దారముతో గ్రుచ్చి పదిలముగ దాచి యీతనియెట్లయె
 దుట గంగాప్రవేశము చేసెను. దానితో మాధవీకంకణ
 మును మనగ్రంథమును గూడఁచుదముట్టినని. అభిజ్ఞాన
 శాకుంతల నాటకమునకును అంగ్లేయ వ్యాఖ్యాతలు
 "The lost ring" అనగా "నష్టాంగుళీయకము" అనియె
 ట్లు నామకరణము చేసిరో యట్లేదీ కీమాధవీకంకణ
 నామకరణమెంతయఁ దగియున్నది.

దీనికి బంగాళీభాషయందు మాధవీకంకణ మని

యును, ఆంగ్లేయభాషయందు "The Slave Girl of Agra" తార్తారదాసుని సుందరి యనియు నామములున్నవి. ఇందేది సమంజసమో మనమాలోచింప నలసిన చున్నెడ బంగాళభాషయందుంచిన నామమే తగియున్న దని చెప్ప నొప్పు.

జలేఖానరేంద్రులకు ఆంగ్రికోటయందు సమావేశము సంఘటిల్లినది. నరేంద్రుని కామయెడ ననురాగ మంకురించుటకు కారణము ప్రత్యుపకారము. తాననారోగ్యతల్పగుడై యున్నవేళల నామే తనకు చేసిన యుపచారములకై తన విధ్యుక్తధర్మమునాతఁడు నెఱప నెంచి నరేంద్రుఁడు యామెయెడఁ బ్రసన్నహృదయుం డయ్యెను. ఆతని హృదయంబునం దెల్లప్పుడును హేమలతయే యధివసించియుండుటచే జలేఖామెంతమనోహరిణియైనను నామెయెడఁగామతప్తుఁడు కాఁడయ్యెను. ప్రకృతి సిద్ధంబగు హృదయ వికారం బొకటిరెండుసాను లాతనికి మెయెడఁగలిగినట్టు, మోహవికారమున కక్షరాభ్యాస కార్యంబులగు చుంబనాదిక్రియల కాతఁడు పాల్పడినట్టుచు, గ్రంథకలఁత ఆయాసందర్భంబులఁజూపి యున్నాడు. కాని యామె

యాతనిమనోదార్థ్యంబు పరీక్షింపఁదలంచి యాతఁనిలో
 బలుచుకొనఁ బ్రయత్నించువరకు నయ్యది యాతనిమనం
 బునుండి యద్భుత్యమయ్యెను. మనంబున నెయ్యోదిగా
 ధంబుగనాటుకొనెనో అదియొకదానిలిచియుండునది. ఒ
 కయెడ గాఢానురాగంబున్న యప్పుడుమరియుక్క యె
 డనట్టిపేమం బుదయించుటెట్లు? బద్ధానురాగ యగు జ
 లేఖానుందరియెడ నాతఁడగపరచిన దంతయును గృతజ్ఞ
 తావూర్వకంబగు ప్రత్యుపకార మననలయుం గాని కా
 ముకవ్యాపారభాజనం బగు మోహవిషయం బనరాదు.
 గ్రంథమునం వాది మొదలంతమువరకు నెచ్చట జూచినను
 సరేంద్రునిమనంబు మరియుక్కమాదిరిని ప్రవర్తించున
 ట్లుద్భ్రాంతము కానరాదు. గ్రంథమున గ్రంథకర్త ప్ర
 ధానకార్యముగా నొసర్పఁదలంచినది నై వాహికసిద్ధాం
 తముసందలిసీతిగాని ప్రత్యుపకారకార్యంబు కాదు. ఆకా
 రణంబున తార్తారిసుందరి యచి దీనికిఁ జేరిడుటసమంజ
 సముగాఁ గన్పట్టదు సరేంద్రునిహృదయమునందు హే
 మలతపైఁ గలయనురాగ మాజ లేఖాయను మచ్చుకాతి
 పై గీటుపుచ్చినగాని జగద్వితము కానేరని మాటవాస్త
 వమే. అగుగాక! సాధనములుగా నుండిన వాని కన్నిటి
 కినిబ్రాధాన్య మీయవచ్చునా?

జ లేఖా యనురాగమునే యీ గ్రంథమునందలి ప్రధానాంశముగా బరిగణింపరాదాయందు రేమో? అందులకు గ్రంథకర్త తగినసాధనసామగ్రి యొసంగినాడు కాదు. జ లేఖాయందుఁ గన్పట్టిన దేశపక్ష మోహమైనది. నరేంద్రుని హృదయమెప్పుడును నందులకంగీకరింప లేదు. అట్లుండినను దానిని ప్రధానాంశం బనిచెప్పుదుమనిన కథానిర్మాణాద్దోషమునకు వ్యభిచారము సంభవము కాక మానదు. ఇందు హేతులతా నరేంద్రులకుఁ గలయనుచా గ మంగి. రెండవది యంగము. మనురూపునియనుచులు గాయక బాలునివేషమున నరేంద్రుని వెన్నంటి వచ్చు జ లేఖాను ఖడ్గముని కెరజేసినపు డామె ప్రాణావశిష్టయై పలికిన కడపటిపలుకులు వినినచో నామె మోహ మెంతటి గాఢంపుమోహ మోస్పష్టపడఁగలదు. రాజస్థానమునందలి మరుస్థలంబున పటకుటీరంబున నర్ధరాత్రి సమయంబున వారిగువ్వురును సేకారితముగ సంభాషించునపుడు నరేంద్రుఁడు తనమనంబు మఱియొక్క యువతిపై నున్నదని చెప్పువఱకు నరేంద్రుని హృదయరహస్య మామె యెఱుఁగదు. తనకొఱకై నరేంద్రుఁడు చేసిన కార్యములన్నియు నింతవఱకును మోహకార్యంబులుగ నే యామె సంభా

వించెను. అప్పు డామెకుఁ గలిగినభగ్నమనోరథం బెట్టిది
యో జలేఖా. నరేంద్రునివెనుకఁ జేర గుఱ్ఱముపై నిరువు
రును మాటలాడుకొనిన సంభాషణమునుబట్టి విదితమగు
టలేదా?

ప్రథమ తృతీయఖండముల జలేఖా ప్రసంగమే లే
కుండుటయు చతుర్థఖండమునందైనను హేమః తనుగూ
ర్చియు తత్కుటుంబమునుగూర్చియు ముచ్చటించు ప్రా
ణముల జలేఖానుగూర్చిన ప్రస్తావముమృగ్యులగుటయు
ద్వితీయఖండమున పూర్ణముగను చతుర్థఖండమున హేమ
లతాప్రసంగము లేని పకరణములును తీసివేసిన మాధవీ
కరుకణ కథాసందర్భమునకే మాత్రమును లోటులేకుండ
నుండుటయును గనిపెట్టి చూచిన మొదట బంగాళభాష
యందుర చించిన మాధవీకంకణమునందు జలేఖా ప్రస్తావ
మే లేదేమోయని గట్టిసందియమువొడముచున్నది. సా.
యూహామే నిశ్చయమైనచో నామవిచారణముంగూర్చి
న నాయానిర్ధారణము వికల్పములేకుండ నిలిచియుండఁ
గలదు.

రమేశచంద్రుని రచనాపై పుణ్యము మిగుల వి
న్నాణమైనది. ఈనవాయందాతఁడు చారిత్రకవిషయము

ల చిత్రకథాప్రసంగమున నిమిద్ధిదేశదేశముల వెదజ
 ల్లనెంచి నాడు. ఆగ్నేయభాషయందు శృంగారవచన ప్ర
 బంధముల రచియించిన రై నాట్టును, వీరశృంగారమిళితం
 బుగ చాత్రకవిషయంబులసొందుపఱచిన స్కాట్టును,
 అనుసరించి యానవలను రససమంజసముగ నిర్మించెను.
 రై నాట్టుననుకరించి ఆగాకోటయందలి అంతఃపురరహ
 స్యములన్నియును బెటబెట్టినాడు. ఒరునకెవ్వరికిని
 దెలియకుండ పురుషులకంతఃపుర ప్రవేశమెట్లుకలుగునో
 అది మెల్ల విశదీకరించి నాడు. స్కాట్టుననుసరించి శృంగ
 రరసకరుణారసము లిందు ననుపమానంబుగ నెలకొల్పి
 నాడు. తరుణముదొరకినపుడెల్ల భారతీయులజాతీయధన
 ముగు నీతులవెడజల్లినాడు. ఈతనిగ్రంథములును బాకిం
 చంద్రునిగ్రంథములును శ్రద్ధతోపఱచినవారలకు మనదే
 శమునందలి యాచారవ్యవహారములన్నింటికిని అదికార
 ణములైవ్వయో, సంఘమున కవియెంతక్షేమకరములో
 వానిని మనమిప్పుడు విస్మరించి యెట్లుభ్రష్టులమైతిమో
 ఒలిచినలరటిపండు చూదిరి మనంబునకు గోచరింపకమా
 సదు. హిందూవితంతువుల నిర్బంధవైధవ్యము సంఘము
 న కెంతయుపయోగకరమో, శిరీషుని సోదరియగు రై
 వలిని గుణవర్ణనమున బోధించియున్నాడు. సౌఖ్యవం

దుగను వర్ణించుపట్టున, నవకుమారుని వాహ్యాళి జనుల
 నందఱ సేకీభావముచేయుచు రాజునెడ ప్రజల భక్తిగౌ
 రవములెట్లుండునో విశదీకరించినాఁడు. నవకుమారునిభా
 ర్య మధురానివాసము చేయఁబోవుపట్టున హిందూసుం
 దరుల విధ్యుక్తధర్మములుచూపినాఁడు. గోకులదాసుని
 రాజ్యనిర్వాహకతంత్రంబులం గనుంగొనిన, రాజ్యసంపా
 దనమునకైయెన్ని యేని మామోపాయముల చేయవల
 సివచ్చుననియె, న్యాయైక మార్గమందులకు తఱచుగ ను
 పయోగకారి కాదనియెకూడఁ దెలియఁజెప్పినాఁడు.
 శిరీషునిబలంగ మంతయును మధురానగరమునఁ జేరెడు
 పట్టున, కృష్ణుసందు జనుల కెట్టిభక్తితాత్పర్యము లున్న
 వో వ్యక్తీకరించినాఁడు. జహంగీరునియెడ తప్పు కలిగిన
 ప్పడు మానసింహుఁడు సలీమును తోసిపుచ్చి తనమేన
 ల్లుఁడగు ఖుస్రూకుమారునకు రాజ్యమొసంగుమని బోధిం
 పఁ ఆతఁసయాలోచనమునుగొనక సర్వతంత్రస్వతంత్రుఁడ
 గు అగ్బరుచక్రవర్తి హితవచనంబుల రాజకీయధర్మం
 బులబోధించినాఁడు. తొందరపడి యపకారములు సేయు
 వారియెడ నెట్టినిర్మలభావంబున ప్రవర్తిపవలయునో అ
 య్యది నరేంద్రునియెడల శిరీషుఁడుకనఁబఱచినసోగరభా

వంబునను, బౌదా ర్యలక్షణములవలనను, స్ఫుటపఱచినాఁడు
 రై నాల్గునవలల ఆం గ్లేయదేశచాలకుం డగుజార్జిప్రభుని
 ప్రవర్తనమువలె జహంగీరుప్రవర్తనము నీతఁడు గర్హ్య
 ముగఁ జూపనెంచి నాఁడు. కేవలకాముకవ్యాపారంబున
 ప్రవర్తించెడువారలకు కలిగెడుచాపల్యముమంఛిచెడ్డల
 ను విచారింపనీయకుండ స్త్రీపురుషవివక్షతయైనఁ గననీ
 యకుండ స్త్రీరూపసందర్భనచాత్రంబున మోహవిష్టుల
 నుచేయునని యీతఁడు స్త్రీరూపధారి యగునరేంద్రుని
 యాలింగన మభిలషింపఁగోరినజహంగీరుని ప్రవర్తనము
 నబోధింపనెంచి నాఁడు. వేయే? ఇందీతఁడు నెలకొల్పి
 నినీతి వేఱొక్కడ కన్పట్టు నని చెప్పసాహసింపరేము.

ఇంకపాత్రోచితం బగుగుణపోషణ మాతఁ డె
 తనమంజసముగఁ గావించినవాఁడో దానియొప్పుఁబరిశీ
 లించి చూతము. ఈగ్రంథముసందలి ప్రధానపాత్రము
 నరేంద్రనాథుఁడు. ఆతనిగుణవర్ణనము మున్ముందుపరీ
 క్షింతము.

నరేంద్రుఁడు సత్కులసన్మూతుఁడు. నిష్కపట
 హృదయుఁడు. మాయమర్థము లేటింగినవాఁడుకాఁడు.
 ఆతనికుదేశము హొచ్చు. పెద్దకుటుంబములోఁ జేరిన

మానవులు సామాన్యముగ తమయొద్దనుండు తప్పులను

సైత మొప్పులుగానమర్చించుచు వాని నొప్పు
నశేం కొనకుందురు. అట్టియాభిజాత్యదుర్గుణ మీత
దుఁడు. నికడలేదని నరేంద్రనవకుమారుల నౌకావిష

యికవ్యాపారంబుపట్టున తెలియందగు. జాత్య
భిమానమును దేశాభిమానమును నీతనికిమెండు. అక్కగు
పాదుషా యెంతటి గౌరవ మొసంగినను, యెంతటి
ముద్దులాడి తనకయాచితంబుగ తనంతఃదాలభ్యంబైనను
తనజన్మదేశమును విడిచియుండనాతనికి మనసొప్పినదికా
దు. దేశము లన్నియును దిరిగినాఁడు. మహావీరుడై ప్ర
వర్తించినాఁడు. యుద్ధకార్యముల నారితేరినాఁడు. చక్ర
వర్తికడ మన్నన లందినాఁడు. ఎన్ని గౌరవములు కలిగిన
ను అతనిమనంబుమాత్రము తనచిన్ననాటిచెలిమికత్తెపై
నుండి మరలిరాదయ్యెను. కృతజ్ఞతాభావ మాతనియెడ
మెండు. స్వాతంత్ర్యమునం దభిలాష హెచ్చు. జలేఖా
పొందుచున్న బానిసజీవనమును గని యామెనందుండి వి
ముక్తింజేయుటకై యాతఁ డెంతపరితపించెనో యెంత
తెంత లాయాసముల నందెనో ద్వితీయఖండమున తత్క
థాసందర్భమును పఠించినచోఁ దెలియఁగలదు. తనకు

జ లేఖాచూపినయుపకారమునకు ప్రత్యూపకారము చూపి
తనకృతజ్ఞతం దెలిపెను. బానిసత్వమునందియున్న జ లే
ఖానుగూర్చి తద్విముక్తికై నరేంద్రుండు పడినసంతాప
మును అందులకాతఁ డొనర్చినసాహసకార్యములును ప్ర
శంసనీయములు.

నరేంద్రునినిష్కాపట్యము, బౌదాధ్యగుణవిశేషము,
వీరపురుషలక్షణములు, మానసింహునకాతనియందు క
నికరముపుట్టించెను. తత్కారణంబున జగద్విశ్రుతమైన
యశస్సంపాదనమైనది.

అన్నియును బాగుగ నేయున్నవిగాని అయిదువతన
మొక్కటిచూత్రము తక్కువయనినయట్లు ఆతనికదృష్ట
మొక్కటియేలొపము. నరేంద్రుఁడెంతసద్గుణఖనియో
యంత మందభాగ్యుఁడు. అదృష్టదేవత యాతని కెప్పుడు
ను ప్రతిహూలముగనే పనిచేసినది. మొదటినుండియును
అత్యంతవాత్సల్యంబున పెంచి పెద్దచు జేయుచున్న నవ
కుమారునియెడ, నాకావినోదసమయంబున ఆత్మదేశ
మందలియభిమానమను నావేశ మొకటి యావరించి న
నకుమారుని ప్రాణముమీఁదికిఁ దెచ్చెను. అంతకుమున్ను
కొలఁది కాలమునండి నవకుమారునకును భార్యకును

హేమలతానరేంద్రులవివాహమునుగూర్చినచర్చలు జరు
 గుచున్నవి. నవకుమారునిభార్య నరేంద్రునిపక్షమును
 బూని పనిచేయుచున్నది. గోకులదాసు ప్రతికూలముగ
 పనిచేయుచున్నవాఁడు. ఉభయలయోచనలునుగూడ
 నాతనిమనంబున కుచితముగనేశోచుచున్నవి. భార్యచె
 ప్పినదానినిబట్టి యుభయసంస్థానములు నేకీభవించుమా
 ర్గము కన్పట్టెను. గోకులదాసు చెప్పినమార్గముననుగూడ
 నట్టిదియేచూపట్టెను. మొదటిది సన్మార్గము. ప్రతిస్పర్థగ
 లకుటుంబములు రెండును కలియుటకు తగినసాధనము.
 రెండవది స్పర్థ మఱింతబలపడుటకు కారణము. తంత్ర
 ము కుచ్చితతంత్రము. కాని గోకులదాసునచ్చచెప్పినకొ
 న్ని కారణములనుబట్టి యీ రెండవదికుచ్చితతంత్రమైనను,
 తన్ములమున తనవంశప్రతిష్ఠ నిలుచు ననియును, అందు
 వలన యశస్సంపాదనమగుననియు పొడకట్టెను. అట్టిస
 మయమున నీదుడుకుకార్యము సంఘటిల్లినది. నవకుమా
 రునిమనస్సు పూర్ణముగ గోకులదాసుపక్షమునఁ జేరినది.
 హేమలతయు తజ్జననియు నత్యంతవిషాదమునొందిరి. అ
 దియే రాజ్యపరిచ్యుతికి కారణమైనది. ఇదియంతయును అ
 దృష్టదేవతామహిమంబు గాక మఱియేమగును? తల్లి

దండులిరువురును హేమలత నీతనికిచ్చియే వివాహము
చేయవలెనని సంకల్పించుకొనిరి. ఆవును దూడయునుండ
గ నడుమ గుంజార్యేననుసామెత నిజముగమంత్రిమఱియొ
కని గాలికిఁగొట్టుకొనిపోయెడువానిని తెచ్చి నడుమ ప్ర
తిష్ఠించి వానికి హేమలతను వివాహముచేయించెను.
దీనింబట్టి.

“తానుదలఁపనొకటి * దైవమొందుదలంచు
ననెడినుగియధార్థ * మగునుగాదె”

మనుజుఁడు కేవల మదృష్టదేవత యెట్లునడపిన నట్లు న
డచువాఁడెకాని స్వతంత్రుఁడు కాఁడనితేలుచున్నది.

“ కర్మమునఁ బుట్టు జంతువు
కర్మమునను వృద్ధిబొందుఁ * గర్మమునఁ జెడుకొ
కర్మము మూలము జగతికి
కర్మమే సుఖదుఃఖములకుఁ * గారణమధిపా”

అను భాగ వతవచనమిందు సార్థకమగుచున్నది. దీనినే
షేక్స్పియరు తన (Twelfth night.) ద్వాదశయామి
నియందు.

“Fate show thy force, What is decreed must be,
We are not masters of ourselves ; let it be.”

దీనియర్థమిది.

“ కర్మమా ! నీదుబలమెల్లఁ * గనఁబఱపుము
కర్తలముగాము మాచేయు * కార్యములకు
లిఖిత మెటులుండెనో యట్లు * లేగదయగు
జరుగఁదలచినతెన్నున జరుగనిమ్ము ”

అని చెప్పియున్నాఁడు. ఈ సిద్ధాంతములను సాదృశ్య
రూపంబుగ గ్రంథకర్త మనకుఁ జూపందలంచినాఁడు. ఇం
కొక్కటిజూడుడు. నరేంద్రుఁడు కేవలమునుచుండ భాగ్యుఁ
డే కాకుండిన, తనయెడ ననురాగముగల జలేఖాను పరిణ
యము కాలేకరొయెను. అనురాగముగల హేనులత లభ్య
ముకాకపోయెను. తల్లి కిష్టముండెను. తండ్రికిష్టముండెను.
వధువున కనురాగముండెను. వరుడందులకు భీష్మించుకొ
నికూర్చుండెను. మంత్రి గోకులదాసు కేవలసిమి త్రమాత్ర
ముగాని యయ్యది యన్యధాకరించుట కేవల దైవనియు
క్తి కాదా ?

జలేఖా విషయమునఁగూడ నియ్యదియట్లే జరిగినది.
జలేఖాకు పరమానురాగముండెను. నరేంద్రుని కామె

యెడ దయకుదిరెను. ఒక్కొక్కప్పుడయ్యది మోహకా
ర్యముగాఁగూడఁ బరిణమించు తమణము లభ్యమయ్యెను.
అట్టిచో వారిదువురకును వై వాహికానుబంధము సంఘ
టిల్లకపోవుట యెట్లు? ఇది విధివికృతికాదా?

ఈవిధివికృతి తుదకెట్లుగా పరిణమించినది? హేమల
తను పెండ్లాడిన శిరీషునకు మనశ్శాంతి లేకుండబోయిన
ది. నరేంద్రుఁడాశాభంగమునకు లోనయ్యెను. హేమ
లత గుండె కుదుటఁబెట్టుకొనలేకపోయెను. తల్లి సంసార
పరిచ్యుతికిదియ మూలమయ్యెను.

దీనివలన మనము నేర్చుకొనవలసినది పరస్పరానురా
గముగల యువయువతీమణుల కెడబాటుగలిగిన నయ్యది
వారొక్కరికేగాక తత్సంబంధ బాంధవ్యమున నున్నవారి
కెల్లరకుఁగూడ దుఃఖిభాజనంబగుననియెడి నీతి.

ఇంకొక్కటి హేమలత తాను స్వయముగ మనంబు
న సంకల్పించుకొనిన దానికంటె తల్లి యుపదేశించిన
దానికంటె, తండ్రియొక్క యుపదేశమే ప్రాముఖ్యమ
నియు అదియే శ్రేయోదాయకంబనియు, గృహమున
కెవ్వరిడు యజమానియైప్రవర్తిల్లునో వానికి సర్వస్వాతం

త్ర్యము లేకుండిన ఆగృహనిర్వాహకమున కన్నియు నంత
 రాయములే సంఘటిల్లుననియు, మంత్రవలె నుపచరించు
 భార్య యుపదేశమైనను భర్తకు దిక్స్పదర్శన మాత్రంబు
 కాని ఆజ్ఞాపాపంబుగ వెలయరాదనియును, అత్యల్పవ
 యస్కులును ప్రపంచాను భవవిహీనలునగు బాలికలు
 తాముగ పతూల నన్వేషించుకార్యముల స్వతంత్రమై మెలం
 గరాదనియు, వారిమనంబులట్టి వయస్సున దూరదృష్టికి
 చాలియుండునవి కావనియును, తలినంద్రులు బిడ్డలశ్రే
 యోభివృద్ధినిగూర్చిన సదుపదేశము గలవారుగాన మహా
 దైశ్వర్యకాములగు వారెందఁజెందఁజొందుండ సద్గుణ
 సంపన్నునొకని తన యిచ్చవచ్చినవానిని తనసుతకు భర్త
 గావిధించుట కర్తవ్యమనియు, నిందు సాదృశ్యరూపముగ
 బోధించి హిందూసిద్ధాంతగౌరవమును చూపనెంచినాడు.
 ఇదికూడ మనమందు నేర్వదగినవిషయము.

హేమలతపతివ్రతాలికము. హృదయమునిష్క
 పట హృదయము. కానినరేంద్రుని వలెనూత్మముగ బ
 యలువడునదికాదు. ఎంతటిదుర్ఘట కార్యంబు నైనను
 సాధింపగలమనోదార్థ్యం బేమెకడ నున్నది. లేకున్న
 నరేంద్రునిపైగాఢముగఁ దగుల్కొనిన యనురాగమునె

ట్లుమరలింపఁగలిగెను, ఈమెది లోతుగుండె. త
 అచిచూచినకాని యీమెహృదయమునందేమి
 హేను యిమిడియున్నదో తెలిసికొనుట కవకాశములేదు
 అత కాని నరేంద్రుని సందర్శింపవచ్చునప్పటికి తన
 హృదయము నెంతదిట్టపఱచుచుకొన్నను, అతని
 నొంటరిగ సందర్శింప లేకపోయినది. దానికొ
 అకై శైవలినివలస నెంతయోబోధ కావలసివచ్చెను,
 కొంతవడికి మనస్సు గట్టిచేసికొని విధ్యుత్తదర్శమును నె
 రపందలించి యాతనినెదుర్కొన సాహసించెను. దీనికే
 మికారణ మందురా? ఈవివాహ విషయము దైవప్రే
 రితంబుకానితనకు నరేంద్రునియెడ ననురాగంబు లేక
 పోవుటచేతకాదని నరేంద్రునకుఁ దెలుపుటకు. ఆమె
 హృదయానురాగము నరేంద్రునియెడ నెట్టులున్నదో
 యెండిపోయిన మాధవీకంకణము ముక్కలనుపదిలపఱచి
 యుంచుటవలసనే తెలియుచున్నది. ఎట్టిమోహమున్న
 ను విధిసంఘటితంబు లవిలంఘ్యములు. దైవ మేమార్గ
 ము మన కుపయోగకారియని విధించునో దానిననుస
 రించుట యాతనియనుగ్రహమునకు పాత్రులగుటకుమా
 ర్గము. అనుగ్రహ సంపాదనమునకు అధికారి యిచ్చవ

చ్చిసట్ట మెలంగుటయేసాధనము. ఆశ్రితవత్సలుం డగు
 భగవంతుండు భక్తులపై కృపమాపకమున్ను వారికికొ
 న్ని ప్రాణసంకిటముంగు కార్యములు నియమించి, వా
 నీని నిర్వహించి తనయిచ్చ నెఱవేర్చుదురో లేదోయని
 పరిశీలించిచూచును. అట్లు పరికించి పరికించి వారికివల
 యు నభీష్టంబు లొసంగు. హేమలత యీ హింసూసి
 ధ్ధాంతమును, పత్నివతానియమంబులును బాగుగ నెఱిం
 గి దమయంతి సావిత్రి, మున్నగు సాధ్వీమణులవలె మ
 నోనిగహ కార్యంబున నప్రమత్తయై నరేంద్రునకు పును
 షార్థంబుల ప్రబోధించెను. సావిత్రి, దమయంతి, మున్న
 గువారికంటె మెఱచారిత్ర మెక్కుడు సంస్తవనీయమనిచె
 ప్పవచ్చు ఏలయున నాసాధ్వీమణులు తమహృదయం
 బు తొలుదొల్త నెప్పనియందు లగ్నంబయ్యెనో వారి
 నె పెండ్లియాడిరి. భర్తలతోడ కూడి పెక్కుకడగండ్ల
 లోనైరి. పిమ్మట నెన్నికప్తములువచ్చి పడినను మనంబు
 లందలి యనురాగంబులు వారలకు తోడునీడయై యుం
 డి యాకడగండ్లనుండి గట్టెక్కకలిగిరి. తన్ములమున
 తమహృదయాభిలషితంబగు పదార్థంబు సాధించుటకుం
 గలయత్నంకు లన్నిటిని వదల్చుకొనిరి. హేమలత కట్టె

దైవసాహాయ్యము కలిగినదికాదు. చిన్నటి నాటనుండి యును తనమనంబభిలషించియున్న పురుషునిభర్తగాగ్రహింప సంప్రాప్తంబు కాదయ్యెను. నరేంద్రునియందు పద్ధితఁబయిన మనంబును శిరీషునియందు ప్రవేశపెట్టవలసివచ్చెను.

చిరకాల మొక్కచోట వేఱునాటుకొనిన వృక్షమును మఱియొక్కచోట ప్రతిష్ఠంపవలసి వచ్చినది. మొక్క లేతగానున్నపుడు మఱియొక్కచోట నాగిన నది నుకరముగ ఫలనంతమగుట కలదుగాని, కాలము దాటినవెనుక నట్టిపని యొనరించిన నయ్యది సామాన్యముగ మరల దలయెత్తి బ్రదుకుగాంచుట దుర్లభము. అట్టిదుర్ఘటప్రయత్న మీమె చాఢించినది. వితృభక్తికిని ప్రతిభక్తికినిగూడ నిదానమైనది. ఆముష్మికంబు నపేక్షించినది. ఈమెచారిత్రమునకు వారిచారిత్రములు తీసివోవునని చెప్పిననది యతిశయోక్తి యగునా? దైవయుక్తి వలననీమె చేపట్టినవాఁడైనను ఈమెమనంబునకనుకూలించువాఁడె యైనాఁడు.

బాల్యమునుండియును నరేంద్రునియందు పెంపొందిన యనురాగమును వితృనియోగమున నైనను మ

తియొక్కన్నిపైకి మలపుట హేమలతకు కర్తవ్యముకాదా
 అను సందియము కలుగవచ్చును . అనురాగమనినను ప్రే
 మయనినను దయయనినను మోహమనినను ఒక్కవ్యక్తి
 కే వేఱువేఱునామములు. అంతరికరణవృత్తులనలనకలిగిన
 వని మున్ను చెప్పియుంటిని ఇప్పుడీ హేమలతకు సంప్రా
 ప్తముకానిది ఐహికవిషయంబగు కాము కవ్యాపారంబు
 గాని ఆముష్మిక ఫలప్రదాయకంబగు దయాశూన్యత్వ
 ముకాదు. ఈమెకు నరేంద్రునియందలి యనురాగము
 దినదినప్రవర్ధమానమై పెఱుగుచునే యున్నది. అయ్యది
 యిప్పుడును నిలిచియుండినది. ఆతనివలని యింద్రి
 యసౌఖ్యవ్యాపారము కేవలము ప్రాపంచికము. ఆప్రా
 పంచికవాంఛ నేయామెయిప్పుడు నిర్జింప నెంచినది. అయ్య
 ది పత్యనురాగమచుకొనుటకుమారుగ సోదరప్రేమయను
 కొనుచున్నది. భావనాభేదమాత్రమున సాంకర్యము కలు
 గఁబోదు. ఇదియే పై పూర్వపక్షమునకు సమాధానము.

జ లేఖాయాగ్రాకోటయందలికాసా ! కాసాలవృత్తు
 లు కడునీచములైనవి. వీరలకు పెండ్లిండ్లుండవు. నిత్యసు
 వాసినులగు పణ్యాంగనలవలెనేవీరిజీవనము స్వచ్ఛందజీ
 వనము. కానియీసుందరి యందలివలెగాక తనస్వాతం

త్ర్యలాభమునకు మొదటినుండి యనునభిలషించుచున్నట్లు

గన్నట్లు. ఈమెగూప రేఖావిలాసములసమానములు.

జశా తన్మూలమున విగతపౌరుషులగు వర్షవరులునైత

మామెనుజూచినపుడెల్ల కామసంతప్తులై తత్సంప

ర్కము నభిలషించినట్లుగనుపట్టు. ఈమెతోనరేంద్రుడు

స్త్రీవేషమున నంతఃపురమునసంచరించుపట్టున సలీముకు

మారుని సంభాషణమును ఆతనిభావచాపల్యముంగాంచి

న నీమెవాక్కుగ్రచ్చినటు నీమె కన్యాత్వగౌరవము నిష్కల్మ

షముగ నిలిచియుండినదాయని సందియముతోఁపకమా

నదు. కాని యామె స్వాతంత్ర్యమునకై పెనగులాడిన పె

నగులాటంగాంచిన నయ్యదిసీచమనియుందోచు. ప్రప్రథ

ముననీమె నిష్కల్మషప్రవర్తనమున కొకింతసాంకర్యంబు

కలిగినట్లు కన్పట్టినను నిష్కపటముగ నరేంద్రుని వెన్నం

టివచ్చి రాజస్థానమున నాతనికంగరక్షయొనర్చుచు ఆత

నిప్రాణమును కాపాడుటయును, అతనిప్రాణసంరక్షణకై

తనప్రాణములవిడుచుటయు, ఆసందర్భమున దెబ్బతినిపడి

యుండిన వేళగుండెచెఱువగునట్లుగ పరిదేవనంబునేయుట

యు, గనుంగొనినతుడకది కేవల నిష్కపటానురాగము

గానూరి ఏకాగతనొందినది. ఆమోహానురాగము త

న కనుకూలింపమిం జేసి అవకాశమున్నంతవఱకు వెన్నం
 టి పాణిముల వర్పించినట్టుగనుపట్టు. ఈమెనిష్కల్మషత
 ననుమానింపఁదగినపట్టు రెండుమాత్రమే యుండినవి. మ
 సుకూరునకు బాహుపరీరంభ మొసంగివచ్చుపట్టుననొక
 చోట. జహంగీరుమున్ను నిచ్చు నేనెఱింగియే యుంటిన
 ని వచించుచోటనొకట. ఈరెండింటినిబట్టి యీమె వర్త
 నమనుమానింప తగియేయున్నను, ఈమెసమయానుకూ
 లంబగు మార్గంబునదాటుకొనివచ్చు చాకచక్యముగల
 మేధానిధాన యగుటచే తనవర్తనమునకు మాలిన్యము
 కలుగకుండ తనచమత్కారవచనంబుల వారిని వలలోవే
 సికొని వచ్చియుండుననియైన యోచింపవచ్చును. నిష్కప
 టుఁడగు నరేంద్రుఁడు తనయెడ బద్ధానురాగంబున ప్రవ
 ర్తింపఁచున్నాఁడని యీమె మనంబున తలంచినపుడునై
 త మాతనిమనోదార్థమును పరీక్షింపఁదలంచిన యాబు
 ద్ధిశాలిని అంతసత్వరముగ వారికి తన యభిమానధనంబు
 చూరపుచ్చియుండు ననితలంప మనసొప్పుకొన్నది.

ఈమెసమయస్ఫూర్తియు, సాహసద్వైర్యంబులును
 దూరదృష్టి దూరశ్రీవిణంబులును ప్రశంసనీయుములు.
 అట్టిసమయస్ఫూర్తియేలేకుండిన ఆగ్రాకోటయందు న

రేండుండు ప్రచ్ఛన్న వేషంబున సంచరించు రాత్రియాతడు
 తప్పక చిక్కులకు లోబడవలసివవాడే. ఆసాహసధైర్యంబు
 లచేతనే వేషమైనను మానకుండిన నరేండుని జనానాలో
 నికిగొని చని ఆతని కేయపాయంబును రానీయకుండగొని
 వచ్చినది. మనుకూరుని యనుచరులు పగతీర్చుకొనుటకు
 ఎంతదూరమైనను చనుచుందురని యెఱింగికనుగలిగి మె
 లంగుటయును గాయకబాలుని కూపంబున అతఁడుమరలి
 వచ్చునపుడు వెన్నంటివచ్చుటయును గూడ నామెదూర
 దృష్టిదూరశ్రవణంబుల కుదాహరణంబులు. ఈమె వీరు
 రాలని చెప్పటకు కత్తిచేతఁబుచ్చుకొని అట్టి నట్టడవి
 యం దొంటరిగా సంచరించుటయే సాక్ష్యమిచ్చును.
 నరేంద్రుని హృదయము మఱియొక్క యువతిపైనున్నద
 ని చెప్పినపు డాతనిచిత్తవృత్తి యెంతవఱకు యధార్థ
 మోకనుగొనుటకు మధురానగర ప్రాంతముల కరిగి శి
 రీషుని పరివారముతోడ నూటలాదివారి కిచ్చటిసంగతు
 లును నరేంద్రునకు హేమలత సమాచారమును గూఢ
 ముగ తెలియఁబలికినపట్టు ఈమెదూరశ్రవణమున కుదా
 హరణముకాదా? వీనినిబట్టి యామెకు నరేంద్రునియెడ
 లగలమోహ మెంతగాఢమైనదియో తెలియకపోదు.

శిరీషుఁడు శాంతుఁడు. ఎవరిహృదయంబు చిట్టి
వోయొక్కనియనుసంబులో గ్రహింప నేర్చినవాఁడు. తు
మాశీలుఁడు. ఎదుటివారి లోపముల నెల్ల తుమించుస్వ
భావము గలనాఁడు. హేనులతమనోనిగహ వ్యాపార

మునం దాతని కెంతయో విశ్వాసము. ఈతనికి
శిరీషుఁడు. రాజకీయ వ్యాపారమునందు గల ప్రజ్ఞ యను

పమేయము. గూఢతంత్రజ్ఞుఁడగు గోకులదాసుని
తాంత్రికము తీతనికడ పనికివచ్చినవికావు. గోకులుని
యుద్దేశము ప్రతిస్పర్ధికుటుంబమువారి రాజ్య మపహరిం
చి తనప్రభునిరాజ్యముతోఁ జేర్చనలయునని. నరేంద్రు
నకు శిరీషునకు గలయరురాగంబుపెంపున నిష్ఠపటహృ
దయుండగునరేంద్రున కట్టియన్యాయ మేమియును జ
రుగకుండ కాపాడవలయునని యీతనియిచ్చ గోకులు
ని యక్రమప్రవర్తనవలన వీరనగర మమ్ముడగుటకు సిద్ధ
పడియుండినది కానసయ్యది యాతఁడే నివృత్తి చేయవల
యునని యీతనికోరిక. శిరీషుఁడు వేయఁ బోవుముందు
కాళ్లబంద మంతదూరదృష్టిగలగోకులదాసుకూడ కా
నలేకపోయినాఁడు. గోకులదాసునియందలి యాయక్ర
మప్రవర్తన మొక్కటియే యీతనికి గిట్టనిది కానియా

తనియెడ శిరీషునకు విశ్వాసము హెచ్చు. తనయైశ్వర్య మంతయును గోకులదాసువలన లభించినదని యాతఁడె టుంగును. ఆతనిస్వభావమది విస్మయింపఁగనునట్టిదికాదు. దేనివలన తనప్రజలకుఁగాని మఱియొడ్లకుఁగాని నష్టము కలుగుచున్నదని యాతఁడు కనిపెట్టెనో, ఆగుణమును గోకులదాసునుండి నిర్మూలము చేయవలెనని శిరీషునికో రిక. అందులకుతాను తనబొక్కసమునంగల రొక్క మం తయును వెచ్చించి స్వార్థపరిత్యాగంబున నరేంద్రునియా స్త్రీయంతయును నిలిపియుంచినాఁడు.

ఇందలియాతని యుద్దేశములురెండు. నరేంద్రు ని పెండ్లాడఁదలంచిన హేమలతకు ఈరాజ్యాపహరణం బున తనయందసూయపుట్టునను నదియొకటి. ఆతనికొ టకు తనకోశద్రవ్యమునెల్ల వెచ్చించి తద్రాజ్యమునిలిపిన తనయెడ నామెకనురాగము పుట్టుననుటయొకటి. పాప మా హేమలత కామెగొడవయే యామెకుఁగాని కంటి లోనుండి ముక్కులోనికిని ముక్కులోనుండి కంటిలోనికి ని వచ్చెడుస్వభావము కలిగినదికాదు. శిరీషునెడ తనవి ధ్యుక్తధర్మముల మనఃపూర్వకముగ నిర్వర్తించినది. ఆ తనిమనంబున కాసందం బుదయించునట్లు నిష్కపటము

గ సంచరించినది. నరేంద్రుడేమైపోయెనో యనితొట్ట
పడుచుండు నామెమనంబున కాతనిజూడ లరసి యాతని
గొనివచ్చి మరలరాజ్యమున ప్రతిష్ఠించినగానియూరటక
లుగబోదనిమొంచి తథావిధంబగు ప్రయత్నంబునకులో
నయ్యెను. ఇదియంతయు హేమలతమనస్సున గూరటక
లుగుట కని చెప్పుటచే నాతనికి నరేంద్రునియందు స్వత
స్సిద్ధమగు ననురాగములేదనిచెప్పుటకాదు తనవల్ల నా
తనికి జరిగిన మనఃకలశమున కియ్యదియాతడు ప్రతిఫలంబ
గుననికూడ యోచించియుండు స్వభావసిద్ధముగ నీతడు
మిక్కిలి దయాళుడు. నరేంద్రున కత్యంతాస్తుడై మె
లంగువాడు. నరేంద్రు నెట్టకేలకు గ్రంథకర్త హేమల
తకు చూపినాడు. కాని శిరీషునిసమావేశము సంఘటిం
చినాడుకాదు. పారిరువురకునుసమావేశమైననెట్లుండునో
నరేంద్రుడైకేపరుడు. శిరీషుడు తనకపకారము చేసి
నాడని భావించునేమో? అట్లయిన పాకము చెడిపోవునే.
నరేంద్రునికట్టియుదేకమునుండి మరలించి ప్రవర్తింపఁ
జేసినరంగమెద్దియును లేదే? అట్టిప్రవర్తన మీజన్మమున
నాతనికి పట్టునడునా? దీనియందలి సందిగ్ధభావంబుల
విచారించియే గ్రంథకర్తచక్కఁగ పారిరువురకును సమా

వేశంబు లేకుండ చేసినాడు. అయ్యది కథాసందర్భము
న కంతయవసరము కాదని వసలినను వదలియుండవ
చ్చు. గ్రంథము తుదముట్టించునపుడు గ్రంథకర్త పాఠకు
లసౌదయములు కరఁగించి హేమలతా నరేంద్రులవిశ్లే
షములకు సంతాప మొందచేయుచు నంతరంగంబున క
రుణారసతరంగములు వెల్లువలై పాఠి మాధవీకంకణము
ను తుదముట్టించెను.

గోకులదాసునందుగల స్వామిభక్తియు, కార్యని
ర్వహణమునందుగల పూన్కియు అనుపమానములు. ఈత
నికి కార్యనిర్వహణసాధనము కేవలసిద్ధుష్టముగనే యుండ
వలయు ననునియమము లేదు. పర్యవసానమే ప్రధానము.
అతనియెడఁ గలగూఢతాంత్రికములంగనిన నంతటిదుర్మార్గు

ర్గములుమట్టియొక్కెడఁ గానరావు. రాజకీయవిష
యముల గేవల నిష్కల్మష కార్యంబులు వినియో
దాను గింపవని చెప్పుదురు. ఎంతటి నిష్కల్మష చిత్తు

లైనను రాజ్యాభివృద్ధి నొనరించు పట్టున దుస్సం
త్రములకు లోనుగాకుండ నుండినవారు లేరు. రాజ్యతం

త్రజ్ఞాలు పైకిచెప్పునది యొక్కటి, చేయునది మఱియొక్కటి. భారతయుద్ధమున శ్రీకృష్ణుని ప్రవర్తనమును రామాయణమునందలి, వాలి నిగ్రహణసమయంబున శ్రీరాముఁ డొనరించిన కార్యములును నిర్దుష్టములైనవనిచెప్పనొప్పునా? అట్లే వీరనగరమునుండి తనయేలిక దేవీపురమునకు వచ్చుపొంజై గోకులదాసుని వర్తనమును, కొంతవఱకవసరమని చెప్పనిగుంగాని దేవీపురముతో వీరనగరమును కలుపుకొనుటకు 'నాతడుఁ చేసిన దుష్ప్రయత్నములు మాత్రము కేవల మాతనియందుగలపట్టుదలయే యని చెప్పకతీరదు. ఈతనిమర్మార్గము లన్నిటిని కప్పిపుచ్చు మేలిగుణ మసమానమైన యాతనిస్వామిభక్తియే. సమయము వచ్చినప్పు డాతనికి గల దూరదృష్టియును శాంతభావమును ప్రశంసనీయములు. నవకుమారుఁడు మొగలాయీలతో తలపడనున్నప్పు డీదూరదృష్టియును, ఉపదేశమే కాదా? ఆతనికి విజయము సమకూర్చినవి. నవకుమారు నీతఁడు తనచేతిలోని కీలుబొమ్మవలె నాడించినాఁడు. హేమలతానరేంద్రుల వివాహమునకంతరాయము కలిగిన దీతనివలననేకదా ! శి

మనకు నవకుమారునియింట ప్రవేశము కలిగినదీతనివలన నేకచా. గోకులదాసే లేకున్న మనకు మాధవీకంకణమే లేకుండియుండును.

నవకుమారుడు విశేషప్రజ్ఞాసమన్వితుడుకాడు. భార్యయొద్దకుఁబోయి యామెచెప్పినమాట బాగుగనున్న దని యందులకుఁ దలఁపూనివచ్చును. మంత్రి, తనయొద్దకు వచ్చి యతఁడు చెప్పిన దానికి వల్లెయనును.

నవకుమా చివరకు తరతరములనుండి వచ్చుచున్న స్పర్థయేరుడు. యాతనిమనంబును వశము చేసుకొని గోకులదాసుని ప్రేరణమున విజయము నొందినది. ఈపగయే హేమలతానరేంద్రుల మనస్తాపంబులకుఁ గారణమైనది.

పతివ్రత యనిన నవకుమారుని భార్యయే పతివ్రత. ఆమె యేయిల్లాలు. ఆమె నెరపవలసినవిధ్యుక్తకార్యములలో లోటుపడిన దొక్కటియును గానరాదు. భర్తకు సమయము వచ్చినపుడు మంత్రిగా నుండి పనిచేసినది. గృహిణీధర్మముల నిర్వర్తించునపుడు స్వతంత్రురాలై ప్రవర్తించినది. భర్తను వశంవదునిం గావించుకొనిన

నవకుమారు చండశాసనుండగుగోకులదాసుకూడ నామె
 నిభార్య. యాజ్ఞ యనిన గడగడ వడకుచుండెను. హిం
 దూసిద్ధాంతములనుబట్టి పత్నిధర్మమెంతవఱకు
 కు విధ్యుక్తముగనుండునో యంతవఱకు తనకూతురివివా
 హవిషయములంగూర్చి భర్తతో స్వతంత్రించిముచ్చటించెను.
 ఎంతవఱకు తనయుపదేశము భర్తమనంబున పని
 చేయు నని యామె తలంచెనో యంతవఱకే చెప్పిచూచి
 నది. శిరీషునివివాహమున కొడంబడినది ఆమెకు భర్త
 యందుగల యధికారము తక్కువచేత కాదు. గృహిణీ
 ధర్మముల పూర్ణముగ నెఱింగినయుచారశీల కావున తన
 విధ్యుక్తధర్మ మెంతవఱకున్నదో యంతవఱకు ప్రవర్తించి
 తనయుపదేశము త్రోపుడుపడినప్పుడు యజమానుని
 యాజ్ఞలప్రకారము నడచుకొనియెను. ఇప్పట్టున సవివే
 కవతులగుయువతులు ఇట్టిగృహిణీమార్గముల సంచరింప
 నేర్తురా? “కార్యేషుదాసీ, కరణేషు మంత్రి యే, యే,
 అనుప్రమాణవచన మిమయెడనన్వర్తమైనది.

హేమలతానరేంద్రుల వివాహవిషయమున భర్తవి
 ముఖుండగుట కనిపెట్టినది. మరల పల్లెత్తలేదు. అట్టిపూ

నిగ్గలసతి మఱియొక్కతెయైనచో తనమతమునకు ప
 తివ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించినచో హేమలతాశిరీషులకు పెం
 డ్లియగునా? ప్రతికుటుంబమునకు యజమానుం డొక్క
 రుండుండవలయును. ఇద్దరుండరు. భార్యయైనకావలయు
 ను. భర్తయైనకావలయును. వారిలో వారికి పనిపాటల
 విషయమున సమానబాధ్యతయుండియున్నను సంపూ
 ర్ణస్వాతంత్ర్యము సర్వత్రాన్ని జాతులుయందునుగూడ పు
 రుషునియధీనమై యుండు. భార్య భర్త కర్థాంగియైనను
 ప్రకృతిసిద్ధంబుగ పురుషునకు లభ్యంబై నశారీరక పాట
 వంబువలన నతండు పూర్ణస్వాతంత్ర్యమునకు తగినవా
 డు. అదియే భగవద్దేశంబు. భర్తమరణానంతరము
 హిందూసుందరు లందఱును ఆచరింపవలసినవిధ్యుక్తక్రి
 యలీమెయందు చక్కగ వర్ణింపఁబడినవి. అంత్యదినము
 ల సాంసారిక సుఖములనెల్ల పరిత్యజించి మధురానాథుని
 సేవించుచు ఆతనిదేవాలయంబునందె యధినసించి కా
 లము గడపెను. ఇదియే యనుబంధములను వదలించుకొ
 నుటకు మార్గము. ఈయనుబంధములను క్రమక్రమముగ
 వదలించుకొనకున్న మనుజున కవసానసమయమునకు క
 లుగుదుఃఖమున కింతయని మేరయుండునా? ఎంతవఱ

కీయనుబంధములనుండి మనుజునకు విముక్తి కలుగునో
 మరణ మంతసుఖప్రదముగ నుండు. మన పూర్వు లేర్ప
 ఱచినవానప్రస్థసన్న్యాసాశ్రమస్వీకరణాదికార్యములును,
 వానియందేశములును చక్కఁగాతఱచిచూచిన నందుగల
 మోక్షసాధనము విదిత మగును.

శ్రీకృష్ణమఠము

51

మా ధ వీ క ం క ణ ము.

పరిధమఖండము.

మొదటిప్రకరణము.

పువ్వు పుట్టినతోడనే పరిమళము.

1590 సంవత్సరమున ఎలిజెబెత్తరాణి సర్వోత్కృష్ట
 ప్తసామ్రాజ్య నిర్మాణమునకై పద్మమఖండమునఁ బునా
 దులు వేయఁబ్రారంభించెను. పాగ్డేశంబున మహాపురు
 షుండగు అగ్బరు శ్రీమంతంబును నభ్యుదయపరంపరాభి
 శోభితంబును నగు సామ్రాజ్యమును స్థాపించుచుండెను.
 ఒకనాటి సాయంకాలమున గంగాతీరమున ముగ్గురు
 పిల్లలూటరాడుకొనుచుండిరి. ఆప్రదేశం బత్యంతమనో
 హరంబై, విచిత్రశోభాసంపూర్ణంబై పురాప్రసిద్ధంబై
 యలరాదుచుండెను. అత్యాయతినంబగు గంగాతరంగిణి
 పాగ్డేశంబునఁ బండెండుయోజనంబులునిరర్థశంబుగఁ
 బ్రవహించి యాస్థలంబుకడ రాజమహాలు కనుమల
 చుట్టునమలపులిరిగి యంతనుండి దక్షిణముఖంబుగఁ బ్రవ

హించును. ఈయిటుకుగంతల సందునుండి విజయయా
త్రికు లెండఁజెందఁజో పశ్చిమమునుండి ఫలవంతింబులగు
వంగదేశ సమప్రదేశంబుల దిగితమవ్యూహకార్యంబుల
కది స్థానభూతంబు గావించి తమతమ రాజ్యములను స్థాపిం
చియుండిరి. పూర్వమొకప్పు డత్యున్నతస్థానము నందిన
“గార్ ” “ తొండా ” “ రాజనుహాలు ” పట్టణంబు
లిప్పుడు కేవల నామమాత్రావశేషంబులై యున్నవి.
కాసి యందొకటి మున్న హిందూరాజుల రాజధాని.
ఒక్కటి యాఫ్రికాప్రభువుల ప్రభుస్థానము. ఇంకొ
క్కటి మొగలాయి పాదుషాల ప్రధానపట్టణము. పను
నానవ శతాబ్దమునందు బంగాళా దేశమునంద నేకవిప్లవ
ములుజరిగినవి. దానిని బట్టియే యాదేశ ప్రభుత్వము
పదింబదిగ మారుచువచ్చెను. ఈకాలమునందీప్రదేశ
మున నాతితేరినసామంతవీరులును, నిశ్చలులగు ప్రజానా
యకులును జాలమంది బయలుదేరిరి.

పిల్లలందఱు నిసుకలో నాటలాడుచుండిరి. తూర్పు
న వెనుకదిక్కు గా మాల్యాదేశమందలి సారవంతములగు
సమప్రదేశములు, అవై పుల నేపుగఁ జెఱిగి పచ్చగఁ గాని
పించుచుఁజూడశృంగారములై యొప్పువరిచేలు. ఈచేలకు

దరిద్రాపల వకుసలుదీర్చి పెరిగియున్న పేరుమో
సిన మామిడితోటలు, ప్రపంచమునందింకొక్కయెడ
నూదిరికై నను లభియింపని యందలి మేలిరకముపండ్లు,
సస్యములపచ్చదనము చేమిక్కిలినై జ్యమునొందిననీడలు,
చూడమనోహరముగ నుండెను. దర్శోద్ధత యగుత
రంగిణి వారికి ముందుభాగమునందున్నది. ఆనది కవ్వల
రాజమహాలు కొండకనుమలు నడుమనడుచు చీలి విజృం
భించియున్నవి. ప్రౌద్ధగుంకు సమయమైనది. సరకుపడ
వలెన్నియో రాత్రిమజిలీకై యచ్చటఁ గట్టివేసియున్నవి.
ఆపడవలలోఁగొన్ని, బియ్యము, చక్కెర, ఉప్పు, నూలు
బట్టలు, పట్టువస్త్రములు, బంగాళా దేశమునుండి యుత్త
ర హిందూస్థానమునకుఁగొనిపోవుచుండెను కొన్ని బీహారు
దేశపు అపరదినుసులును, బనారసు, బుటేదారు మున్నగు
వలిపెంపు పట్టువస్త్రములును, ఇత్తడి సామానులును,
కొనితెచ్చుచుండెను. మఱికొన్ని పశ్చిమఖండము నందలి
పెద్దపెద్ద నగరములనుండి రకరకములసరకు సామాగ్రులఁ
గొనితెచ్చుచుండెను. ఆదినములలో హిందూ దేశవాణి
జ్యమునకు గంగానదియే పెద్దరాచబాటగా నుపచరించు
చుండెడిది. తీర్చికట్టిన పడవలు వేలకొలది యానదీ

గర్భంబునఁగిందనుండి పైకిని పై నుండికిందకును రాకపోకలు సేయుచుఁగన్నులు పండువగ నెట్లు విహరించుచుండెడివో యావిషయములకు కాలము చెల్లినవృద్ధు లిప్పుటికి గథలక్రిందఁ జెప్పుచుందురు. ధూమశకటముల మూలమున వాణిజ్యమిప్పుడు చులుకుగా జరుగుచున్నది. పడవలలోను బండ్లలోను బ్రయాణముచేయు దినములకన్న నిప్పుడు రాకపోకలును సుకరముగనె జరుగుచున్నవి. కాని ప్రజలకిప్పుడు పూర్వమున్నంత విశ్రాంతియున్నట్టు కన్పట్టదు. ఆదినములలోఁ బురుషులును స్త్రీలునుగూడఁ దమతమ కులవృత్తులననుసరించి పనిపాటలను జేసికొనుచుఁ గడుపులోనిచల్ల గదలకుండ నుండెడివారు. పార్శ్వ శమునందనుశ్రుతముగ నుండు కేవలజీవనమున కేయంత రాయమును లేకుండ జనులెల్లరును దమతమ పల్లెలనుండి సుఖిజీవనము సేయుచుండెడివారు.

సంజవేశ నక్షత్రముల వెలుతురున నానదీతీరమున బాలకు లిద్దఱిసుకలో బొమ్మరిండ్లు గట్టుచుండిరి. తన్వంగియును, దరళనయనయు నగు బాలిక యొక్కవృత్తి వారి బొమ్మరిండ్లచంకఁ దదేకవీక్షణంబుగఁ జూచుచుండెను. ఇతరఖండంబునందువలె మనఖండమున సంధ్యారాగము

నిశేషకాల ముండదు. తేజోనిలయం బగునూర్యబింబం
బస్తమించిన వెనుకనొకయరగంట లోపుగనేగదా చీకఁ
టులలముకొనుట ! ఆపరిసరమున నున్నవీరనగరప్రదేశం
బంధకారముచే నదృశ్యము. దానిచుట్టు నున్నమామిడి
తోపులును జెట్లసందునుండి మినుకుమినుకుమును దీప
పుకాంతులునుమాత్రము దృశ్యము. నదీతీరము గ్రహ
క్రమంబుగ నత్యంతపరిశ్రాంతం బగుచుండెను, ఆదినయూ
నకుఁ దనుపనియంతయును దీరిపోయినదను సంతోషము
ననుబోలె పడవలవాండుగ్రాటలు పాక్షణిచ్చిరి సాయం
కాలభోజనంబునకై పడవలమీఁది పొద్దులు మునిగు
చుండెను.

బాలు రిరువులను సమానవయస్కులు. ఆకార
మునందును శరీర ప్రకృతియందును మాత్రము భేదించి
యుందురు. వారలవయసు కొంచెమించుమించు పద్మనై
దేండ్లుండును. శరీరముండు సుదర్శనముండు. బలిష్ఠుండు.
దృఢశరీరుండు. యశాచనపంశులగుండవలసిన దేహదార్శ్య
మంతయు నాతసికడఁ జేరియున్నది. బలిష్ఠులగుపిల్లవాండ్రు
చాలమందివలెనే యాతఁడు స్వభావసిద్ధముగ సాధు
వర్తనుండై యలరుచుండెను. నరేంద్రుని ముఖవర్చస్సు

తేజోవంతము. చూపరేఖా విలాసములు సుకుమాగద్యోతకములు. శిష్టాచార సంపద్విశిష్టములు. మన దేశమువంద్రిటియాకార విశేషములవలన సత్కుల ప్రసూనతయు, వంశప్రతిష్ఠయును ద్యోతకమగుచుండును. నీలంపుముంగురులు మాటిమాటికి నరేంద్రుని ఫాలతలంబున నచ్చి పడుచుండెను. ఆతఁడినుకలోనటునిటు పరువెత్తుచున్నప్పుడు శ్యామల నయనంబులు సంశోషతరంగితంబులగుచుండెను; కాని యాతఁడు స్వభావసిద్ధముగఁ గోపిష్టి. బంధనముండగు నాతనిసంగడికాఁడితలి మొగమేమాత్ర మెట్టుబడిననుఁ దప్పించుకొని పోవుచుండెడివాఁడు.

శిరీషునికుటుంబము శ్రీమంతమైనది కాదు. నంశ ప్రతిష్ఠయైన హెచ్చైనది కాదు. కానిప్రపంచయాత్ర జయప్రదముగ నడుచుటకు వలయుసౌజన్యము, శాంతత, సౌమ్యత మొదలగుసద్గుణము లన్నియు నతని యొద్దనుండెను. నరేంద్రునకు వంశానుక్రమణికగ వచ్చుస్వాస్థ్యములు విరివిగ నున్నవి. ఆచుట్టుపట్టుల నాతనినంశప్రతిష్ఠయు మిక్కిలిప్రఖ్యాతమై యున్నది. పరంపరానుగతికమై వచ్చుశరీరసౌందర్యమువలెనే సూక్ష్మగ్రహణశక్తికూడ నాతనికి జన్మముతోడనే యంకురించినది. కాని యెంత

దివ్యమైన శేముషీవిలసన మున్నను శాంతాదినన్దుణ్దులు
లేక ప్రపంచకన్యనారంబుల విజయంబు సమకూడదు.
అవిలేకుండుటవలన ననర్థంబులెన్నియేని సంప్రాప్తంబు
లగుచుండును. అట్టిశాంతగుణసంపర్క మాతచికిడ తేక
యందెరు.

నక్షత్రమువెలుంగున బొమ్మరిండ్లాట లాడుచు
డిసనాటిసాయంతనసమయంబున నరేంద్రునకు నిశ్చయ
ముగ నట్టియపజయమే సంఘట్టినది. సామూహ్యముగ
నాతఁడు బుద్ధిశుశలతయును, వివేకిమునుగలిగిన వాడై
యుండియు నాదినమున సహజంబుగనుండుతనయుద్రేకం
బునకొక్కిరింత లొనైనవాఁడు. దగ్గఱనుండి మెలస్త
సంచరించుచు మిన్నక చూచుచున్నయాచిన్ని బాలికయే
యీయుద్రేకంబునకుఁ గారణము. హేమలత కేండ్లుపం
డ్రెండు. ఆచక్కెరబొమ్మ మార్దవంబునకును, సౌఖ్యం
బునకునుబుట్టినయిల్లు. నరేంద్రునకును నామెకును నాబా
ల్యస్నేహము. పిల్లల కంతటి యనురాగోద్రేకత యుండు
నోయంతటియనురాగవిశేషమున నాతఁడామెను ప్రేమిం
చియున్నవాఁడు. తలిదండ్రులు లేనిపిల్లల కుండురహస్య
దుఃఖము లన్నియును నాతఁడెప్పటికప్పు డామె చేవిసి

వేయుచుండెను. ఆమెయును నాతనికష్టంబుల సానుతాపంబున నాలకించుచుండెను. ఆతనిమనంబునఁ బుట్టుపెద్ద పెద్దకోరిక లన్నియును సతిగోప్యంబుగ నామెకడనేక రువు వెట్టును. ఆమెమనసు మిక్కిలిమెత్తనది. రాగయుక్తుండగు నాబాబునిబాధ లేవియో, ఆతని కోరికలేవియో, యేలయాతఁడు పరితాపమునందుచుండెనో, యామెకేవియు గోచరింపవయ్యెను. కాని, యాతనింగూర్చి యవస్థసామాన్యంబగు బరితాపంబునొందుచు నసామాన్యాయునియంబుల నాతని నూరార్చుచుండెను. అట్లువారిరువురును నేకాంతసౌహృదసంబంధంబు వడసియయ్యది కేవలహృదయస్థంబై గుప్తంబుగ నుండుటచే నొండొరులు నెంతయోసంవేదనము నొందుచు వర్ధిల్లుచుండిరి.

అట్లుండగ వారియుభయులమధ్యను శిరీషుఁడువచ్చి చేరెను. ఈచిన్నిదానియందాతనికి స్నేహభావము. అది యాటలయందలిచెలిమి. అంతకన్న శిరీషుఁడెచ్చుకోర్కెయును విశదీకరించియెఱుంగఁడు. ఈముద్దుగుమ్మ హృదయమునాకర్షితమనువెట్టియూహ యాతనికిఁ బుట్టినట్లెనను గనుపట్టదు. ఆదేశమునందామెతండ్రి సర్వాధికారి. తండ్రికీమెయొక్కతెయొ ఁమూర్తి. కాని శిరీషునినిశ్చల

నయనంబుల గుప్త. యోచన లేవియో యున్నట్లు
యోచనాశీలంబులై యొప్పునాతనిదృష్టి ప్రసరణములవ
లన స్ఫురించుచుండెను. ఆయోచనలేవియో యెవ్వరికిని
నూహింపశక్యముగాకుండెను. రహస్యంబుగనాతనిహృద
యంబున నెంత పెద్దయూహలున్నను వానినెప్పు డాతఁడు
వెలువరించువాడును కాఁడు.

ఆగింజమున హేమలత శిరీషునిబొమ్మరిల్లు పూర్తి
యగునెంతవరకును శ్రద్ధగఁ జూచుచున్నది. ఆతనికిది
యెంతో యానందముగ నుండెను. ఆతం డాపనియం
దెంతయు శ్రద్ధాళుండై ఏనుగుజెందక పూర్తిసేయుచు
న్నవాఁడు. నరేంద్రునకది యస్వస్థతకుఁ గారణంబై మన
స్సునఁ గినుకజనింపఁ జేయుచుండెను. హేమలతా శిరీషు
లవంకనసూయుతో రహస్యముగఁ జూచుచుండెను. కాని
యారహస్య మెంతయడచిపెట్టినలెనన్నను లోపల నిమిడి
యుండుట లేదు ఇట్లొక గడిచునొకను జరిగినది. శిరీషు
ని బొమ్మరిల్లు పూర్తియైనది. ఇటుచక్క గ సంపూర్ణియ
గుటగాంచి సంతోషముతో హేమలత చిప్పట్లుచరిచె
ను. ఆయానందోద్రేకము నరేంద్రునకు మనశ్శ్యామయ్యె

ను. చేతులకు వడకు పుట్టెను. అందుచే నాతనిబొమ్మ
రిల్లుచెడిపోయెను.

అంత శిరీషుడు “చెలికాడా! నీవు పేరములు
చాల గొట్టెడివాడవే నేడు నీవు చేసినపని యేదియో
చూపు ”మని యడుగుచు నాబాలికతోఁ జెట్టాపట్టాలు
పట్టుకొని నరేంద్రుడున్న యెడకరిగెను. ఆతఁడూ
రక స్నేహము చెడిచిలువబడియెను నరేంద్రుడు పడిపో
కుండ మిగిలియున్న యిసుకకుప్పగూడ కాళ్ళతో దున్ని
వైచి ధూర్తుడై “ఈసాయంతనము నేనేమియును బని
చేయఁ దలఁచికొనలేదు. దానికేమిగాని నీవు నన్ను.
నేడేల యీయేటియొడ్డునకు రమ్మనినాడవు? ఇంతతడ
పీబాలిక నిచ్చట నేలయాపితివి? ఈపాటికి మెతలిదం
డ్రులు తారులాడుచుందు ” రనియెను.

“ఆమెతండ్రి యడిగినయెడల నేను జవాబుచెప్పె
దను. ఏమిచెప్పవలెనో నేనెఱుంగుదును. నీకుమాత్రము
నే నేమియును జెప్పను. నరేంద్రా! చేతకానితనమునకు
తోడు మోటుతనము కూడనా?

ఇల్లాపాడై పోయినది. మఱి చెడిపోయినది”

“నాబొమ్మరిల్లు పోయిన నుండుటకు నాకింతకంటె మంచియిల్లున్నది. కొంద టేయిల్లునుగూడ లేచివారు న్నారు. వారిమాటయేమి?”

ఇయ్యది శిరీషునకుఁ దిట్టినట్టిట్టు. ఇప్పు డాతఁడు హేమలతతండ్రియింట బ్రతుకుచున్నాఁడు. శిరీషునకుఁ గోపము వచ్చి నది. కాని యాపుకొని నరేంద్రునున్న తికిఁ దగినట్టు గౌరవముగ జవాబుచెప్పెను. నరేంద్రా! నాస్థితిగతులు నేనెఱుంగనివి కావు. అందున నాకాభిజాత్యము లేదు. తలవంపులును లేవు నీకులగౌరవముల నెఱింగి నీతాతలప్రతిష్ఠనుబట్టి మాటాలాడుచుండునుని నాకోరిక.”

“శిరీషుడా! మాతాత గారీప్రతిష్ఠను జ్ఞాపకముచేసి పుణ్యముగట్టుకొంటిని. ఆయన బ్రతికియున్నదినములలోఁ జూచుచాటున నొదిగి తిరుగువారందఱును నిప్పుడాయననాకొప్పగించిన జాగీరంతయును విచ్చలవిడిగఁ గొల్లబెట్టుచున్నవారు. నాచెలికాఁడుమాత్ర మిజియ్యతెఱుంగకుండ నున్నవాడా?”

శిరీషుఁడు శాంతముతో “నరేంద్రా! నీయిష్టము వచ్చినట్లు మాట్లాడుము. ఈమెకొఱ్ఱ తండ్రి తొలు

వడుచుండును. హేమలత నింటికిఁ దీసికొనిపోయెద ననిచెప్పెను.

నరేంద్రుఁడు శిరీషసకు దగ్గరగఁ బోవుచున్న బాలికను గాంచి కుపితుఁడై “శిరీషా! ఈ హేమలతను నీ కెవ్వ రొప్పగించినారు? ఈమెకు నీసంరక్షణ యెన్నఱ నుండి?” అనియడిగెను.

“నేనామెకు సంరక్షకుడను కాదుగాని నీవంటిపిచ్చివానిబారి బడకుండ సంరక్షించుటకునాకు గాధ్యత యున్నది”

“నీవానల నుండుము. ఈమెనాతోడ నాటల కువచ్చినది. ఆమె నాతోడనే యింటికినచ్చును.” అని నరేంద్రుఁడు కేకల్పవైచెను.

“నీవర్తన మింతకంటఁ గొంచెము చక్కఁ జేసికొందువేని నరేంద్రా! నీవామెను తీసుకొనిపోవచ్చును. నీవంటి శిష్టాచారవిహీనులకీమె నీరాలియొప్పగించి పోనోపను” అనియెను.

“ఛీ! కలహీనుఁడా! దూరముగ నుండుము. ఆమెప్రక్కను నిలువబడుటకై నను నీకర్హత లేదుపొమ్ము.”

ఈనిందా వాక్యములకు శిరీషుని బలిష్ఠమగు దేహము కంపించెను. ఉన్నచోటనేయుండి సరేంద్రునిసంక తదేక వీక్షణముగఁ జూడసాగెను. కోపము నాపుకొనెను. మరలనేమియు ననఁడయ్యెను జడుపుచెందినయా చిన్నదాకిఁకై దండయొసఁగి యింటిదారి వట్టెను.

ఇదిచూచెడుసరికి సరేంద్రుని కాగ్రహము మఱింతయు ద్రోకమయ్యెను. నోరు మెదపకుండ నాతనియెడఁగి షుఁడు కనఁబఱచిన యీతిరస్కారమున కున్నట్టైతఁ సత్తువకొలఁది సరేంద్రుఁడతనిపైఁ బడెను. హేనుల తయలజడినొంది కెవ్వన నార్చెను. శిరీషుఁడు సరేంద్రునకుఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁడు. ఉద్రేకించియున్న యా బాలకుని నడుము గట్టిగఁబట్టుకొని తృణప్రాయముగ నెత్తి యిసుకలోనికి విసరినై చెను సరేంద్రుండసహాయుండై రోజుచుఁ బడిపోయెను.

ఆబాలికకన్నుల యెదుట జరిగిన యీపరాభవంబున కాతండెంతయు లజ్జతుండై యొడలినిండ నలముకొనినదుమ్మును ధూళియును దులిపికొనకయేరాయి యొకటి యెత్తిశిరీషునిపై రువ్వెను. ఆరాయి శిరీషుని కుడికంటిపైఁ దగిలి పెద్దగాయమయ్యెను. శిరీషుఁడిసుక

లోఁ గూలఁబడి తనపై బట్టతో రక్తము నెట్టులైన నొప్పు
కొనఁబ్రయత్నించెను.

హేమలత యిదియంతయుఁ జూచుచు నూరకుం
డెను. ఆమెమనస్సున నొకమూల పరితాపమును నొక
మూల తిరస్కారభావమును బొడసూపి కిన్నుల నశ్రుక
ణంబులు తళతళ మెరియఁజొచ్చెను. అంతనామె యేటి
లోనికిఁబోయి తనచీరచెరగుఁ దడిపి శిరీషుని మొగమున
స్రవించుచున్న రక్తము దుడువఁజొచ్చెను.

శిరీషునిగాయ మంత యుపద్రవకరమైనది కాదు
గానియాతఁడు నమ్మదిగ లేచి నిలువఁబడుసరికి రక్తముక్రిం
దికి స్రవించుచుండెను. అంత నాతఁడు శాంతముతో
“ హేమలతా ! ఇంటికి రమ్ము. పోద్దుపోయినది. ఇంక
నిచ్చట తడయరాదు ” అని చెప్పెను. వారిద్దఱును చె
ట్టపట్టులు బట్టుకొని నరేంద్రునివంకఁ జూడకుండ నింటి
దారిబట్టరి. నరేంద్రుఁడొక్కడును నచ్చటనే మనోవ్యధ
పాలై చీకటిదశముగఁ గ్రమ్మువఱకును నిలిచియుండెను.
అప్పుడాతనిమనస్సున నెన్నియో దుర్యోచనలు పుట్టెను.
అనుశ్రుతవంశ ప్రతిష్ఠగల కుటుంబమునఁ బుట్టి పిచ్చివాని
వలెఁ బ్రవర్తించెను. చిన్ననాటినుండియుఁ దనయం

దనురాగముతో మెలఁగుచున్న యాచిన్నదానికడఁ దన
గౌరవమెల్లఁ బోఁగొట్టుకొనియెను. శిరీషుఁడు కులగౌరవ
ములేని యాశ్రితుండై యయ్యాను మిక్కిలి యాదార్య
భావముతోఁ దనచెలిమికానిని లెక్కసేయక మధురహృ
దయయగు హేనులతకు సంతోషముఁగలుగ బ్రవర్తించు
చెను. ఇది యాతని ప్రపంచయాత్రయందలి భావిఫల
సూచనయా యేమి ?

శాంతిపాతకము.

అన్యోన్య వివాదగలకుటంబములు.

కొన్ని వత్సరములనుండి వీరనగరమునఁ గడలికల
కార్యములు విశేషముగ జరుగుచున్నవి. నాలుగుశతా
బ్దములనుండి బంగాళాదేశమును ఆఫ్ గణరాజులు కిడు
పులోనిచల్లకదలకుండ రాజ్యమునేసిరి. ఇప్పుడు మహా
పురుషుండగు నగ్బరుచక్రవర్తి ఉత్తర హిందూస్థానము
నందలి మొగలాయి రాజ్యమును బలపఱచినాఁడు. ఆకా
రణమున బంగాళాదేశమునన ఆఫ్ గణరాజుల రాజ్యము
నకు విచ్చిత్తికలిగెను. 1574 సంవత్సరమున అగ్బరు
స్వయముగ పాట్నానగరమును జయించెను. తరువాత
సంవత్సరమున జయోత్సాహములు, ధైర్య పంతులు
నగు మొగలాయిలకు, పరాజితులయ్యును వెనుకంజవే
యని యాఫ్ గనులకును బంగాళాదేశమున సమరకార్య
ములు మెండుగఁ గలిగెను.

హిందూజమీందాసు లాదినములలో సామంతరా
జులయ్యును తమతమ జాగీరుల తమతమ జనపదము
లలో రాజులవలెనే స్వాధీనములతో మెలంగు

చుండిరి. హిందూదేశమునందలి జాతీయైశ్వర్యమంతయు ను పల్లెటూళ్ళయందు దర్శనీయమై కన్పట్టును. జమీందారులు తమపై యధికారులకుఁ గప్పముఁగట్టుచు యధేచ్ఛముగఁ బరిపాలించుచుండిరి. వారిజాగీరులలో దండనాధికారులును ధర్మవిమర్శనాధికారులును వారే. సంక్షోభమేమియును లేకుండఁ బ్రజలను సంరక్షించుభారమువారియందే యుండెను. వారు దేశమునందలివిద్యల ఖిలముగాకుండ సంరక్షించిరి. కవిత నాదరించిరి. పరిశ్రామికముల వృద్ధిజేయుచు పనిబాగులవాండ్రకు హెచ్చరిక కలుగఁజేసిరి. ప్రైవభువులకు వలయునపుడెల్ల కాల్యలమును గజాశ్వాందోళనాదికములుమున్నగు సిబ్బందీయును సమకూర్చుచువచ్చిరి.

మనకథాకాలమున వీరనగర మట్టిపురాతనవంశ ప్రతిష్ఠగల యొక హిందూసామంతపరిపాలకునియేలుబడి క్రింద నున్నది. అగ్బరు పాట్నానుజయించి మొగలాయీరాజ్యమును బంగాళాదేశమున వ్యాప్తమొనరించి నపుడువీరనగరసామంతుడు తనపూర్వప్రభువులగు నాఫ్ గనుల పక్షమునందుండి శాయశక్తుల సాయము చేసెను. అప్పటి ఆఫ్ గాపరిపాలకుఁడు దాయూద్ ఖాన్. ప్రభు

భక్తివలన నాతనికిఁ జివరకు రాజ్యపదభ్రష్టతయు, వన
వాసంబును, సంప్రాప్తమయ్యెను. దానికై న నియ్యకొని
యొఁగాని యాతండు స్వామిద్రోహంబున కొడంబడిన
వాఁడుకాఁడు. ఆసామంతుండు వీరనగరమును విడిచిపో
వుటచేతనే మొగలాయీ దండనాయకులగు తోడర్మ
ల్లుఁడును, “మునయము”ను, ఆవీరనగరరాజభవనంబుల
నశ్వశాలలుగ నొనర్చిరి. దాయూద్ధానుఁడు గూడఁ బ
రాజితుడై బంగాళాదేశము నగ్బరుకిచ్చి సంధిచేసికొని
యుత్కలదేశమునకుఁజనియెను. ఈసంధియైనవెనుక వీర
నగరసామంతుఁడు తననగరంబునకుమరలి క్రొత్తరాజున
కు కప్పముఁగట్టి యాతనిచే సామంతరాజ్యమునకు పట్ట
భద్రుఁడయ్యెను.

దాయూదుఖానుఁడు సంధిషరతుల ననుసరించిన
వాఁడు కాఁడు. కొలఁదిదినములలోపలనే యాతఁడు బం
గాళమును మొగలాయీలవద్దనుండి తిరుగ వశ్యముచేసి
కొనియెను. వీరనగరసామంతుని మరల నైన్యసహాయ
ము చేయు మనియెను. శూరాగ్రేసరుండగునావృద్ధసా
మంతుండుమాత్ర మిందుల కంగీకరింపఁ డయ్యెను. ఆత
నికిడకువచ్చిన దూతతో దాయూదుఖానునితోతనపలు

కులుగా నిట్లుపలుకు మని ప్రతినచనంబిచ్చెను. “ఎనాఁ
డురాజ్యము సంరక్షించుకొనలేక మీరురాజ్యపదభ్రష్టు
లైతిరో నాఁడె రాజ్యలక్ష్మిమిమ్ము విడిచిపోయినది. మీరు
మహాపురుషుండగునగ్బరునకు రాజ్యమునెల్ల సమర్పించితి
రి. పట్టాభిషిక్తులగురాజు లాడినమాట తప్పబోదు. అట్టి
పని కియ్యకొనుట మావంశచారముకాదు. నేనిప్పుడీ
ఆగ్రాసార్వభౌమునె నన్నియుండెడివాడను.”

దర్శించేకసూచకంబై యవజ్ఞాసంభృతంబైనయీ
సందేశంబునకు దాయాదుఖానుం డెంతయు కృద్ధుండై
యావృద్ధసామంతుని శృంఖరానిబద్ధుం జేసి కొనితేరను,
వానినగరం బంతయు నిర్మూలనంబుసేయను నై న్యంబు
లను బంపెను. కాని శూరశిఖామణి యగు నావృద్ధుం
డు ముందుగనే మెలకువ గనియెను. విశాలవప్రపరిరక్షి
తంబై తీక్షణధారాశూలప్రస్థావితంబై యలరారు శిలాని
ర్మితసాలంబు నొక్కదాని తననగరంబుచుట్టును నిర్మాణ
మొనరించి నురక్షితముగ నుండెను. అహోరాత్రములా
యుధపాణులై రక్షకభటులు సర్వదిక్కుల బురుజులనుం
డి కనుగలిగికాచుచుండిరి. దట్టంబులగు పొదలమాటున
నేర్పరులగువిలుకాండ్రు విల్లునమ్ములు చేతబట్టుకొని తం

దోపతండములుగఁ బొంచి యుండిరి. అట్టచోఁ గనుగప్పి
కోటపైఁబడుట కెట్టవారికిని సాధ్యంబు కానేరదు. వీరా
గ్రేసరుండగునావృద్ధశిరస్కుండు తనఖండ్యంబునొఱచుండి
వెడలించి కరంబు నలరించి “చచ్చినపితృపితామహసంప
ర్ధితంబైన యీనగరంబుననే చావవలె, నిలిచిన సమర
రంగంబున నిలిచి యీనగరంబునె కాపాడవలయు” న
నుకృతనిశ్చయంబునఁ గాచుకొనియుండెను.

సమరకార్యవిధివిధానంబుల సలక్షణంబుగ నెఱిం
గిననై న్యంబులనెదిరించి సమరశిక్షాముఖం బెఱుఁగనిసం
రక్షణదక్షత యెంతకాలముపనిచేయఁగలదు? ఇంతలో
దాయూదుఖానుఁడు మఱియొకచో నింతకన్న ప్రబలమ
గుశత్రువుల నెదుర్కొనవలసినచ్చెను. రాజాతోడరుమ
ల్లుండు తానునియమించిన ప్రదేశాధికారులతోడ బంగా
ళాదేశమునకు మరల దండెత్తినచ్చి అక్కహల్లువద్ద దా
యూదుఖానుని చుట్టుముట్టెను. ఆయుధముతోనాఫ్ గను
రాజులప్రతాపమంతయు చల్లారెను. నాటితోవారిరా
జ్యలక్ష్మి యంతరించెను. దాయూదుఁడు పట్టుపడియెను.
1576 సంవత్సరమున నాతఁడు శత్రువులచే గతానుండ
య్యెను. రాజాతోడరుమల్లుడు స్వయముగ వీరనగరసా

మంతుని మందిరమునకు విచ్చేసి యాతని గౌరవించి సా
ర్వభౌమునిచే నూతనముగ నొసంగఁబడిన రాజ్యపట్టము
ను సబహుమానంబుగ నొసంగెను.

దానికి సమీపమున దేవీపురమును జాగీరున్నది.
ఆదేశసామంతుఁడు ఆఫ్ గనులఁ జేరి యీ సార్వభౌముని
యాగ్రహమునకు బాగుండయ్యెను. తత్కారణంబున
రాజ్యంబునకు దూరముకావలసివచ్చెను. తోడరుమల్లుఁ
డాజాగీరును గూడ వీరనగరసామంతునకే పట్టముగట్టెను.
శూరశిఖామణియగునావృదుండు ప్రభుభక్తికనుకూపం
బగు గౌరవంబు వడసి తనపుత్రిని పౌత్రిని తోడరుమ
ల్లుని సింహాసనముకడకుఁ దోడ్తెచ్చి తానును తనవంశకు
లును నగ్బరుకుటుంబమునందు విహిత విశ్వాసముతోమె
లంగ ప్రతిపదించెను. ఆదినమున వీరనగరమున నేమూల
చూచినను పండుగగానుండెను. పురజనులందఱును అ
గ్బరుపేరుచెప్పి కొట్టికోలాహలము చేయుచు నూరంత
యు దీపావళిచేసిరి. అంబారీలచే నలంకృతమైన యేనుం
గులపై తోడరుమల్లుఁడును తత్పరివారంబగు వీరవారం
బును నూరేగుచుండఁ దత్పుర సౌధోపరిభాగంబులనుండి.

పుణ్యాంగనలు మేలిమునుంగుల సవరించుకొనుచు సుగం
ధపుష్పాక్షతలచు వారలపైఁ జల్లిరి.

విమ్మట కొన్ని నెలల కావృద్ధుండారముగ్గిన పండువలె
కాలముతీరి పరమపదమునందెను. అతనికొమరుండాత
నిష్ఠానమున నియుక్తుండై యాతండును కొలఁది కాలము
లోనే తండ్రిమార్గంబు ననుసరించెను. ఇంక వారలవం
శాంకుర మొక్క పౌత్రుఁడుమాత్రమున్నవాఁడు? అతని
వయస్సప్పటికి రెండేళ్లు నిండలేదు. రాజ్యము వంశాను
గతికంబగుటచే నాబుడుతఁడె యాజాగీరున కధినాథుండు
కావలసివచ్చెను. ఆ బాలకుఁడే మననరేంద్రుఁడు.

తండ్రియును, తాతయును గతించిరి. నరేంద్రునకు
వెనుకదిక్కు సమర్థులగువా రెవ్వరును లేరు. అతని రా
జ్యస్థితి మిక్కిలి చిక్కులలోనుండెను. అది నిలుపుట దు
ష్కరమైన కార్యము. రాజ్యభ్రష్టుడై యున్న దేవీపుర
సామంతుండు తృణస్థాయుఁడుగా నెంచ దగినవాఁడు
కాఁడు. అసేక సంవత్సరములనుండి వీరనగరదేవీపుర సా
మంతవంశములు రెండును నన్యోన్యవైరములతో మెలం
గుచున్నవి. తరతరములనుండి చిరప్రవర్ధిత వైరానలంబు

చల్లారకుండ నిలిచియుండినది. నడుమనడుమ వివాహ సంబంధములవలన వారి వైరానలంబు కొంతదనుక విశ్రాంతి నొందుచుండెడిది. కాని యాబాలిక పరిణత వయస్వియై పుట్టినింటినుండి యత్తింటపాదుకొనినతోడ నేభర్తృవంశాచారమునే యాపెయు ననుసరించుచు మరలమరల నాయనలంబు రవులొనఁ జేయుచుండెను. పిల్లలకీవై రం బుగ్గుపాలతో లభ్యంబగుచుండును. మాతృసంబంధికు లందఱియెడ శత్రుభావంబుపేరేచి నీకాగర్భశత్రువు లెవ్వరనిన వీరేయని వ్రేలుపెట్టి చూపినట్లు గుచుండెను.

ఉభయ రాజ్యంబులవారును తమతమస్థితి కనుగుణంబైనబలంబుల సంరక్షించుచుండిరి. వారిలో వారికి కలహములు పుట్టనిక్షణమేలేదు. ఈకలహములుమాటలతో తీరునవికావు. వానికారణములుఁ నంతగొప్పవికావు ఏచెఱువునొద్దనో, యేకాలునయొద్దనో, యేసంతపేటయొద్దనో లేనిపోనిదాంకేదోయొక కలహము సంపాద్యుండై గురుభయపక్షంబులకు పందలకొలఁది నై నికులకు పునఁగల్పించుచుండెను. విషయంబుగాంచిన నైనికులు తమయాధిపత్యంబున గెల్చిన గెలుపుధనంబునఁ

దాము శ్రీమంతులగుటయేకాక తమయేలికలకు విశేషముగ వరుమానముల నొనంగుచుండిరి. ఇట్టి చిరప్రవర్ధితంబగు వైరంబును బహుళంబులగు నాంతర కలహంబులును గలిగియుండియును నాయావంశనాయకులిరువురును నేనర్బాదుననో యేమత సమ్మేళనముననో యేసంతర్పణ సమారాధనములనో సమావేశంబగుచు సముచితగౌరవంబుల నెదుర్కొనుచు బరస్పరసమాదరంబుల నొనందించు చుండెడివారు.

దేవీనగర సామంతుడు నవకుమారుడు ఆతనికి వీరనగరవంశముపై ననుశ్రుతముగ నుండదగినయసూయ యంతయును బరిక్రమణరూపముగఁ బొందియుండెను. ఇతనిది లోతుగుండె. స్వభావసిద్ధముగ మంత్రాంగమున నెక్కువనిపుణుడు. తనపగవారియైశ్వర్యమనినఁ దన పూర్వునికంటె నాతఁడెక్కువ యసూయతోఁ జూచుచుండెను. జనులు నవకుమారుని నక్కజిత్తులును నాతని కుచ్చితపు తంత్రములునుజూచినప్పుడెల్ల నరేంద్రునితాత వీరపురుషోచిత ప్రవర్తనంబును నాతని నిష్కపటవ్యాపారమును వేనోళ్ళఁ బ్రశంశించుచుండిరి. వృద్ధశిరస్కుం

డగు నాచక్కనయ్య యొక్కడతారసిల్లినను తనలాఘవం
బున కెంతయు లజ్జించి మనోవ్యధపొందనితరుణంబు లేదు.

అక్మహాల్లునొద్ద దాయూదుఖానుచు మొగలా
యాలు ముట్టడించిరి నవకుమారుఁడీతరుణమును గనిపె
ట్టి సామంతసహాయము విశేషముగ నవసరమని దగ్గఱ
వారలనందఱి నాహూయము చేసెను. నవకుమారుఁడు
వీరనగరమును రూపుమాప నింతకన్నఁ ధరుణము లేదని
యాను దీనిని బోనీయరాదనియును దలంచి శీఘ్రముగ
పోయి దాయూదుతోఁజేరెను. తననైనికుల వీరనగరము
మట్టమునేయ నియమించిపంపెను. అక్మహాల్లునొద్ద రాజా
తోడనుమల్లునకుఁగలిగిన విజయమువలన నవకుమారుని
యాశలన్నియు నిరాశలయ్యెను. ఆతఁడెంత యుత్సాహ
ముతోఁ బనిచేసెనో యంతనిరుత్సాహము కలిగెను. ఆత
నికున్న సర్వస్వమ్ము సర్వమ్ముహతమగుటయై కాక రా
జ్యముగూడఁ బూజ్యంబయ్యెను. వీరనగరసామంతున క
య్యది బహుమానంబుగ నొసంగఁబడియెను.

కాని నవకుమారున కెప్పుడును నిరుత్సాహంబును
ది లేదు. ఆతనికిఁ విక్కచేదరు లేదు. ఇల్లును రాజ్యమును

వీడి ప్రవాసగతుండయ్యెను. అయినదేమియో యయ్యెను. ఇంకఁదగుణము రాదా? అప్పుడుమరలవీనిని జయింపకపోవుదుమా? కానిమ్ము ఎంతకాలము వీరిదినము లిట్లుండును? ఎంతకాలముతప్పించుకొని పోగలరు? చూతము. అని పొదమాటుననున్నవులివలె నొడుపువేసి కృతనిశ్చయిండ్లై కూర్చుండి యుండెను. ఆతనికి గోకులదాసనునాతఁడు నచ్చినబంటు. బంటుటయెకాని యాతని నెచ్చెలికానిగ భావింపవలయును. ఆతఁడే నవకుమారునిమంత్రి. మంత్రికూడ ప్రవాసమునకు రాజుననుసరించి పోయెను.

గోకులదాసు మొగలాయిలకును ఆఫ్ గనులకును జరుగుచున్నపోరు తీటువఱకును దాయూదుని చేరవద్దని నవకుమారుని నిరుత్సాహపరిచెను. అతి సాహసికుండగు నవకుమారుం డీయుపదేశంబులఁ బెడచెవింబెట్టెను. కాని తరువాత నెంతయు పశ్చాత్తప్త్యుండయ్యెను. వాగుభయులును సమయముకొఱకుఁ గని పెట్టి యజ్ఞాత వాసుము చేయుచువేచియుండిరి.

అట్టితరుణము దొరకకపోలేదు. తోడరుమల్లుడు వంగదేశమును విడిచిపోయెను. నరేంద్రునితండ్రియును

చాతయునుగతించిరి. అతిసాహసికుండగు నవకుమారుడు తనపూర్వబలంబులఁ బోగునేయఁ బ్రయత్నములు చేసెను. కేవలబాహుబలంబునఁ దనదేవీపురమును తాను ముందు స్వాధీనము చేసికొనినచోఁ బిమ్మట దనప్రభుత్వమునకురాజశాసనము నెట్లైన సంపాదింపవచ్చుననియాతనియూహ. కాని యోచనాపరుండగు గోకులదాసునవకుమారుని నుడుకుకార్యముల బ్రవేశింపనీయక మరల్చెను. గోకులుండు నవకుమారునితో తోడగుమల్లుడుమరల బంగాళమునకు రాగలడు. అతడు వీరనగరకుటుంబము నేమతియుండఁడు. ఆపసిబాలకున కపకృతిఁ జేసినవానింజూచి యాతఁడు సహించువాఁడుచుగాఁడు. ఆతఁడు పిల్లవాని కభయహస్త మిచ్చినాఁడు. మతియితరసాధనములు యోచింపవలయును గానియిదికార్యము కాదు. పడ్డవాడెప్పుడును జెడ్డవాఁడు కాదు. అనిచెప్పియప్పటికోదార్చెను. వార్తైనను విశేషకాలమోపిక పెట్టునవసరము లేకపోయెను. ఆఫ్ గను లందఱును విజితులైరి. మొగలాయీనాయకు లందఱును సమ్మెకట్టి సార్వభౌముని పైఁదిరుగబడిరి. తోడగుమల్లుడు బంగాళ దేశమున కీవిప్లవము నడిగింప మూఁడవసారి వచ్చెను. తాముజయించిన బం

గాళారాజ్యమంతయు మొగలాయి నాయకులు ముక్కల క్రిందఁగొట్టిచక్కగ ననుభవించుచుండిరి. ఇదియేమి యనినఁబ్రభువులను ధిక్కరింపఁజొచ్చిరి. కాని అగ్బరు యీ తాతాఁలకు లొంగెడు వాఁడు కాఁడు. సామ్రాజ్యసంస్థాపనకును దానిదృఢీకరణ కార్యంబునకును ఆతనియొద్ద బాహుబలమునకన్న నౌదార్యబలంబును వివేచనాబలమును హెచ్చుగనుండెను. అదియే యాతనికి చక్రవర్తిపద మొసంగినది. ఆతఁడు మహమ్మదీయులకును హిందువులకును భేదములేకుండఁ బ్రవర్తించెను. తోడరుమల్లుఁడు ఖిందూ సేనానాయకుఁడు. ఆఫ్ఘనులయొద్దనుండి బంగళమును రెండుతడవలజయించినాడు. 1560 సంవత్సరమున బహుళంబులగు సైన్యంబుల సన్నాహపఱచి యా మొగలాయి నాయకుల సంరంభమునఁగింప అగ్బరు తోడరుమల్లును మరలఁబంపెను.

ఈతడవనతఁడొక్క సేనానాయకుఁడుమాత్రమేకాదు, బంగళరాష్ట్రము కంతకునుఁ బ్రదేశాధిపత్యపదవిఁ గూడనందివచ్చినాఁడు. భాగల్ పురమునొద్ద ముప్పదివేల సైన్యముతో శత్రుబలంబుల కోహరించి మాంఘిరుపటణము వరకునుబోయెను. ఈ రెండుపట్టణములుగూడ దేవీపురము

న కనతిదూరమున నె యున్నవి. కూర్మఁడై తనపైతృకరా
జ్యంబునకు విచ్చిత్తి కలిగించిన యాసేనానిపై నాతనిశ
త్రుబలగముతోడఁ గూడిపోవుట యుచితమా? కాదా?
యనినవకుమారుఁడు బహువిధములయోచించిచూచెను.

గోకులదాసు “బుద్ధికుశలతయందుఁగాని పరాక్ర
మవిశేషమునందుఁగాని తోడరుమల్లునితో హిందూదే
శమున నములు లేరనియే చెప్పవలయును. ఆతని నిష్ఠ
దెదిరించుట నీవినాశమును సంపూర్తిగా వించుకొను
టయే. ఈవిప్లవ మణించుటకై తోడరుమల్లునకు మన
ముసాయముపోయి యిదియడఁగినవెనుక నాతనిదయకుఁ
బాతుల మగుదుము.” అనియెను.

“మొన్న నాలుగు సంవత్సరముల క్రిందట దా
యూదుఖానునకుఁ దోడ్పడి తన్నెదిరించిన వానిని రా
జాక్షమించుననునాశ యున్నదానీకు?”

“రాజాయంతపగఁబట్టెడి స్వభావము కలవాఁడు
కాఁడు. ఆతఁడౌ దార్యవంతుఁడు. ఆఫ్గనురాజులయం
దుఁ బూర్వమెవ్వరు భక్తివిశ్వాసములతో మెలంగిరో
యట్టివారు మొగలాయీ రాజులయందుఁగూడ భక్తి

విశ్వాసములు చూపి నమ్మిక పుట్టింతురేని వారిని తప్పక
యాతఁడుక్షమించి గౌరవించును.”

“గోకులా! తరతరములనుండి యున్న నారాజ్య
మునుండి నన్ను వెడలనడిచిన యాయగ్గరు గులామునకు
నేను పాదాకాగ్నింతుఁడ నగుటయెట్లు?”

“నవకుమారా! మీతండ్రిలు బంగాళాదేశమున
ఆఫ్ఘను చక్రవర్తుల నెందఱి నో సేవించియున్నవారు. అ
దృష్టవశమున బంగాళాదేశమున కిప్పుడు మొగలాయీ
లు ప్రభువులైనారు. వారలకా పుండవై మెలంగుము.”

“మంత్రిపుంగవా! నీశాంతత యెంతయుఁ బ్రీ
శంసనీయము కాని నామనోవికారములు నన్ను మఱి
యొక వైపునకు లాగుచున్నవి. నీనీయవిశీలుని సేవింప.
నోపను. తిరుగబడిన మొగలాయీనాయకుల గలిసి వా
నిపై కరిగి నాపగఁ దీర్చి కొనియెడ”

“నవకుమారా? బాగుగ యోచించి మఱి పనిచే
యుము. నేనునీ యెడ మిక్కిలి భక్తితాత్పర్యములు కల
వాఁడను,, మాతండ్రితాతలు నీకుబంబము నెట్లుకాచి

యుండిరో యట్లే నేనును మిమ్ము అనేకి శతవత్సరంబులు
నేవించి యుండెదను.”

ననకుమారు డాతీక్షిత తగ్గి ప్రశాంతుడై నెమ్మ
దిగ యొచించి చూచెను. మంత్రపుంగవుని యుపదేశమే
యుక్తముగా గన్పట్టెను. గణనాతీతంబగు పరివారంబు
తోడ రాజాతోడరుమల్లునకు సాయముచేయఁ గృతనిశ్చ
యుం డయ్యెను.

తోడరు మల్లుఁడు మిక్కిలి వివేచనాపరండును
దూరదృష్టి దూరశ్రవణము కలవాఁడును. అందువలననే
యాతఁ డాయుగమున దండనాయకులయం దగ్రేసరుం
డని పేరువడసెను. రాజకీయద్రవ్యాకర్షణయం దగ్రగ
ణ్యుం డయ్యెను. ఆతండుతనబుద్ధినై పుణ్యంబున విప్లవ
కరులైన నాయకులతో నీషత్తయినను ముష్కరంబు లే
కయే వారినందఱవశ్యులఁ జేసికొనియెను. బంగాళాదేశ
మునందలి హిందూజమిందారులందరితోడను గ్రమక్ర
మముగ సఖ్యముఁ గావించెను. భాగల్ పురమునందున్న
విప్లవకాగుల విమదలకేవిధమైన సరంజాము చేరకుండఁ
జేసెను. ఆ జమిందారు లందరిలోను న

వకుమారుడు మిక్కిలి పట్టుదలగను నెక్కువ జయప
దముగను బనిచేసెను. అతడు జమీదారు లందరియొద్ద
కునుబోయి హిందూనాయకుల సందఱ సార్వభౌముని
పక్షమునకు మరల్చెను. మాంఘేరుపట్టణమున కేకాంత
ముగబోయి విప్లవకారుల భావిసంచారసూచన లన్నియు
ను తోడగున కెఱింగించి వచ్చుచుండెను. అతనిపయత్న
ములన్నియును ఫలించినవి. హిందూజ్ఞమిందారు లంద
ఱును మొగలాయీనాయకుల విసర్జించిరి వారికిడినుబం
డారము లేవ్వియుఁ జేరకుండఁజేసిరి. ఆనాయకు లందఱు
ను దిండిలేక మలమలమాడి చెట్టుకొకపక్షిగ నలుదిక్కులఁ
బఱచిరి వారిశిబిరములును స్కంధావారములును నిర్జన
ప్రదేశములై పోయెను.

సార్వభౌమునియెడ నత్యంతభక్తివిశ్వాసములు క
లిగి ప్రవర్తించిన భటరాజుల కెల్ల సముచితగౌరవ మొ
సంగుసమయము తటస్థమైనది. తోడకుమల్లునకు వారం
దటిలో నవకుమారుం డ్రగేసరుండుగఁ గన్పట్టెను. అతని
బిలిచి “నీ కేమి వలయునో కోరుము ఈరాజ్యమును నిలు
పుటలో నీవెక్కుడుగఁ బనిచేసి రాజానుగ్రహమునకుఁ
బాత్రుండవైతివి. తనయెడభక్తివిశ్వాసములు కనపఱచిన

వారల సార్వభౌముండెన్నఁడును మఱిచువాఁడు కాఁ
దు.” అని చెప్పెను.

“అవక్రపరాక్రమ ధౌరేయులగు మిమ్ము నేఁగోరు
కోరిక యొక్కటియున్నది. నేను మున్ను మీయెడ నొన
రించినయపచారంబు మన్నింపుఁడు. మాపూర్వులు తర
తరములనుండియు ఆఁగనురాజుల కొలిచియున్నవారలు
ఆకారణమున మేమును వారి నప్పుడు సేవింపవలసినవా
రమైతిమి. ఇదియే నేఁగోరువరము”

“నవకుమారా! నీయభిప్రాయంబు నాకు బోధ
పడలేదు. బంగ్లాదేశమునకు వాను పూర్వపరిపాలకు
లు. వారియెడ భక్తివిశ్వాసములు కలిగి ప్రవర్తిల్లుటప్ర
శంసనీయమే కాని యయ్యది లోపముగానెట్లు పరిగణిం
ప నగు ? మహాపురుషుం డగునీసార్వభౌముండు పూర్వ
పరిపాలకులయెడ భక్తివిశ్వాసములతోడఁ బ్రవర్తించిన
వారినెవ్వరిని యింతదనుక దండించి యెఱుంగఁడు.”

ననకుమారున కేమిచెప్పటకును తోచదయ్యెను.
తరుణముదాఁటుచున్నది. ఇతరరాజు లందఱును బహుశా
కరణకై వేచియున్నవారు. గోకులదాసు తోడరుమ్మలుని

గుట్టుమట్టు లన్నియు నెఱింగినవాఁడు. అతని నెట్లువశ్యము చేసికొనవలయునో యితఁడెఱుంగును. అతివినయముతో నిష్కపట చిత్తముతో సత్ప్రవృత్తితో నిట్లు సంభాషించెను.

“ ఓమహాప్రభూ ! మా యేలిక తమతోనిట్లు నివేదింప నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు. ఆయనలోవ మింకొక్కటి యున్నది. దాయాదుఖాను ప్రతిజ్ఞాభంగము గావించి రాజనీతిని బరిత్యజించి సార్వభౌమునిపై దండెత్తినచ్చిన వుడు మాయజమానుఁడు సార్వభౌమునియెడ రాజభక్తివిస్మరించి అక్లహాల్లకడ మరల నొక్కసారి దాయాదుఖానుతోఁ జేరెను.”

అనునప్పటికి, తోడరుమల్లునిబొమలు ముడివడియెను. “ అట్లయినయెడ నాతఁడు కావించినది రాజద్రోహమే దాయాదున కీద్రోహమునకేకదా శిరచ్ఛేదమైనది ” అని గుప్తస్వరంబున స్పష్టముగాఁ బలికెను.

“ ఓ యుదారశీలా ! అయ్యది జరిగిపోయినది. మాదొర మీకడఁ గపటభావంబున నేమియును మఱుంగుపఱుచుటలేదు. వీరివంశము మూడవందల సంవత్సర

ములపైనుండి ఆళ్లగనురాజులకొలిచియుండినది. ఆవిశ్వా
సమూలంబగు నుత్సాహంబున నందీభూతుండై విస్మృత
ప్రతిజ్ఞాండయ్యెను. సార్వభౌముండిట్టిలోపమును తమిం
చి మొగలాయి వంశమునందు వీరి భక్తివిశ్వాసములఁ
బూర్వపరిపాలకులయందువలె నాటికొనుమార్గముఁ గా
వింపుడు.”

తోడరుమల్లుడు యోచనానిమగ్నుండై మాస
ముద్రుండయ్యెను. గోకులదాసు తన్ముఖవికాసంబుల
మనోభావంబుఁ గనిపెట్టి “ దేవీపుర వీరనగర సంస్థాన
ములు రెండును, ఆళ్లగనురాజులకడ రాజభక్తియందును
బలపరాక్రమములయందును ప్రతిస్పర్థములై మెలంగుచు
న్నవి. మరల నొక్కసారి సముద్రవేలావలయిత సామ్రా
జ్యభోజ్యుండగు నీమహాసార్వభౌముని సేవనంబున వార
లప్రతిస్పర్థ ప్రజ్వరిల్లనీండు” అనియెను.

తోడరమల్లుడు కన్నులపైకెత్తి “వీరనగరమా?
అవునవును. జ్ఞప్తికివచ్చినది. శూరశిఖామణియును వృద్ధ
శిరస్కుండునగు తన్నగరనాయకుండు ఎందఁడెందఁడో
మమ్ముఁ బరిత్యజించిపోయినపుడు అతివిశ్వాసమున గొల్చి

యున్నవాడు. మున్నాతని యాతిధ్యమున నొక్కసారి యామోదించితిని. మరలనొక్కసారి యాతనిశౌర్యంబు నకును భక్తివిశ్వాసములకును సార్వభౌముని సత్కారంబులు నివేదింప మనసగుచున్నది” అనియెను.

“ఓయుదారశీలుడా ! ఆపురుషుండిప్పు డైహికసత్కారంబుల కందకుండఁ బోయినాడు. ఆయవక్రపరాక్రమభారేయుండు మీరానగరమును విడిచిపోయినకొలదికాలమునకే యశోధనంబును గౌరవప్రపత్తియునునీలోకముపాలుజేసి స్వర్గోకంబున కరిగెను. ఆతనిపౌత్రుండిప్పుడు చిన్నబిడ్డఁడు ఆతఁడే పీఠనగరమునకుఁ బ్రభుండు. దేవీపురముగూడఁ గొంతకాలమునుండి యాతనియధీనమునందున్నది.”

అనునప్పటి కొక్కింతవిశ్రాంతి యొదవెను. తోడగుమల్లుం డాలోచనాధీనుండయ్యెను. ఆతని బలుకరింప నెవ్వగును సాహసింప లేకపోయిరి. తనయద్వైతము ఫలించినను శుష్కించినను నిదియె తరుణంబనినవళుమారుండు తలంచెను. గాని యాతడును మాటలాడుటకు సాహసింప లేకపోయెను. తోడగుమల్లుండు తనతీర్థానము నెఱింగించి యాయంశముఁ బరిష్కరించెను.

నవకుమారా ! నీమంత్రిపుంగవుండు నీపక్షమున
మిక్కిలి జక్కగ మాట్లాడినవాడు. నీవీనడుమ సార్వభౌ
మునకుఁ జేసిన సాయము నీపక్షముగ నెక్కువపనిచేయు
చున్నది. అయ్యది యర్హబహుమానంబుల నందకుండఁ
బోరాదు. నాలుగువత్సరంబులకిందట జరిగిన లోటుపా
టునెల్లఁబరిశీలింప సార్వభౌమున కిప్పుడు సమయముకా
దు. నీపూర్వలోపముల నన్నిటిని ప్రభువరుండు తుమిం
చినాడు. ఇంకముందు మీభక్తివిశ్వాసములనమ్మియుం
డును. కానియొక్కటిమాత్ర మున్నది చిన్న బిడ్డండగు
వీరనగరపరిపాలకునకు దేవీపుర మొప్పగించి కొలదికా
లమే యైనది. ఇంతలోదానిని వీరనగరంబునుండి యెడ
నేయుట కర్తవ్యముకాదు. ఇంకను కొంతకాలమైనఁ
గాని నీరాజ్యము నీకులభింప నేరదు. ఈనడుమ సార్వ
భౌమునకు నీభక్తివిశ్వాసంబులు కనఁబడవలయు. ఇ
ప్పుడు వీరనగరదేవీపురరాష్ట్రంబులు రెండింటికిని నీకు
దివానుపద మొసంగుచున్నారము. ఆచిన్నబిడ్డనికి నీవే
సంరక్షకుండవై మెలంగుము. ఆతనికిప్పుడు యోగ్యుం
డగు సంరక్షకుండు కావలయు. సమర్థుండగు పరిపాల
కుండు కూడ వలసియుగడు. ఆతనికి వయసువచ్చినయనం

తరము దేవీపురము వీరనగరమునుండి వెలిసేయుదుము.
 ఈకార్యమున నీవు విశ్వాసపాతుండవై మెలంగి దాని
 నుద్ధరించితివేని నీరాజ్యము నిన్ను చేరును. ఇట్టిపూర్వరా
 స్త్రీయసంస్థానమును నిర్మూలింప సార్వభౌమునభిమతం
 బుకాదు. ఈకార్యమును విశ్వాసము క్తముగ నెఱవేర్చు
 ము. నీపై తృకరాజ్యమును మరల సాగ్రహింపుము. అని
 శ్వాసమున కెడగలిగి యుండవలయునుచూ! స్నేహి
 తులగు వారియుపకారంబుల నీతోడగుమల్లుం డెన్నటి
 కిని మఱవదు శత్రువర్గముల నూటాడ వెనుదీయఁడు.”

ఈపుణ్యవచనంబు లాలోచనామందిరంబున నె
 ల్లెడఁ బ్రతిధ్వనించెను. ఈయుపదేశంబులు మనస్సునకు
 వచ్చెను. వనకుమారుని హృదయంబుకుంగెను. తరతర
 ములనుండి ప్రతిస్పర్ధిగానుండిన శత్రుకుటుంబమునఁ దా
 నేదివానుపదము నంది నిర్వాహకుండై మెలంగుటయా
 తనికి విషప్రాయముగఁ నుండెను. రాజ శాసనమైనపి
 య్మట నాతనిహృదయమునుండి యెద్దియో వెలువడఁగుం
 డిపెదవులు మెదల సంసిద్ధమయ్యెను. కాని విశ్వాసపా
 తుండగు గోకులుండు స్వామికార్య సంరక్షకుండయ్యె
 ను. వెనుకటి విప్లవంబునకు క్షమాపణంబు కలిగెను.

ప్రవాసవృత్తి తొలంగెను. దివానుపదము లభ్యంబయ్యెను. నవకుమారునకు దేవీ పురవీరనగర రాష్ట్రములు రెంటికిని గొన్ని సంవత్సరముల వఱకును సంఘాష్టాధికారముచే జిక్కెను, దేవీపురముమరల లభించునన్నరాజ్యాజ్ఞయాతనికి బురోవార్గంబయ్యెను. ఎప్పటికైన నీ కుటుంబమునకు దేవీపురము మరల లభ్యంబగునని మనసునకు విశ్వాసముకలిగెను. ధీమంతుండగు గోకులదాసు నిబుద్ధి యోచనలన్నియును బ్రత్యక్షముగ గోచరించెను. తోడగు మల్లున కాతండు సప్రణామముండై “ ఓయదారశీలుడా! మీరుచూపిన యాయనుగ్రహంబునకు మా ప్రభుండు సంతోషమగుచుండై యానందపారవశ్యమున మాటలాడ నేరకున్నవాడు. మహనీయుండగు నీహిందూదేశసార్వభౌముని యాదార్యంబునకు సమర్థంబగు ననుగ్రహంబు మీవలన లభించుటంజేసి యయ్యదిమాకెంతయు సంతోషవనీయంబై ధన్యాత్ములమైతిమి. ఈయనుగ్రహంబుమాప్రభుండు కోటిగుణితంబుగఁ బరిగణించుచున్నాడు. ఈమేలు జన్మమున్నంత వఱకునాతఁడుమఱవకభక్తివిశ్వాసంబులఁ గృతజ్ఞుండై ప్రవర్తిల్లుచుండు. ఓమేధానిధీ! నీకుదీర్ఘాయు పగుఁగాక! ఆఖగనురాజుల

యెడ దేవీపురవీరనగర రాష్ట్రములు పరిస్పర్ధగలిగి యె
ట్లుప్రవర్తించెనో యట్లేయీ రెండు సంస్థానములును నొక
టి నొకటి మించి మొగలాయీ రాజ్యమునెడనప్రచుత
తతోబ్రవర్తించుచుండు.

నవకుమారుండు సతీసుతాసమేతుండై వచ్చి వీ
రనగరమున దివానుపదమునఁ బ్రవేశించెను. ఆతనిప్రియ
తనూజ హేమలత. నిరుపమాన సౌందర్యవతి. హేమల
తానరేందు? లిరువురు నన్యోన్యమురాగంబున దినదిన
ప్రవర్ధమానులగు చుండిరి. నవకుమారుండును సద్గుణఖ
నియగునాతని సతీతిలక్గంబును వారిలిరువుర నతిశ్రద్ధాభ
క్తులతో లాలించి పెంచుచుండిరి, గోకులదాసుకూక న
వకుమారుననుసరించినచ్చెను. తనప్రావృతవలననే దేవీపు
రసంస్థానముచుద్ధరింప నెన్నియో యుపాయముల నెన్ను
చుఁ బరిశ్రమించుచుండెను.

ఇదిజరిగి యిప్పటికిఁ బదివత్సరములైనది. రాజా
మానసింహుఁడిప్పుడు బంగాళారాష్ట్రమున కధినాథుం
డు. ఈతఁ డగ్బరుచక్రవర్తికడ మఱియొక్క హిందూసే
నానాయకుఁడు. ఈతనికాలమున రాష్ట్రీయసంస్థానము

అక్కహాల్లునకు మార్పుజేందెను. దానికే రాజమహాలని
 పేరునచ్చెను. రాజమహాలనగా రాజుగారుండుస్థానమని
 యర్థము. రాజమహాలునకును వీరనగరమునకును గొన్ని
 నిమిసముల ప్రయాణము. హేమలతానరేంద్రులిద్దఱును
 వీరనగరమున శుక్లపక్షచంద్రునివలె దినదినాభివృద్ధింజేం
 ది భాసిల్లుచుండిరి. కాని యీపదియేండ్ల నడుమ వారి
 రువురకును మధ్య శిరీషుండను, నాతఁడు మఱియొక్కడు
 వచ్చిప్రవేశించెను.

మూడవప్రకరణము.

సదుపదేశము.

నవకుమారుఁడు మిక్కిలివివేకముతోడను, మిగుల
 జాగరూకతతోడను దేవీపురవీరనగర సంస్థానములకార్య
 భారమంతయును వహించి నిర్వహించెను. ఆకాలమున
 రెండుజమీలును సరియైన కట్టడిలోనికి వచ్చినవి. మొగ
 లాయిలకును, ఆఫ్ గనులకును కలిగినయుద్ధములమూల
 మునఁ బాడుపడినజనపదము లన్నియును బాగుపడినవి.

జనులు తిరిగివచ్చి తమతమయునికిపట్టులఁ జేరికొనిరి. వ్యవసాయకులును, పనిబాగులవాండ్రును, అలజడి చెంది పూర్వము విడిచిపోయినయిండ్లన్నియును మరల బాగుచేసికొనిరి. వ్యవసాయము లేక బీడుపడి యరణ్యములవలె నున్నపొలము లన్నింటియందును మరల కట్టుమోపిరి. తమతమపొలములలోఁ దుపాకిగుండ్లును, విరిగినతుపాకిముక్కలును బల్లెటూళ్ళలోని ప్రజ లేరి తెచ్చుచుండిరి. వారితండ్రిలు పూర్వము తామాయాప్రదేశములయందుఁ గాంచిన సిపాయీలరాకపోకలును వారివారియెదురుసన్నాహములును, కథలక్రిందఁ జెప్ప చుండిరి. చాయూదుఖానుచు తోడరుమల్లును వెన్నంటి చనినపూర్వపుసిపాయీలు చెట్టుక్రింద నెగడులు వేసికొని కూర్చుండి తామొనరించినసాహసకార్యములన్నియు నేకరువుపెట్టుచుండిరి. వారి నెన్నిమాటలు విన్నను మరల మరల వినవలె ననుకుతూహలమె కాని యభిరుచి తగ్గుటలేదు. ఏండుగడచినకొలఁది యాయద్భుతచర్యల కధాకథనంబువలన వింతవింతచవులు పుట్టుచుండెను. ఆకథలకొఱకై చెవికోసికొనెడివార లందఱును వీరపురుషులకాలమునాఁటివార లని తలనెఱిసినకథకులచుట్టును జేరి చెవులోఁబె

జ్ఞుకొని వినుచుండిరి. ఆవీరపురుషుల పౌరుషకార్యములు, ఈకాలపువయసుకాండ్ర కత్యద్భుతకార్యనిర్వహణములు గఁ గన్పించుచున్నవేగాని వారి కేమాత్ర ముత్సాహము కలిగించుట లేదు.

ఎంతటియనుమానపురుషున కైనను, ఎంతటి జాగరూకతకలవానికైనను నవకుమారునిసంస్థానకార్యనిర్వహణవిషయంబున నీషత్తును లోటుకన్పించుట లేదు. వీరనగరమునందలి పూర్వసేవకుల నందఱినిలిపియుంచి వారలకు బహుమానము లొసంగుచుండెను. నరేంద్రునివితామహుండవిన నెంతోగౌరవముగ మాట్లాడుచుండెడివాఁడు. నరేంద్రుని పూర్వులు కట్టించినధర్మశాలలును గుళ్లును, గోపురములును, తదితరములగు ధర్మకార్యనిర్వహణమందిరంబులును సంరక్షించుచుండెను. పరిపాలనమంతయును బూర్ణమగునధికారముతోఁ జేలాయించుచుండెను, గాని జనుల కండఱకును భీతి కలిగించెడునట్లు డాంబిక వేషమించుకంతయును గనఁబడకుండఁ జేసికొనెను. మానసింహమహారాజు బంగాళారాష్ట్రమున కధిపతియై వచ్చి వీరనగరమును సందర్శించినప్పుడు తోడరుమల్లుచేసిన యాయేర్పాటును జూచి మిక్కిలి సంతోషించెను.

ను. నవకుమారుని భక్తివిశ్వాసములకు మెచ్చియాతనికి
 బిరుదుపట్టములనొసంగెను. వీరనగరనాయకునకు యుక్త
 వయస్సు రావేగమే దేవీపురమును వీరనగరమునుండి
 విడదీయుదుమని చేసినరాజవాగ్దానమును మరల నుద్ఘా
 టించెను.

నరేంద్రుని పితామహునికాలముననున్న నౌకర్లం
 దఱును, నెంతకాలమునుండి సేవచేయుచుండినను వారి
 బుద్ధి కంతకన్న నెక్కువ పొడకట్టినదికాదు. కాని యం
 దులో కొలదిమంది యున్నవారు. వారియోచన లంత
 కంటె దూరముగఁ జూచినవి. ఆతరి మొగమెప్పుడును
 నవ్వుచునే యుండెడిది. వర్తనమువలన మిక్కిలి దయా
 భుండని కన్పట్టుచుండెను. కాని యాతనిమనంబున నేది
 యో దురూహ యొకటి యున్నట్లును దాని నెట్లయిన
 నిర్వహింపఁ జూచుచున్నట్లును గన్పట్టెను. వారిది కనిపె
 ట్టరి. కనిపెట్టిరో లేదో కాని వారిమనంబులను నట్లుభా
 వించిరి. ఎట్లయినను ఉభయసంస్థానములయందలి పెద్దపె
 ద్దతలకాయలనెల్ల వశ్యముచేసికొనియెను. వారి కందఱ
 కును నాతనిమాటయన్న గురుపదముగ నున్నది. వీరనగ
 రమునుండి బయలుదేరినచారులు ప్రతిగ్రామమునందును

ప్రతివీధియందును దిరుగుచున్నట్టు వారు కనిపెట్టిరి. దేవీ పురమునందలి కోటకొమ్మలు కొత్తశములు మున్నగు నవన్నియును మరమ్మత్తులగుచున్నట్టు తెలిసికొనిరి. దేవీ పురరక్షక సైన్య మభివృద్ధి నొందుచున్నట్టు లెఱింగిరి. దీని గూఢార్థమంతయును వారికి బోధయైనదికాని ప్రేకిమాత్ర మెవ్వరును సాహసించి చెప్పలేకపోయిరి.

నరేంద్రుఁడెప్పుడు చూడ నుందరముగ నున్న వాఁడు. నవయావనారంభునివలె నత్యుత్సాహంబునఁ బ్రవర్తిల్లుచున్నవాఁడు. దూరదృష్టిగల యాపూర్వసేవకు లందఱును నరేంద్రుని దూరముగఁ దీసికొనిపోయి యాత నిచెవిలో నీయనుమానములన్నియు నూదుచుండిరి.

రాజాతోడరుమల్లుఁడు మిక్కిలి సమర్థుఁడగు సేనా నాయకుఁడు. మానసింహమహారాజు సమర్థుఁడగు పరి పాలకుఁడు. దాని కించుకంతయును సందియంబు లేదు. వారీనవకుమారుని కుచ్చితమార్గములఁ గనిపెట్టినవారు కాదు. “నీ పైతృక రాజ్యమంతయు నాతఁడెప్పుడు విడికిటఁ బట్టియున్న వాఁడు. ఆతఁడేపట్టు సడలనిచ్చువాఁడుకాదు. ఓవయస్కుఁడా ! కనుగలిగి మెలంగుము.” అని చెప్పు చువచ్చిరి.

పట్టణంబునకు నడుమ బహుజనసంక్రీరమైయుం
డు ప్రదేశంబున రాజతీవితోడ నతిరమణీయంబుగరాజ
మందిర మలరారుచుండెను. ఆమందిరము నాదేశమున
రాజబారీయందురు. వానినే మనము గ్రంథముల రాచ
నగరులని వాడుదుము. అందు కొన్నిభాగములు కట్టి
రెండు మూడువందల వత్సరములైనది. అవి యిప్పుడొ
క్కించుక సికస్థుపడియున్నవి. తక్కినభాగము లప్పుడప్పు
డవసరముల వెంబడిని కట్టబడుచు వచ్చెను. సభామంట
పము నూతనముగ నరేంద్రుని వితామహానికాలమున
నిర్మింపఁబడినది. వీధివైపుననున్నది. బాజారునుండిచూచి
న నదియెంతో దాంభికముగఁ గనిపించును. పూర్వపు
జమీందారుఁడుతోడరుమల్లున కాతిధ్యమిచ్చినదియు నవ
కుమారుఁడు మానసింహుసక్తినడుమ విందులుచేసినదియు
నీమందిరముననే.

వెలుపలియింటికి విశాలమైన మండువాయొకటి
యున్నది. దానిచుట్టును వేటవేటభవనము లెన్నెన్ని
యో కట్టబడియుండెను. విస్తీర్ణమగు నాసంస్థానములో
ని ప్రజలందఱును నన్నిదిక్కులనుండియును గుంపులు
గుంపుగ వచ్చి యుదయాస్తమయముల నీప్రదేశమున

మూగుచుందురు. ఈదేశమునందుఁ బూర్వమునుండియు
జనులను దూరముగానుంచుటయు, వ్యవహారము రహ-
స్యముగా జరిగించుటయు వాడుకలేదు. జమీందారుల
యిండ్లన్నియును బహిరంగమగు కచ్చేరీస్థలములే. సామం-
తరాజు లందఱును నిరంతరమును బ్రజలతోడఁ గలసిమెల-
సి తిరుగుచుండెడివారు. వారిని తమచుట్టుప్రక్కల నిలుపు-
కొనుచుండెడివారు. కచ్చేరీ లన్నియు నీమందువాకుఁ జా-
ట్టుననుండు క్రిందియంతస్తులోనున్నవి. గామ్రాధికారులం-
దఱును వచ్చితాము తమతమగామములలో జమచేసిన
సొమ్ము లన్నియును దెచ్చి యిచ్చటనే యిరసాలుచేయు-
చుండిరి. లెక్కజమాఖర్చు లన్నియు నిచ్చటనే తేల్చుకొ-
ను చుండిరి. అతివృష్టి, అనావృష్టి దోషములవలన ముద-
రాలను గోరిన యర్జీదారులమనవు లన్నియు నిచ్చటనే
ఆలనచేయఁబడుచుండెను. పంటచెఱువులు త్రవ్వించుకొ-
నుటకును, దుక్కిపెట్ల గొనుటకును, ఇండ్లు మరమ్మతుచే-
సికొనుటకును వలసినసొమ్ము పేట్టుబడులకై యర్జీలిచ్చటనే
దాఖలగుచుండెను. ఇచ్చట నెతగవులు పరిష్కారమగు-
చుండెను. తీర్పులు తీర్పుచుండిరి. జమీందారులు నియో-
గించినదండనాయకు లిచ్చటనే నేరములను విచారించి శి

క్షలను విధించుచుండిరి. అప్పుడప్పు డీతీరుమానముల జ
మిందాకులు స్వయముగఁ దీర్చుచుందురు. ఏపనియును
లేకుండగనే తమ దేశప్రజల కేవిధమైన యలజడులులేకుం
డ నెమ్మదిగ దేశమును పరిపాలించు దేశనాయకులఁ జూ
చిపోవుటకై జనులు తండ్రిపతండములుగ నీమండువా
లోనికె వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు.

ఈ కిందిభవనంబునకుఁ బైన మండువాకుఁ జూట్టు
ను రెండవయంతస్థున్నది. ఇది కాపురిమునకేర్పడ్డది. రా
జుగారిస్వంతగృహము లన్నియును ముందుభాగమున ను
న్నవి. మండువాకు వెనుకభాగమున వరుసగఁ గొన్ని య
భ్యంతరమందిరంబులున్నవి. అవిజాలరులవలె నుండును.
ఇందు రాణివాసజనముండును. వీనిలో మిక్కిలిదర్శనీ
యంబైనభవనంబొకటి నరేంద్రునకుఁ బ్రత్యేకవాసస్థల
ముగ నుండెను. హేమలతయును తజ్జననియును మఱి
యొక్క సాధారణభవనంబున నివసించుచుండిరి. రాజ
బంధులగు స్త్రీజనమంతయును దేశాచారమునుబట్టియూ
దివ్యమందిరమునఁ దమతమబిడ్డలతోవచ్చి తలాయొక
మూలను దలఁ దాచికొనుచుండిరి.

ఈయాడువాండ్రగులకు వెనుక నింకొకమండు

వా యున్నది. అచ్చట నున్నవాఱందఱును నాయింటి
పరివారజనము. ఆమండువాలో నేమూలఁ జూచినను గృ
హకృత్యజీవనమును తత్సంబంధములైన కార్యములే కం
టఁ బడుచుండును. ఒకమూల ధాన్యమును ఒకమూలబి
య్యమును రాసులక్రింద బోసియుండును. దినమును వ
చ్చి పడుచుండు పాలుపెరుగు కూరలు మున్నగునవి మ
ఱియొకమూల నుగ్గును. ఉదయము మొదలు రాత్రి రెం
డుజాములు తిరుగువఱకును వండెడియన్నము వండుచునే
యుండును. మండెడుప్రాయ్య మండుచునే యుండును
ఊపిరిసలుపకుండఁ బనిచేయు గృహిణులును బరిచారిక
లును ఉదయాస్తమయము లచ్చటఁ బనిచేయుచునే
యుండురు. చిన్నపిల్ల లేవియో యల్లరిచేష్టలు చేయు
చుఁ గదలికపుట్టించుచుండురు. ఈలోపల మండువాలో
నొకమూల నిలువేల్పు నేవాలయమున్నది. అక్కడ దే
వతార్చనబ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి గంటలు వాయించియు
శంఖము లూదియు నుదయాస్తమయము లారాధన చే
యుచు మంత్రము లేకరుపు పెట్టుచునేయుండును.

ఈమందిరమున కంటియుండు నారామములు
చాలదూరముగనున్నవి. అచ్చట నొక పెద్దపుష్కరిణియు

న్నది. దీనిచుట్టును పండ్రుచెట్లున్నవి. దీనికినలుతెట్లును గోడ
యున్నది. ఆగోడకక్కడక్కడ చిన్నచిన్న ద్వారములున్న
వి. ఆ ద్వారములనుండి పట్టణములోనికిఁబోవచ్చును. ఎం
తగొప్పకుటుంబములోఁ జేరినవాండ్రయ్యును మనహిం
దువులలోని యాచారమునుబట్టి యాఁడువాండు) పట్టణ
మును వేడుకకై చూడఁబోయిన తప్పిదములేదు. వారు
దయమున లేచి వుణ్యనదీజలముల స్నానములుచేసి వత్తు
రు. దూరముగనున్నను దేవాలయములకుఁ బోయి స్వా
మిని సందర్శింతురు. శౌరవప్రపత్తిగలప్రక్కయిరటివాం
డ్రఁ జూడఁబోవుదురు. జమీందారీకుటుంబములోని స్త్రీ
జనము ఇట్టిపనులకుఁ బోవునపుడు సామాన్యముగ నీవా
ణిద్వారములవెంటఁ బోవుచు నుందురు. వెలుపలిమం
డువా ద్వారములను సామాన్యముగ వాడుక చేయరు.

నవకుమారుని భార్య పూర్వకాలమునందలి జ
మీందారీకుటుంబములో నున్నయాఁడువాండ్రలో మిన్న
యనిచెప్పనొప్పును. ఆప్రేక్షమహానీయురాలు. వ్రతము
లన్నను తదుద్యాపనము లన్నను మతవిషయములగు క
ర్మ లన్నను నామె కెంతో శ్రద్ధాభక్తులు. అంతమంది
కుటుంబమునకు యజమానురా లయ్యును గృహకృత్య

ధర్మములు నిర్వహించుటలో నామెకువినుగన్నది లేదు
అరుణోదయమందెలేచి ప్రతిదినమును గంగాస్నానము
న కేగి దేవతాదర్శనము చేసికొని ప్రౌద్ధస్తనూనమును
నింటిపను లన్నియుఁ జక్కఁబెట్టుచుఁ గాలముఁ బుచ్చు
చుండెను. ఆమెయర్చించుదేవాలయము తన్మందిరారా
మమున నున్నది. నరేంద్రుని వితామహుఁడు కట్టించినా
డు. రాజదర్పములనిన నామెకించుకంతయు నిష్టము లే
దు. ఇంటిలోనున్న మగవాండ్రును బిల్లలును భోజనము
చేసినవెనుక గాని యామె మధ్యాహ్న భోజనము చేయు
టలేదు. పిమ్మట నొక్కంతయలపు తీర్చుకొనును. మర
ల సాయంకాలమున నింటనుండెడిజనమును పేరుపేరువ
రుసను గనుఁగొని భోజనముపెట్టి పిమ్మట నేమూలనో
కూర్చుండి తానుగూడ క్షుత్తుఁదీర్చికొని యిల్లుచక్కఁబె
ట్టి శయనాగారమునకుఁ బోవును. ఆమందిరమున వసి
యించుబంధుగు లందఱును, కుటుంబజనమును ఆమె
మాట కడుగుదాటరు. ఏయోచన కావలసివచ్చినను
ఆమె నడుగక యేపనులును జేయరు. ఆమెబుద్ధివిశేష
మును బరికించి భర్తతన సంస్థాన వ్యాపారములందుఁ
గూడ నామెను సంప్రదించి దాని ననుసరించి పోవుచుం

దును. కొన్ని సమయములయందామె తనయిచ్చానుసారముగఁ బ్రవర్తించుచుండును. నవకుమారుఁడును బ్రగల్గుఁడు. ఆతఁడెంత సంస్థానమున కధిపతి యైనను నట్టి సమయములయందామె కెదురు చెప్పలేకపోయెడివాఁడు.

నవకుమారునిభార్య నరేంద్రుని పుత్రవాత్సల్యమునఁ జూచుచుండెను. ఈమెవీరనగర వంశమువారి యాడుపడుచు. ఈవాత్సల్యమునకుఁ గారణమిదియా? లేకున్ననాతని వంశౌదార్యమును నాతనిముఖ వికాసమును, తల్లిదండ్రులు లేని యాతని యసహాయతను గాంచుటచే హృదయమునందామె కాతనియెడఁ గలిగినయవ్యాజప్రేమయా? ఆమె హేమలత నొకకన్నుగాను నరేంద్రుని నొకకన్నుగాను జూచుకొనుచుండెను. వారుభయులును తోటలలో సలిలవాటికల నాటలాడుకొనుచుండుటఁ జూచిముసిముసినవ్వులు నవ్వుకొనుచుండెడిది. అంతటిప్రేమతోడఁ జూచికొనుచున్నయట్టి తల్లికి హృదయమున వారిభవిష్యత్తునుగూర్చి యోచనకలుగకుండునా? కలుగకుండిన నామెను మనము స్త్రీయని చెప్పవచ్చునా?

హేమలతకుఁ బండ్రెండ్రెండు వచ్చినవి. పెండ్లి
 యీడు సమీపించినది. నరేంద్రున కించుమించు పదునా
 ఠేండ్లున్నవి. తల్లియొకనాఁడు ప్రాతఃకాలమున స్నాన
 ముజేసి వచ్చుచుండ వారిరువురును తోటలో నాటలా
 దుచుండిరి. నరేంద్రుడు కొలనినుండి జలముజేచ్చుచుం
 డెను. హేమలతనీళ్ళు పోయుచుండెను. ఆమాధవీలత
 నామె స్వయముగా నాటినది. హేమలతతల్లి యచ్చట
 నొక్కించుక నిలువఁబడి పరమానందముగ నాట లాడు
 కొనుచున్న యాపిల్లలవంకఁ జూచెను. ఆదినముననే యా
 మెహృదయమునఁ గృతనిశ్చయయయ్యెను. ఆతోటలో
 నిదేవాలయమున దేవతాసందర్శనము చేయునపుడామె
 పార్థినములలో మాతృవాత్సల్యమునఁ బొడమిన యీ
 మనోరథముగూడ సమ్మేళనమయ్యెను. మధ్యాహ్న మొ
 క్కింత పొద్దువేళ నవకుమారుఁడు భోజనముచేసి విశ్ర
 మించియున్నపుడు, ఇతనిభార్య వచ్చి ప్రక్కనుగూరు
 చుండెను. ఉచారసౌశీల్యద్యోతకంబులై హృదయంగ
 మంబులై యొప్పు నామెవీక్షణంబులు భర్తృనిరీక్షణం
 బులతో మేళవించునట్లు ఆమె నాతని పైవింతగ
 నత్తమిల్లి సంభాషింపఁజొచ్చెను. వారిరువురకును నీక్రిం
 దిప్రసంగముజరిగెను.

“ప్రాణేశ్వరా! నేడు మీ మొగమేమియో వ్యాకులచాటునుజేంది విన్ననై తోచున్నది. మీనయనంబులు కాంతిదొరంగి వెలవెలఁబోవుచున్నయవి. విశ్రాంతి యొక్కింతయును లేక పనిచేయుచుండుటచే దేహారోగ్యము చెడిపోవుచున్న దని భయపడుచున్నదానను.”

“కాంతా! పురుషుండనేకధర్మములఁ బ్రవర్తిల్లవలయును. ఆతనిమనోవ్యధలును విశేషముగనే యుండును. అయ్యవి స్త్రీలకెల్లఱుంగవగును”

“అయినను భార్య భర్తమనోవిచారములఁ బంచుకొని సంతోషపూర్వకముగ వానిదొలంగింప నరయుచుండునుగదా! కొన్నిదినములనుండి మీమనస్సున నెద్దియో నూతనవిచార మొకటి పట్టి పీడించుచున్నదని తలంచెదను. మీసతి మీకష్టములను బంచుకొన నర్హమేయనియప్పుడప్పుడు మీరే నెలవిచ్చుచుందురు.”

“ప్రాణేశ్వరీ! నీవు చెప్పినది నిజమగును. ఒక్కొక్కవత్సరము పైబడినకొలది నామనసునది దొక్కొక్కవ్యధ యధిక మగుచున్నది. నీయుపదేశ మెంతయునుబ్రయోజనకారి యని నేనెఱుంగుదును. నరేంద్రుఁడు పె

ద్దవాడగుచున్నాడు. ఆతనిస్థానము నేడోతోపో యతని యధీనమగును.”

“నాథా! మంచిమంచివార లందఱును మీయెడ నెంతయు నాదరంబున మెలంగుచున్నవారలు. రాజమహాలునుండివచ్చిన మహారాజు గారు కూడ జననీజనక విరహితుడై యసహాయుండైయున్న పిల్లవానినెంతోవృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చితిరనియు, నాతనితండ్రులసంస్థానము ఆతనికంతకంటె బాగుగ నొప్పగింతు రనియును మిమ్ముఁ బ్రశంసించి యుండిరి. మీపేరును కీర్తియును దేశమునఁ జాలమూరము వ్యాపించియున్నది.”

“ఏమీ! నాతండ్రితాతలువీరికన్న హెచ్చుగనోస మముగనోఅడుగుపెట్టిరి. అట్టియీ దేశమున వీరిక్రిందివాడనై వీరిరాజ్యవ్యాపారములఁజక్కఁబెట్టుచు కాలక్షేపము చేయుచుండుట నీకు త్రోవంతముగనుగీర్తిదాయకముగ నున్నదా? కాంతా! నీవిప్పుడు దేవీపురరాజునకుఁ బట్టమహిషివి. రాజభార్య కుండవలసినయాదార్యము నీయొద్ద కనబడదేమి?”

“ప్రాణేశ్వరా! ఆశువమానము మీకెట్టిదియో నాకు నట్టిదియే. కృపాళుండగు భగవానునియనుగ్రహ

మున మనరాజ్యగౌరవంబు మనకులభింపఁగలదు. మనము సుఖింపఁగలము.”

“భగవదనుగ్రహమున నేమి! మనకు మనరాజ్యము చేకూఱుట. నవకుమారునకు స్వతస్సిద్ధముగ నుండు తెలివితేట లాతని విడచిపోవవేని దేవిపురము పూర్వము కన్న మిన్నగఁ బేరును గీర్తియునుబడయఁగలదు.”

“ప్రాణేశ్వరా! అది యట్లే యగుఁగాక! మున్ను మన మెన్నెన్నియో యిడుములఁ గుడిచితిమి. భగవానునియనుగ్రహంబున గట్టెక్కితిమి. భవిష్యత్ప్రాభవంబునకుఁగూడనట్లే యాతఁడుమార్గముచూపఁగలఁడు”

“ప్రాణేశ్వరీ! మనను విడిచి మాటలాడుము. నీ మాటలఘోరణింబట్టి యీవిషయమున నెద్దియో పలుకఁదలంచినట్లు పొడకట్టుచున్నది. నీయోచనాబలంబున నెద్దియో పలుకఁదలంచినట్లు పొడగట్టుచున్నది. నీయోచనాబలంబున నేను చాలసారులు సఫలమనోరథుండనైనాఁడను.”

“నాథా! మీతనయ హేమలత కిప్పుడు వయసెంతో. యెఱుంగుదురా?”

“ఎఱుంగకేమి? పండ్రెండేండ్లున్నవి మనము దేవీపురము వచ్చునాటికి రెండేండ్లు. అది జరిగియున్నట్టికి బదివత్సరములైనది.”

“ఆమెపరిణయ సంబంధమును యోచించుటకిది యింకను సమయముకాదా?”

“కాంతా! నీవుచెప్పినది యుక్తముగ నేయున్నది. కాని నామనస్సువందింకనట్టి తలంపు పుట్టలేదు. మనమిప్పుడు దేవీపురసంస్థానమున కధీశ్వరులమేయైయుండినచో నీపుడమింగల తొత్ర వంతులగు మహారాజు లందఱు నువచ్చి యామెకరగ్రహణమున కాసింఛియుందురు. మనము వీరనగరమునం దిట్లు హీనస్థితీయందున్నన్నాళ్ళు నెవ్వరీ పరిణయంబున కాసింతురు?”

“నాథా, నేనిన్ని యెఱింగినదానను కాను. దేవీపుర రాజకవ్యక నాసింఛువరులెందఱో యున్నవారని మాత్ర మెఱుంగుదును. వారందఱును దగినవారు నగుదురు దగ్గఱసంబంధములును దూరపుసంబంధములును గూడ నిరంతరము నాయొద్దకు వచ్చుచునేయున్నవి. కాని యీబిడ్డ వరప్రసాదిని యగు మనయేకపుత్రీక. దీని నె

డఁబాఁయుటయనినఁ గడుపు తఱుగుకొని పోవుచున్నది. జీవితేశ్వరా ! ఈయేకపుత్రి కావియోగమును నైచి నేమ నఁజాలను.”

“కాంతా! వలదు వలదు. హేమలత నీకెంతము ద్దులపట్టియో నాకు నట్టిదియే. నారాజ్యమున కంతకును నామెయేకర్త. ఆమెకు వరుండుకాఁగలయాతఁ డెంతటి ప్రగల్భుడైనను దేవీపురరాజ్యమునకుఁబట్టము గట్టిన న లదనువాఁ డుండఁడు. మనకాలము చెల్లినపిమ్మట నీరా జ్యము వారిదేకాదా?”

“ఈనడుమ మీరువీరసగర రాజకుమారుని నశేం ద్రుని జూచితిరా?”

“ఆతని నేను తఱచు చూచుచునే యుందును. ఆ తనిప్రశంసయేల?”

“ఆతఁడు మిగులఁ జక్కనివాఁడు. రూపవంతుఁ డు. అంతతేజోవంతమైనవర్చస్సును, అంతటి యాదార్థ్య ప్రవర్తనమును నాయీకనులకింతవఱకునుగనఁబడలేదు.”

“అవునవును. ఆతని మొగము చక్కనిదే యగు ను. ఆతని పాండిత్యము నిరుపమాన మైనదని యాతని

యూహ. ఆతఁడెప్పుడు విచారములతో మునిగి తేలుచుండును. ఎవ్వఁ తాంత్రికులు కొందఁ తాతనికి దురుపదేశములు చేయుచున్నారు. ఆతఁడెప్పుడు కొంటెయొచనలఁగి మునిగి తేలుచున్నవాఁడు.”

“నాథా ! ,వంశమునుబట్టియును, అవస్థనుబట్టియును గూడ నిట్టివికొన్ని వచ్చుచుండును. వానిని మనము పాటింపవలయును. ఆతఁడు గర్విష్టి యనుచున్నారు. అతని గర్వమునకుఁ దగిన కారణము లేదాయేమి ? ఆతని తాతతండ్రు లెక్కిన సింహాసనమె యాతఁడెక్కిను. అయ్యది యాతని కుచితాలంకారము కాదా?”

“హా! హా! హా! ఈచెడుసిల్లవాఁడెన్నటికిని తాత వంటివాఁడుకానేరఁడు. అతఁడు నాకుఁ జేసిన దేమియును లేదు కాని, యాతనియొద్ద పౌరుషలక్షణములున్నవి.”

“నాథా నన్ను మన్నింపవలయును. ఈవిషయమున నాఁడుదాని యభిప్రాయమే గణనీయమైన యభిప్రాయము. వీరనగరరాజ్యము నేలిన పూర్వనాయకుల కెవ్వరికి నీతఁడు తీసిపోవువాఁడు కాఁడు.”

నవకుమారుడు నవ్వుచు “అట్టపురోభివృద్ధినూ
చన లేవియును నాతనియొద్దఁ గనిపించుటలేదు.”
అనియెను.

“మరల మనవిచేయుచున్నదానను. ఆఁడుది మొ
గము చూచీ చూచుటతోడనే యిట్టిసంగతులను కనిపె
ట్టఁగలదు. కొన్నిసంవత్సరములనుండి నేనాతనిని, ప్రొద్దు
నను సాయంతనమునను గూడఁ బరిశీలించిచూచుచున్న
దానను. పురుషునిహృదయరహస్యములను బాగుగఁగ
నిపెట్టఁగల దొక్కయాఁడుదియే.”

“ఆతని కేమియోచన లున్నవో నేనెఱుఁగనుగా
ని నాకుఁ గనఁబడుచున్నవన్నియును గొంతెపనులును గ
ర్వపుయోచనలును.”

“మీరు సెలవిచ్చినది నిశ్చయమే యైయుండవ
చ్చును గాని అంతగర్విష్టియును, అంతతిరస్కారశీలుఁడు
ను, మనహేమలతను జూచినతోడనే అతిసాధువృత్తిన
వలంబించి గొఱ్ఱెప్పిల్ల యగును. ఆమె చెప్పినదెల్ల చాను
నివలెఁ జేయుచున్నాఁడు. ఆమెచిఱునగవులఁ గాంక్షిం

చుచుండుచు. ఆమెకన్నులనుండి యశ్రుకణములు రాలిన నాతనిప్రాణములు పోయినట్టు లగును”

“ఏమిది ? ఈయపాత్రపుపనులన్నియు నేమిటి ? ఈతఁడు మనచిన్న దానిచుట్టును బదింబదిగఁ దిరుగుచుండుటఁ దఱచుగాఁ గన్నులఁ బడుచున్నది. నీవాకుష్టవానిని కొంచెము జాగరూకతోఁ జూచుచుండవలయును”.

“నాథా ! ఆతఁడు పసివాఁడు. పసివాని హృదయమెట్టులుండునో యాతనిహృదయము నట్టులేయుండును. ఆతనికిఁ జేయుట కేమున్నది ? ప్రపంచమునకంతకును మూలాధారము పెండ్లికదా ! మనహేమలత నాతఁడట్టివివాహమునఁ బెండ్లాడును. వారియనుకూలదాంపత్యము దేవీపురవీరనగరరాష్ట్రముల కైక్యము నెరపును. మీపూర్వులకు లభించిన ప్రతిష్ఠకన్న మీప్రతిష్ఠ యధికముకాఁగలదు.”

“ఓవీరపత్నీ ! అది నీకుఁ బుట్టవలసినయుద్దేశమే ? నీవునాకు భార్యవైయుండి యాయుభయకుటుంబములకును గలవై షమ్యము లెఱింగియుండి యిట్లు పలుకుటయచితమగునా ? నేను విధివశంబునఁ గొన్ని నాశ్శీవీరనగ

రంబునఁ గొలిచియుండవలసివచ్చి యట్లు చేయుటచే నావంశప్రతిష్ఠ యంతయును మఱచితి నని తలంచితివా? మూఁడువందల సంవత్సరములనుండి పరస్పరవైషమ్యములచే బెనంగి, నేడు నాయీముద్దులపట్టిని యీదేవీ పురసంస్థానమును, ఈకొండికవానికి సమర్పించుట కంత యనాథ ననియే తలంచితివా?”

మరుమాట సహింపని స్వరముతో “నాథా! మీయద్దేశమేమియో నాకు బోధపడలేదు. మూఁడువందల సంవత్సరములనుండి స్పర్థగలిగియున్న యీరెండు సంస్థానములు నేకమగు ననియును, ఈయుభయసంస్థానములకును హేమలత పట్టమహిషియగుట యధికప్రతిష్ఠయనియును దలంచుచుంటిని. మనకు వేఱుపుత్రుఁడు లేడు. మనకుమార్తె నెవ్వఁడు పెండ్లియాడునో యాతఁడే మనపుత్రుఁడు. మనరాజ్యమునకాతఁడె యధీశ్వరుండు నరేంద్రుఁడె యామెను బరిణయము కాఁగలఁడు”

నవకుమారుఁ డామె యీతీరుమానము ముందఱ వెనుకాడెను. మౌనముద్రుడయ్యెను. అంతనామె మృదుమధురస్వనంబున “బ్రాణేశ్వరా! నేనునరేంద్రుఁగుణ

గతుల విచక్షణముతోఁ జూచితిని. అందేమియును గొఱఁ
త కనిపింపదు. అత్యుత్సుకుండగు నీవయసుకాఁడు మనః
పూర్వకముగవచ్చి దేవీపురమున వసియింపును. పెండ్లికి
ముందుగనే యీయేర్పాటులు చేయవలయును. దేవీపు
రముతో స్పర్ధకలిగి. వర్ధిల్లువీరనగరము యధావిధముగ
దేవీపురమునకధీనమై స్వాతంత్ర్యమునందుండినచో నింక
నాపురప్రతిష్ఠను గూర్చి చెప్పవలసిన దేమున్నది? దేవీ
నగరజ్ఞంభణమనిన మీకెట్టియభిమానమున్నదో నాకు
ను నట్టియభిమానమే యున్నది. దేవీపురకులస్త్రి లెట్టు
యోచింపవలయునో యట్లేయోచించి పలుకుచున్నదా
నను.” అనిచెప్పెను.

నవకుమారుఁడు భార్యవాదము హేతుయుక్తము
గ నున్నదని తలంచి యూరకుండెను. వీరనగర దేవీపు
రముల నడుమనుండు ప్రతిస్పర్ధ లన్నియు నొక్కసారిగ
నంతరించిపోవును. మిక్కిలియగు సౌఖ్యముచేకూరును.
వీరనగర సంస్థానమువచ్చి దేవీపురముతోఁజేరెనేని దేవీ
పురరాజ్యకారనమును బలమును స్వాస్థ్యములును నెంత
యేని వృద్ధిఁగొంచును.

నవకుమారుడు తుట్టతుదకు “అట్లయిన యోచిం
తము. లెమ్ము” అనియెను భార్య తనయుపదేశము
కొంత పనిచేసినదని తలంచెను. నరేంద్రుడాసమయము
న మాధవీకుసుమముల బుట్టనిండఁబెట్టుకొనెను. హేమల
తానరేంద్రులిద్దఱును నొగది నెంట నరుగు చుండిరి. ఈదం
పతులు వారిరువురును గాంచి సన్నసన్నగ మాటలాడు
కొనఁజొచ్చిరి. నవకుమారునకు నరేంద్రుడు వినముగ్రి
డై తనచేతనున్న కుసుమములఁ గొన్ని సమర్పించెను.
ఆగౌరవమంత మనన్ఫూర్తిగఁ జేసినదికాదు. అనంతర
ము హేమలత తల్లికడకేగి పూలనల్లిక యామెకడఁబెట్టి
యవ్యాజప్రేమతో నామెకు సాష్టాంగమెఱగెను.

నవకుమారునిభార్యయు నరేంద్రుని మూర్ధంబు
తనవామహస్తంబున స్పృశించి దీర్ఘాయుష్శంతుఁడ
వుకమ్మని దీవించి హేమలతయును నీవును సుఖంబుండుఁ
డని యాశీర్వాదించెను. ఆమె తనమనస్సంకల్పము “న్ని
యును లోపలనె యుంచుకొనియెను. కాని యాదినము
న నామెజన్మము సార్థకమైనట్లును తనప్రాగల్భ్యము నిలి
చినట్లును దలంచెను. దీని కంతరాయము నాపాదింప
గూఢతాంత్రీకుండొకఁడున్నవాడని యామె యెఱుంగ
నేరదయ్యెను. ఆతాంత్రీకుఁడెవ్వఁడో? గోకులదాసే.

నాలగవప్రకరణము.

—:0:—

గూఢతాంత్రీకుఁడు.

గోపాలదాసునియిల్లు జమిందారీ హవేలీకి చాల దూరము. పట్టణమున కొకమూల యెక్కడనో యొక వివిక్తస్థలమున, ఉదయమున బెంగలకడనే భోజనముచేసి ప్రతిదినము నాతఁడు దివాణమున కరుగుచుండెను. సంస్థాన రాజ్యకార్యము లన్నియుఁ జక్కబెట్టువాఁడతఁడే. పొద్దుగుంకువఱకాతఁడు కచ్చేరీలో నేయుండి పనిచేయుచుండును. సాయంకాలమైనపిమ్మట ఒక్కొక్కప్పుడు బాజారులో దీపములన్నియు వెలిగించినపిమ్మటఁ గూడ, బాదచారినై కచేరీపనియంతయుఁ దీర్చుకొని విసివి వేసారి యింటికి వెళ్ళుచుండును. 'బాహ్యవేష మాతనికి మిక్కిలి తక్కువ. పరివారిజనము బహుస్వల్పము. కచ్చేరీకి రాకపోకలు చేయునపుడుకూడఁ గొంద అంగరక్షకులు వెంబడింతురు. వారియొద్ద నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ నాయుధములుండును. దేవీపురివీరనగర రాష్ట్రముల రెంటికిని సర్వవిధముల నీతఁడే యధికారి. ఎవ్వరికి హుక్కుముసాదరుచేసిన నితఁడే. ఏచారునియొద్దనుండి సమా

చారమందుకొనిన నతఁడే. ఆతనియిల్లు కుటీరశుభ్యంబు.
దానిపైకప్పు వరిగడ్డి. చుట్టునున్న యావరణము కంచె.

వెలుపలి మందువాలో నొకశిలానిర్మిత భవనము
న్నది. గోకులదాను చూడవచ్చినవారి కందఱుకును దర్శనమిచ్చుస్థానమిదియే. సంస్థానవ్యాపారములకు వలయు
యోచనలన్నియు నచ్చటనే జరుగును. ఈమందువాకు
వెనుకభాగమున లోపలగా గదులున్నవి. అందొకపెద్ద
కుటీరము శయనమందిరము. ఇంక రెండుమూఁడిండ్లు వేఱు.
వేఱుగ నున్నవి వంటకొక సాలయున్నది. ఇవియన్ని
యును లోపలిమందువాకు చేరియుండునట్లు కట్టియు
న్నది. ఈమందువాకు వెనుకభాగమున గయాళుభూమి.
యున్నది. అందచ్చటచ్చట మల్లిచెట్లు నూత్రము కొ
న్నికలవు. కానిచాలభాగము అరణ్యమువలె నుండును.
అప్పటికిని నిప్పటికిని నాదేశమున నిండ్లు శ్రీమంతులవి.
యు దరిదురిలవియు గూడ నిల్లేయుండును. పల్లెటూళ్ళ
కును పట్టణమునకును నీవిషయమున భేదమే లేదు.
మందువాలు రెండును గూడ వెల్తురును గాలియును వ
చ్చటకేర్పడినవి. దేశ ముష్ణదేశమగుటచే నివి యత్యా
వశ్యకములు.

గోకులదాసపత్నీకుఁడు. ఆతని కొకకుమారుఁడు
మాత్ర మున్నాఁడు. ఆతనియవస్థలో నున్నవారంద
ఱును సామాన్యముగ మరలఁ బెండ్లిచేసికొందురు. గాని
గోకులదాసు హృదయ మంతయును దేవీపుర సంస్థానా
భివృద్ధియందె లీనమైయున్నది. ఆవిశ్వాసముచే నాతని
తలంపు లన్నియును దానియందె మునిగి తేలుచుం
డును మఱియొక్కపని యాతనికిఁ దోచుటయైన లేదు.
ఆతనికి వంటయును పెట్టును శేదవాండు బండుగులు
చేయుచుండెడివారు. మిగిలిన యుపచారములకును నట్టి
వారె కొందఱుండిరి. శ్రీమంతులగువారియింట్ల జరు
గుబాటు తక్కువగ నున్నవారు చేరి పోట్టలోసికొనుట
దేశమున నాచారము. వెలుపలనున్న శిలానిర్మితభవన
మాతనిస్వంతము. అందెవ్వరును బ్రవేశింపరాదు. వ్రా
తపని చేయునప్పుడైనను ఎవ్వరితోడనైన ముచ్చటించు
నప్పుడైననుఎవ్వరు నాతనికంత రాయము కలిగింపరాదు.

ఆరాత్రీ యాగదిలో నాముదముదీప మొకటి
వెలుంగుచున్నది. ఇద్దఱుమనుష్యులు కూర్చుండి యుం
డిరి. ఆదీపపువెల్తురు గుడ్డివెల్తురు. ఆవెల్తురున వారి
మొగము లెట్లుండునో యది చిత్రకారుఁడు తెలుపవల

యును. నవకుమారున కేబదియేండ్లు పైఁబడిచాలకాల
మైనదికాని యింక నాతనితలవెండుగ్రాక యొక్కటియును
నెరియలేదు. ఆతనిముఖమింకను బలిష్ఠముగానే యుండి
నడివయసులో నున్నవానికంత యుత్సాహ మున్నట్లు
కాన్పించును. ఆతనిదేహ వార్ధ్య మింకను పటిష్ఠమై బల
ముగనే యుండెను. కన్నులు పౌరుషలక్షణములు వేలా
గ్నుచు నాతనిమనోనిశ్చితముల నెఱింగించును. ద్రాక్షిమ
గలయాతని యాకారము గూఢముగనున్నతన్ననోవికార
ముల నూచించుచుండును. అర్థరాత్రి యైనది. గోకుల
దాసునితో నెద్దియో సంప్రతింప నవకుమారుండెయా
తని యింటికి విచ్చేసెను. దివాణమున నెప్పుడును జనన
మర్దమే. రహస్యాలోచనమునకు నిరుపహాతమైనస్థలమే
దొరకకుండెను.

గోకులదాసుని ముఖమునకు నాతనిప్రభువుముఖ
మునకు నెంతోవ్యత్యాస మున్నది వారిద్దఱు నొకయీ
డువారే కాని గోకులదాసు కున్నయంతకంటె మఱిపది
యేండ్లు పెద్దవలెఁగాన్పించును. వార్ధకమున నొగిలిపో
యిన యవయవపటుత్వ మంతయును సడలియుండెను.
ఆతనిముఖమంతయును ముదురలుపడియెను. ఆముఖము

న మార్చే కనుపించుటలేదు. ఆతనిలోపల నేమున్నదో
మాటలనుబట్టి తేవలసినదేకాని ముఖచిహ్నములనుబట్టి
తెలిసికొనునవకాశము చిక్కుట లేదు. కన్నులు చిన్నవి.
తల నెఱసినది. ఆతఁడు తనసందర్శకునకు వినయవిధు
లొనరించి ప్రభుని దుడుకుతనము నపహరించుచు మి
క్కిలి శాంతిముతోఁ జెప్పుచుండెను. యోచింపయో
చింప నొక్కటొక్కటిగ నాతని ముఖమునుండి వెలువ
డు మాటలు సుత్తిదెబ్బలవలెచెవులఁ బడుచుండెను. చే
హపటుత్వమంతయుసడలి సగౌరవంబుగ సవినయంబు
నసంభాషించు గోకులదాసుని తత్ప్రభుని పరిశీలించి
చూచిన వారందఱును నవకుమారుండుద్రేకపరుండని
యును, ఆతనికిఁ జుక్కాని గోకులదాసే యనియును,
ఈవృద్ధుండెటుత్రిప్పిన నవకుమారుండఱ్ఱు తిరుగువాఁడే
యనియును గ్రహింపక మానరు.

ఉండియుండి నవకుమారుఁడు “ఇక్కడ మనము
తప్ప నెవ్వరును లేరనుకొనియెదను” అనియెను.

‘మావాండ్రందఱును వసంతోత్సవముచూడఁ
బోయినారు. వెలుపలిద్వారమునకు, దాళమువేసి వచ్చి
నాను”

“గోకులా ! ఈనడుమసమాచారము లన్నియు విన్నావా?”

“సంగతులు మాకంటె మీకు బాగుగా, దెలియును. అవి నీపరిముఖమున నేవినవలె యున్నది.”

“కృతనిశ్చయము లగు ఆఫ్ గనులు దక్షిణమున మునుపటివలెనే ప్రబలులై యున్నవారు. మానసింహరాజు వారి నణగఁదొక్కి జహనాబాదానటకును పోయి నాడుఁకాని వారాతనికి లొంగినారుకారు. పైగా వారు మానసింహరాజుపై వచ్చిపడి యాతని కుమారుని గొని పోయి చెఱఁబెట్టిరి.”

“ఇది జరిగి రెండేండ్లయినది ”

“పిమ్మట ఆఫ్ గనులు మానసింహుని కుమారుని విడిచిపెట్టిరి, ఒరిస్సా రాష్ట్రము వారికి వదిలివేయఁబడెను. పేరునకుమాత్రము వారుఅగ్బరును సార్వభౌమునిగ నంగీకరించి యుత్కలరాజ్యము నంతయును నిరంకుశముగ నేలుకొనుచున్నావారు. మొగలాయీల కథ బంగాళా రాష్ట్రమునందుఁగూడ నిట్లులే యున్నది.”

“ ప్రభువరా ! ఈసంధి విశేషకాలము నిలిచి యుండదు ”

“ డిండకపోవచ్చును, కాని, మానసింహుఁడేమి చేయునో మాత్రము తెలియకున్నది. ఒరిస్సాలో నతఁడు తనమాఖిమును గనఁబఱచుటయనిన జంకుచున్నాఁడు ”

“ ఆతనికి జడుపులేనివ్యాపారములు చాల నున్నవి ”

ననకుమారుఁడు చిఱునగవుతో “ఆతఁడీనడుమ నీకొసంగినబిరుదులచే నీవారడనిన నంతపక్షపాతము గ మాటలాడుచున్నావు ” అనియెను.

గోకులదాసు శాంతముతో “నాకుఁ దెలిసినంత వఱకు జరిగిన గౌరవములను లభించినబిరుదములను విన్నవింపఁచినాను. నాతండ్రితాతలవలెనే నేనును దేవీపురసంస్థానమునకు విశ్వాసపాత్రుడైన భృత్యుడనని—,”

“ నేనదిపూర్ణముగ నెఱుంగుదును. ఎన్నఁటికిని మఱవఁజాలను. కానిమానసింహునిగూర్చి మీయభిప్రాయమేమియో చెప్పవలయును. ”

“అగ్బరుచక్రివర్తికడ మానసింహునికి మించిన సమర్థుడగు సేనానాయకుడు మతియొక్కఁడు లేడు. ఆతఁడొక్క సేనానాయకమాత్రుడే కాదు ఆతఁడు యుద్ధమున నెంతసమర్థుడో ” ఆలోచనలయందుఁగూడ నంతనిపుణుడు? ”

“తరువాత? ”

“ తరువాత చెప్పిడిదేమి? ఒరిస్సా నాతఁడు ఆశోగ నులయొద్దనుండి లాగుకొనును ”

“ఒరిస్సాను వదిలివేసి సంధిచేసికొనినాఁడే ! ”

“అది యంతయును ముందెత్తు. ”

“ అట్లయిన రాజప్రతినిధియైయుండి మాటతిరుగా? ”

“ అట్టిపనితోడ నవసరములేదు. ఆశోగనులు వట్టి పిరుగు బాటుకొయ్యలు. వారే గిలికజ్జాపెట్టికొందురు. ”

“వయస్యా ! నీకీసమాచారమెట్టు తెలిసెను? ”

“ ఈనడుమ నొక గూఢచారిని మానసింహుని యాస్థానమునకుఁ బంపియుంటిని. ప్రభువువారి కీసమాచారమంతయును నివేదింప తరుణము కొఱకు వేచియున్నాఁడను ”

అంత గోకులదాసు లేచి యొకతలుపు తాళము దీసెను. ఆతలుపు యింటిగోడలో నమర్చియున్నది. దాని రంగును గోడరంగు నొక్క మాదిరినే యుండుటచే నది యంతయును గోడకిరిందనే కనబడుచుండెను. తలుపుతీయుటతోడనే యందొక యినుపపెట్టెకనబడుచున్నది. అదియునుగోడలోనమర్చి కట్టినారు. దానితలుపు తెరిచి అందులోనుండి కాగితముకట్టయొకటి తెచ్చి నవకుమారునిముందు పడవై చెను.

నవకుమారుఁ డా కాగితములను మెల్లగనాగుడ్డిదీపము వెలుతురున శ్రద్ధతోఁ జదువుకొని యచ్చట బడవైచెను.

“దీనివ్యాపారము చూచినఁ జాల గడబిడగ నున్నదే? ఆఫ్ గనుటు జగన్నాథము నందలి దేవాలయమును కొల్లబెట్టినారా? మానసింహుఁడు హిందువుడు. హిందుమతమున కంతకును జరిగినయ్యారోహము నాతఁడు విడిచిపుచ్చునా?,,

“ ఎవ్వరికిని చెలియకుండ నతిశీఘ్రమాగఁ దన
నైన్యముతో నాతఁ డిదివఱకే పోవుచున్నాఁడు ”

“ రాజు గెలిచినను, ఓడినను రక్తవాహిను లగు
యుద్ధముమాత్ర మొకటి యయినించి యున్నది.”

“ ఘోరయుద్ధమే సంభవ మగును. సామాన్య
ముగ మానసింహుఁడోడిపోరాడు. ”

“ అట్లయిన నాతఁడీసారి యొరిస్సాను జయించి
యగ్భరు సామ్రాజ్యమునకుఁ జేర్చివేయు ననియేనా నీ
యూహ? ”

“ ప్రభువువారియోచన సమంజస మైనది. అం
దువలనమానసింహుఁడు కొంతకాల మొరిస్సాలో నుం
డవలసివచ్చును ”

“ అట్లయిన మనవ్యూహము లన్నియును తారుమా
రగునే? ”

“ మనకు సహాయకారులగువారు మనకు విజయ
ముత్వరత్వరగ లభింపజేయుదురు ”

“ నీపలుకులు భావగర్భితముగ నున్నవి. నాకు
భావముకావుటలేదు. గూఢార్థము విడిచి స్పష్టముగ మా
టలాడవలయును. మనదేవీపురమును మన కొసంగు మని

మానసింహరాజునకు నీవు అర్జీ వాయుచుంటివే? ఎక్కడ నోదూరమున నిట్టి యుద్ధములును విజయములును సంసిద్ధములై యుండినపుడు రాజపుత్రుఁ డిట్టి కార్యముల మొగమైనను జూచునా ! ”

“రాజుగారు దూరస్థులై యుండునపుడు సంస్థాన వ్యవహారము లన్నియునాతని ‘కానంగో’ చక్కపెట్టుచుండును”

“కానంగోమాత్రము మనల ననుగ్రహించునా?”

“ప్రభువువారికోశద్రవ్యము కొంత వారికచేరికిఁ జేరినది. ”

ఈకొత్తసంగతులను వినునప్పటి గోకులదాసు చెద్దుంబులను గూర్చి నవకుమారున కాశ్చర్యమయ్యెను. గోకులుని ముఖమున మాత్రము సంకోచవికాసములనునవి కనబడుట లేదు.

“గూఢతాంత్రీకుఁడా! ఏమి నీకీవెట్టి? ఈయేర్పాటులు తోడరుమల్లుఁ డొనరించినవి. మానసింహరాజు యంతటివాఁడు వాని నంగీకరించినాఁడు. ఈబంగారున కాశపడిన మాత్రమున కానంగోయేమైనను చేయఁగలడా?”

“ఇప్పటియేర్పాటులను మార్పుచేయుటకు కానం
గో కెన్నియో కారణము లున్నవి. వీరనగరదేవీసంస్థాన
ముల నెన్నియో కలవళములు పుట్టినై యున్నవి. ఈరెం
డుసంస్థానములనుండియును సార్వభౌమునకు రావలసిన
కప్పయు లన్నియును బాకీలుపడిపోవును. ఈపన్నులు
పోకుండ నిలుపుకొనుటకై యేవో కొన్నియేర్పాటులు
జరుగవలయును.”

“ఏమీ! సార్వభౌమునిపన్నులు చెల్లుటకై / దేవీ
పురమును మనకొసంగి వీరనగరమును ఈడురాని బాట
కునకును వానియాప్తవర్గమునకును వదలివేయుదురా?
వింతగానున్నదే!

“అట్లుగాదు. ప్రభువువారికి దేవీపురమును విడం
దీయుటయే యిప్పుడత్యావశ్యకము గాని వీరనగరము
కుఱ్ఱివాని కొసంగుకార్యమిప్పుడు జరుగఁబోదు.”

“గోకులా! నీవేమిచెప్పినను కట్టుకథవలె జెప్పు
దువు. స్పష్టముగాచెప్పుదు. వీరనగరముమాట యేమ
గునో?

“నరేంద్రునకు వయసువచ్చువఱకును సార్వభౌ
మునిపక్షమున ప్రతినిధి యొకఁడేర్పడి వీరనగరమును పరి

పాలించుచుండు. నరేంద్రుడు పెద్దవాడై బాకీలన్నియుఁ జెల్లించినపిదప నాతని సంస్థానమాతనికి విముక్తియగును.

“ఇదియంతయు నింతశీఘ్రకాలమున సంప్రాప్తమగుట వీరనగరము శ్రీమంతమైనదగుటచేతనా?”

“అదియప్పటికిని జరుగనేజరుగదు”

“ఎందుచేత?”

సార్వభౌమికప్రతినిధితో గోకులదాసునకు సంబంధ బాంధవ్యములుండుటచేత;

వీరనగరమునందలి పన్నులన్నియును బాకీలుపడుటకా?”

“పడుటకుఁగాదు. పెట్టుటకే”

“తనుకరి?”

“వీరనగరరాజ్యమునందలిపన్ను లన్నియు నంత నిరాధారముగా బాకీలుపడునెడల ఆబాకీలకై జమియే యమ్మివేయుదురు. దేవీపురనాథుడే దానిని గొనవచ్చును. అట్టికార్యములెన్ని యిప్పుడు జరుగుచుండుటలేదు.”

“వయస్యా! ఈసంగతు లన్నియును వినిన నా! పా
ణము లెగిరిపోవుచున్నవి. కానియొక్కటిచెప్పము. నా
పరిపాలనమున నల్లరులు కలిగినందుకు కానంగో నన్నే
దండించు నేమో? ఉభయసంస్థానములకునుగూడ న
ప్పుడు సార్వభౌమికప్రతినిధి నియమింపఁబడవచ్చును”

“కానంగోతీర్పు ఇదివఱకే యయిపోయినది. పని
యుండి గడచినవారమాతనిని చూచివచ్చితిని”

ఈమాటలు విని తనమంత్రిచేష్టలు తలంచుకొను
నప్పటికి నవకుమాగునిగుండె జల్లుమనియెను.

“నాకాలమున సాహసిక కార్యము లెన్నియో చే
సితిని. స్వభావముచేతనేనును భీరుండను గాను. కానియీ
వ్యూహము”

“ప్రభువులవ్యూహ మొకటియును. నాది యొక
టియునా? ప్రభువువారిని దేవీపురసింహాసనమునఁజూచు
టయె నాకోరిక విమ్మటిది వీరసగరమునుదేవీపురముతో
గలుపుకొనుట”

“కాని నాసహచరికి మఱియొక్కయుద్దేశమున్న
ది. ఆమెకిట్టితంత్రములు తెలియవు. కాని యామెయూహ
యును రెండుసంస్థానము లేకీభవింపఁజేయుటయే. యో

చన యాడుదానియో చనయే గాని అదియునుశ్రేయో
దాయకముగ నే కనుపట్టుచున్నది”

“ఆమెకరుణార్ద్రహృదయ. యోచనయును దాని
కనుగుణ్యంబుగ నేయుండును. పురుషునియు ద్వేషములుగొ
ప్పఁగు ద్వేషములు. ఈరెండింటికినిసంబధం మేయుండను”

అనునప్పటికి నవకుమారుని మొగమున నాగ్రహ
వికార మొకటిగ్రమ్మెను. ఈగూఢతాంత్రికునికడ సాం
సారికరహస్యములకుఁ గూడ మరుగు లేకపోవుచుండెను.
గోకులదాను ప్రభునిమనసు కనిపెట్టి శాంతహృదయము
తో ఈసేవకునియందుఁ దమ కెట్టియాదర మున్నదో
యామెకు నట్టియాదర మేయున్నది. ఈతఁడు నలువదిసం
వత్సరములనుండి యెంతోభక్తి విశ్వాసములతో నీసం
స్థానమును కనిపెట్టుకొని యున్నాడు. ఆమె మాత్రమే
ఱుగనిదా?

“వీరనగర దేవీపురసంస్థానముల రెండింటి నేకము
చేయుటకై యామె వేసినయెత్తు నీవు వినియున్న యెడల
నేమందువా?”

“కేవలనిర్మల హృదయమునకునట్టియోచనసము
చిత మైదిగనే యుండును. దేవీగారికన్న సాధ్వీతలకం

చీపుడమిని బుట్టబోదు. కేవలమును నీతియే యిట్లవతరించినది. సీతవలె భర్తతో నరణ్యావాసము నేయ నామె రాజ్యమైనను బరిత్యజించును”

ఈకడపటివాక్యము నందలి యెత్తిపొడుపు నవకు మారునకు ద్యోతకము కాకపోలేదు.

“నాపుత్రికను నరేంద్రునికిచ్చి వివాహముచేయుట రాజ్య మంతయునాతనికి ధారపోసి సన్యాస్యాశ్రమము స్వీకరించుటయు నరణ్యావాసము చేయుటయునా?”

“ప్రభువులకన్న నాకెక్కువగఁ దెలియునా ! నేను ప్రభువులచేతిలోని పనిముట్టును. ప్రభువులసూర్య వంశప్రతిష్ఠ లన్నింటికిని మీరేయాశ్రయములుగాని నేనా”

“గోకులా ! నాసతి యోచన స్త్రీయోచనయే యైనను ఆలోచననీయమైన విషయముమాత్ర మగును”

“ప్రభువరా ! భావములను గ్రహించుపట్ల స్త్రీలకు మంచిబుద్ధికలదు. నరేంద్రునిహృదయము నమ్ము గారు చక్కగఁ గనిపెట్టిరనుటకును సందియము లేదు. కాని యాతని మనసునం దెట్టియాశ్రయము లున్నవో ఎట్టియుద్రేకము లున్నవో తెలిసికొన నుకరము గాదు.

సుందరవదనారవిందము నందలి మందఘోసము తన్ననో
జన్యంబులగుజన్మావధిగల నిశ్చితంబుల వెలార్చ సమర్థ
మగునా ? నరేంద్రుఁడతండ్రికొడుకుకాఁడా ? ఆతని
వితామహుని దేహమునందలి పౌరుషరక్త మాతనియం
దుమాత్రములేదా ? ”

నరేంద్రునికు హేమలత యనిన మిక్కిలి యను
రాగ మనిచెప్పుచున్నది. ఆకారణమున నాతఁడు దేవీ
పురమునకు మనవెంట నచ్చును. దేవీపురసంస్థానము
నకుఁ గుమారుఁడైనను అల్లుఁడైననుగూడ నాతఁడే
యగును ”

వీరనగరవంశము నందలిరాకుమారు లెందఱిం
తకుమున్ను దేవీపురమువారిపిల్లలను పెండ్లాడలేదు వా
రందఱును వారివారి స్వప్రయోజనములచు బరిత్యజం
చిరా ! నరేంద్రునికన్న నత్యుత్సకులగు దేవీపుర ప్రభు
వులు వీరనగరరాజకుమారికల నెందఱి వరియింపలేదు
వా రెవ్వరైనఁ దమవంశచారిత్రములను విస్మరించిరా.

“ బోను కాని, వంశైకజనిత మగుపుత్రపుత్రికా
సంబంధ మింతకుముందెన్నిఁడు నిట్టులొదవియుండ లేదు.
అట్టియనుబంధము చిరకాలమునుండి యెడబడియున్న

సంస్థానముల రెండింటిని శాశ్వతముగ నేకీభవింపఁజేయ
వలెనని దేవి యభిమతము”

“ ఆమెయాశయము లెప్పుడును మహాదాశయ
ములు. అట్టివి సానుకూలముగ లభించుగాతమని భగ
వంతు నెప్పుడును వేషచుందును. కాని మూఁడువంద
లవత్సరములనుండి యున్నస్వర్గలన్నియు నొక్కదినముతో
నంతరించునా రెండురాజకుటుంబములకు వంశానుక్రమ
ముగ వచ్చుచున్నయసూయ యొక్కయుత్సవ దినము
తోడ సమసిపోవునా ”

“ కాకేమి అట్టినిదర్శనము లింతకుమున్ను జరి
గినవి లేవా ?

ప్రభువరా ! మీరు తమపురుషులు. మీహృ
దయమునుబట్టి యోచింపుఁడు. నేను తక్కువస్థితినొని
వాఁడను. నాకంటె నీవిషయములు మరియాదకుటుంబ
బములొని మీవంటివారు బాగుగ యోచింపఁగలరు.
మీరు దేవి గారియుపదేశమును శిరసా నహించెదమనిన
నే నెదురాడఁగలనా? నావంటివాని కట్లుతగునా ఒక్కటి
యోచింపుఁడు. ఆమె యేవంశమునఁ బుట్టినది ? వీరనగ
రమువారి యాఁడుపడుచు కాదా? ఆమెయాచార్యవం

తురాలు. సతీతిలకంబునగును. అగుఁగాక ! మీవంశ
గౌరవమును నదలి, పూర్వులప్రతిష్ఠ లన్నియును విస్తృ
రించి మూఁడువందల వత్సరములనుండి ప్రతిస్పృహలుగ
నుండి పోరొగిరముగా నుండినట్టివారల ననుసరించెద
మనిన నే నేమనఁగలవాఁడను ”

“ అట్టి దెప్పుదును జరగదు. నావీత్యవంశమును
సంరక్షించుకొనుటకు నూర్వురుపరివారము దొరకినంత
వఱకుట్టిపని యెప్పటికినిపుట్టనేరదు. నాతండ్రిగారిద్వార
మును సంరక్షింప నాదేహమున నొక్కర క్తబిందు వున్నం
తవఱకును పనిజరుగుచునే యుండును ”

“ ప్రభువరా ! నరేంద్రునకు వయసువచ్చినవెనుక
నాతండు పౌరుషలక్షణలక్ష్మి తుండు కాఁడనియా మీయా
శయము? ఇప్పుడాతఁడవివేకియై మీచాలిక చుట్టుచుట్టు
ను గుక్కవలె వెన్నంటితిరుగుచుండవచ్చును ఇప్పటి
కాతనితాతగారిపేరు తలపెట్టినను, ఆయనకార్యములు
తలపెట్టినను ఆతని కన్నులు తహతహ నందుచుండును.
ఆతనిముఖమున రక్తముపూర్ణభవించును. రాజా! ఆతని
కేగదా తోడరుమల్లుఁడు బహుమాన మొసంగినది?
అట్టి బాలుండు తనవంశప్రతిష్ఠ నేమరియుండునా?

దేవిగారి మోహవ్యవహారోపాయంబులవలన మీపై శృ
కంబగుసంస్థానంబును వీరనగరరాజ్యము చేయిఁగొట్టి
చేతికిచ్చినట్లులగును. రాణివీరనగరమువారి యాడుపడు
చు. దేవీపురసంస్థానము పేరు లేకుండఁబోవుదినములు
వచ్చినవి.

అంతఁ బెద్దయుంబ్రొద్దు మానముద్రులైయుభ
యులునూరకుండిరి. నవకుమారుండుయోచనానిమగ్నుం
డయ్యెను. కొంతవడికిఁ గన్నులుపైకెత్తి పెద్దనిట్టూర్పు
పుచ్చి యిట్లని పలుకందొడంగె.

“గోకులా! నీవుచెప్పినది యుక్తము. ముమ్మా
టికిని యుక్తముగనున్నది. నీకృత్యములు రాక్షసకృత్య
ములే యయ్యెను బుద్ధివిశేషముమిక్కిలి కుశాగ్రమైనది.
ఈరెండువంశముల నడుమను రక్తవాహినులుప్రవ
హించినవి. ఆరక్తస్రవంతినిఁ దరింప నెప్పటికిని దరము
గానట్టిలున్నది. నాభార్యయుపదేశము విన్నప్పటినుండి
నాకును సంకోచముగనేయున్నది. ఆమెప్రగల్భమేయగు
ను. కాని జన్మించినది వీరనగరవంశము.

గోకులదాసు, ప్రభుఁడు తనదారిని బట్టినాఁడని
గ్రహించెను. సింహములయినను బోధింపఁగా బోధింపఁ

గా మచ్చికపడి తనయధీశుని యిచ్చవచ్చినట్లు పనిచేయుచుండును. అట్టివిజయము కలిగినదను సంతోషచిహ్నము మొగమునఁ గనుపడకుండఁ జేసికొని అతివినయగుబుగ నిట్లని చెప్పందొడంగెను.

“ఈవిషయపరిజ్ఞానంబునందు నాయాధిక్యమేమున్నది? నేను ప్రభువులయొద్ద వివేకవిషయముల నేర్చికొంటిని. వారియుద్దేశములనే మరల నేకరువు పెట్టుచుంటిని. దేవీపురము దేవీపురపురాజులకుఁ దక్కమఱియన్యులకుఁ బోరాదు. వీరనగరమువారిపేరు తలఁపనేరాదు. గొప్ప వంశములందు వారసుండుగా తనయుండొదవఁడేని యెవ్వనినైన దత్తతచేసికొందురు. మనపూర్వస్మృతులనుబట్టి యాతఁడు వారిశ్రాద్ధాదిక్రియల నెఱవేర్చి మనధర్మశాస్త్రానుగుణ్యంబుగ సంస్థానంబునకు కర్తయుగును. తగినవాని నొక్కని కొమరునిగా నంగీకరింపుఁడు. మీయనంతరము దేవీపురమున కాతఁడుకర్తయుగును. దేవిగారి కేకపుత్రికయుగు హేమలత సంస్థానమున కంతకును అధికారిణి కావలెనని పట్టుపట్టినచో డత్తమవంశసంజాతుండగు నొక దేవీపురరాజకుమారుని చూచి యాతనికి హేమలతను పరిణయంబు గావింపుఁడు. దేవీపురప్రభునిలుచును. దేవీపురము సురక్షితముగ నుండును”

“గోకులా ! బాగుగానున్నది. ఎంతచెప్పినను వినమనసగుచున్నయది. నీవుచెప్పినదంతయును మిక్కిలి వివేకముగానున్నది. కాని, నీవుచెప్పినట్లు కుఱ్ఱవాని నెవ్వనినైన నన్వేషింపవలెనన్నచో, ఎచ్చటికోపోయి కనుగొనవలయును.

“మనమట్టివానికొఱకై యెంతోదూరము పోవనక్కఱలేదు. వెదకినయెడల మనకుఋంబజనములోపల నేయెవ్వరోయొకగుందురు. శిరీషుఁడు జననీజనక విరహితుఁడు. ఆతఁడును ఆతనివితంతుసోదరియును మొన్న మొన్ననే పచ్చి మనయింట చేరియున్నవారు. వారు మీవంశమునకుఁ జేరనవారే. ఆతఁడు స్థితిగతులలో తక్కువగనే యుండినను కులగౌరవమున హేమలతకుఁ దీసిపోవువాఁడు కాదు. ఆటపాటలలో శిరీషుని నేను కనిపెట్టి చూచినాను. ఎంతబుద్ధిమంతుఁ డనుకొన్నారు ? ఆతని పూర్వుల ప్రాగల్భ్యమంతయు నాతని హృదయము నందున్నది. శాంత మాతనికడ మూర్తిభవించి యాతనికన్నులఁ గనిపించుచుండును. నరేంద్రుఁడును హేమలతయును చిన్ననాటనుండియును. ఆడుచుసాడుచునే యున్నను హేమలత కాంతర్యమున నీతండ్రిని పక్షము”

“వయస్యా! శిరీషుని చేనుకనుగొంటిని. అతని శాంతమును అతని పట్టుదలయును అతనినిశ్చలభావమును, ఆతనిశరీరదార్ధ్యమునుబ్రశంసనీయములు. ఈనడుమ నొకనాఁడు నరేంద్రునినకును, ఆతనికిఁ గలహ మొదవినది. నరేంద్రునిశిరీషుఁడు రెండుచేతులతోడ నెత్తియిసుకమీదకు గిరగిర దిగిప్పివిసర్జివైచినాఁడు. ఇదియంతయును హేమలతయే చెప్పినది”

“అట్లైన నాతఁడు మీతనయను బరిగ్రహించి దేవీపురమునకుఁ బ్రభువైనయెడలఁ దప్పక వీరనగరనాయకునకుఁ బ్రతిస్ఫర్ధియైయుండును. నరేంద్రునితాత మనకొనరించినయపకృతు లన్నిటికిని తగినప్రతీకారమాతఁ డొనరించును”

“గోకులదాసా! ఇదికొంచెము నిదానముమీద యోచింపవలసిన విషయము. ఇప్పుడునేను దేకంబునకు వశ్యుండనై యున్నవాఁడను శాంతముగ యోచించి, చేయవలసినపను లన్నియు చేయుచుండుము. పౌరుష కార్యంబు లీనవకుమారునితలలో నెన్నియో యున్నవి. దేవీపురము వీరనగరవంశీకునికిమాత్ర మెన్నుండును బో

వనేరదు. ఇంతవట్టు నిశ్చయము" అని చెప్పి నవకుమారుం డరిగెను.

గోకులదాసుగదిలో దీప మింకను మినుకు మినుకుమనుచునే యున్నది. అరుణోదయ మయినది. ఉదయభానుని కాంతులు మూసియున్న తలుపులసందునుండిలోనఁ బ్రసరించుచుండెను. ఇఁక నావృద్ధుండు ధోచ నానిముగ్నుండై యచ్చటనే యధివసించియుండి తనలో తానిట్లువితర్కించు కొనుచుండెను.

“పునాది చక్కగఁబడినది. నాయీహస్తము తన యుపాయముల కేమరకుండెనేని తక్కిన కార్యము గూడచక్కగనే సాగఁగలదు. నవకుమారుని భార్యమా త్రమొక్కటి గడ్డుగానున్నది. ఆమెనీవిషయమున పగదానివలె నెంచుకొనవలసి యుండెను. సద్గుణసంపద యందామె కెంతయాఘాతమున్నదో తిరిస్కారభావమునందుకూడ నామె కంతప్రాగల్భ్యమున్నది. నవకుమారుఁడు తీవ్రస్వభావుఁడు. భార్యకూట కెదురాఁడలేఁడు. ఆమె యాఁడుది. విల్లలయనురాగమును చూచి సంతోషించు చుండును. కాని యుత్తమమగు వంశ

ప్రతిష్ఠనుఁగూర్చి యోచింపఁజాలదు. ఆడినమాటతిరుగకుం
డునేని, వంశగౌరవమును నిలుపుకొనఁ దలంచునేని వవ
కుమారునకు పురుషున కుండవలసిన లక్షణము లన్ని
యు నున్నవి. నేటిరాత్రి భార్యనెదిరింపఁ గలమనోభా
వమునుగూడ తెలకెక్కించితిని. ఈవీర నగరమున నింక
గొన్నిచిత్రములు జరుగఁగలవు. నాకవియన్నియును జూ
డ నిష్ఠములేకున్నది. ఆమె కన్నులనీరు పెట్టుకొనినచో
జడిసి నవకుమారుఁడు మరల నాయొద్దకుఁ బరుగెత్తుకొ
ని వచ్చును. నవకుమారా! వంశప్రతిష్ఠ నీవుమరచినను
దానిని మఱవకుండ నుండువాఁడొకఁడున్నాడు. గోకు
లదాను తనకర్తవ్యము నేమిటియుండువాఁడుకాదు. పట్టి
నపట్టును సామాన్యముగ విడుచువాఁడును కాఁడు”

అయిదవప్రకరణము.

—:0:—

వసంతోత్సవము.

ఉత్తరహిందూసానమున వసంతోత్సవ మత్యంత
వైభవములతో జరుఁగును. ఇదియే హిందూలీపండుగ.

హేమంత వాసరమునందలి శీతలదినములుగడచిపోవును.
 గోధుమలు యవలు వరిపైరులు ముక్కాఱునఁబడియుం
 దును. కొన్నియెడల నాసస్యములు కోతలయి కుప్పలు
 క్రింగఁ బడియుండును. అప్పటికప్పుడే కాయధాన్యములు
 ను, చమురుదినసులును మహస్సూలగును. సేద్యగాం
 ద్రందఱును తమతమమక్తాలను భూస్వాముల కిచ్చివేసి
 తమయంబారముల గాదెబోయుదురు. ఆడువాండ్రం
 దఱును క్రొత్తచీరలను క్రొత్తనగలును ధరియింతురు.
 ఇల్లిల్లుదిరుగు మూటలవర్తకులు తమమూటలను విప్పిన
 తోడనే జానపదులగు యువతు లత్యుత్సాహముతోఁ
 జూచుచుండురు. సొమ్ము సద్దుబాటులేకుండేనేని, క్రొత్త
 ధాన్యములను వారుతట్టలతో త్రవ్వియిచ్చి దంతపుగాజు
 లను క్రొత్తక్రొత్త రకములచీరలను గొనుచుండురు.
 మామిడిచెట్లు తమతోల్లింటి పండుటాకుల నూడ్చి చిగురు
 టాకులచే నలరుచు, మొగ్గదొడిగి దేశమంతటఁ దమప
 రిమళముల వెదజల్లుచుండును. ఏకెలంకునఁ జూచినను
 ఏమూలనుండియో కోకిల ఫరమానందంబుగ తనమృ
 దుమధురనినాదముల నుత్సవసమయాగమనంబు చాటు
 చుండును.

నిశ్చయముగ నీవసంతోత్సవము మన్మథసమారా
ధన కేర్పడినది. అయ్యది పూర్వము మోహాధిదైవతంబ
గు దర్శకుని పూజలకొఱకు నియంత్రితంబయినది. కాని
గడచిన వేయి సంవత్సరములనుండియు నీయత్సవమున
కథిదేవత శ్రీకృష్ణుడు. ఏకధవిన్నను, ఏపాటనాలకించిన
ను, ఆతనిగూర్చియే వినంబడును. పట్టణములయందును,
పల్లెటిదిక్కుననుగూడ స్త్రీపురుషులందఱును నిరంతరము
నాతనిగూర్చియే గానము సేయుచుందురు. ఆదినంబుల
నాబాలవృద్ధముగ జనులందఱును బనిపాటలెల్ల గట్టిపెట్టి
యత్సవంబుల నోలలాడుచుందురు. కడపటిదిన మాయు
త్సవమునకు పట్టురోజు. ఆదినమున నేమూలచూచిన
నాటపాట లల్లకల్లోలముగ నుండును. రాత్రియంతయు
నిద్రయే యుండదు. పొద్దుపొడిచినవెనుక వేడుక కాం
డ్రందఱును తమతమనిత్యకృత్యములం దీర్చుకొని యుద్రే
కవిరహితులైన తక్కినజనంబులతో మరల కలిసిమెలసి
పనిపాటలు చేసుకొనుచుందురు.

ఈయత్సవము ఒక్కొక్కచోట నొక్కొక్కమాదిరి
ని జరుగుచుండును. అంతటనుసర్వసామాన్యముగ జరుగు
నది కోటలనక పేటలనక వాడవాడలదిరిగి బుక్కాబగ్గుం

పీలు చల్లలాట. ఇది పెద్దఅల్లరిసమయము. ఇందలియల్ల
రిచెప్పలబారి బడనివారుండుట యరుదు. వీధులవెంటది
రుగు కొంటెపిల్లకామలు ముగ్గుబుట్టలవలె తలనెరసిన
ముదుసలి ప్రధానుల సైతము బట్టుకొని వారితలపాగాల
నిండ నీబుక్కాబగ్గుండీల ముంచెత్తుదురు. పుణ్యస్థలంబు
లగు నాలయంబులలోని యాచార్యులనుబట్టి బజారుల
వెంటఁ దిరుగు కొంటెపడుచులు వారిపట్టువస్త్రముల
పై వసంతములతోఁ జీలుకు వేయుచుందురు.

ఉచితలజ్ఞానములగు యువకు లీబుక్కాబగ్గుండీల
చల్లలాటలకు వెరచి యొదిగియొదిగి యుందురు. కొం
టెపదములు తమచేవిఁ బడకుండ తప్పించుకొని తిరుగు
దురు. వీనికన్నిటి కేమిగాని వీరు గొప్పవారు, వీరు
కొలఁదివారను విచక్షణ లేకుండ నందఱును గలిసి తిరు
గుట యాయుత్సవము నందలిసుగుణము. ఎంతకాల
ముండిన నేమిగాని వారలందఱును మిక్కిలి చనువుతో
డ సంచరించుచుందురు. అనుశుతముగ వచ్చుచు చి
న్నతనపు చేష్టలతో నొప్పనీయుత్సవముల నీయాట
పాటలను జూచిన, తాత్వికులకందఱు నవ్వలాటగ
నుండును. కేవలసాక్షాత్తయే సర్వారిక్తప్రవృత్తియై,

ద్రవ్యాడంబరమే దానియందలి మహాదానందమై యొప్పు నీదినంబులందలి యాసంతోష మొక్కింత మేనిని లిచియుండిన, నెంతచక్కగ నుండునో?

ఈవసంతోత్సవము కడపటిదినమున నవకుమారుడు తనమందిరమునుండి వెలువడి, మనస్సుననుండి సమస్తయోచనలు నొక్కింతసేపు తొలగంద్రోసి మొగమున దయారసంబు ప్రవహింపుచుండ, ఉత్సవాలోకనాసముత్సుకుండై వాహ్యళి వెడలెను. వయనుచే వంగి నిరంతర యోచనలచే గురింగియున్న గోకులదాను కూడ నాతని వెంబడి యాయుత్సవమునందలి సంతోష మొక్కింత యనుభవింపవచ్చెను.

సంస్తానమునకెల్ల నాస్థానంబయిన వీరనగరంబున దూరదూరములనుండి జనులెందఱో తండోప తండములుగ వచ్చి పోవుచుండిరి. నవకుమారుడును తన్మంత్రియగు గోకులుండును జనసమృద్ధముగనున్న వీధులనుండియును బయల్గలుండియును సందుచేసుకొని పోవుచుండిరి. చందలకొలది జనులాతనిపేరుజెప్పి యాశీర్వాచనరూపకంబుగ కేకలువేయుచుండిరి. ఆదువాం ద్రాతనిగూర్చి ద్వంద్వార్ధముగనున్న పాటలను బాడఁజొ

చ్చిరి. పిల్లలు కేరింతలాడుచు నాతనిపై నఖిశిఖపర్యం-
తము బుక్కాబగ్గుండీలను జల్లికొల్లలాడిరి.

సంతపేట దాటి నవకమారుడొక సందులోనికిను-
రతెను. ఆసందుయోగ్యులగుపురుషులుపోదగినదికాదు.
ప్రభువుగారి మొగము జూచుసరి కాసందంతయును బా-
టలచే గింగురుమనిపోయెను. అందుచాలమంది స్త్రీలు.
కొందఁజెలజవ్వనంబున నివ్వటిల్లుచుండిరి. కొందఁజప్ప-
డప్పడే యశావనమంకురించి మెరియుచుండిరి. వారం-
దఱును ముద్దినను చీరలనుగట్టి సందున కడ్డముగ నిలిచి-
వచ్చుపోవువారలనెల్ల నడ్డగించుచుండిరి. ఎవ్వరును వా-
రినెదిరించి పోవ నమర్థులుకారు. వారి యాకారములం-
జూచిన వినుఁగు విరామము లేకుండ నస్తమానమును
పనిచేసియున్నట్లు కనుపట్టుచుండెను. తలలు విరియఁబా-
రి నీతోడుచుండెను. చీరలన్నియు బగ్గుండిపోడి పడి ర-
క్తవర్ణమును చిందుచుండెను. పాదములు వసంతమున
మునిఁగితేలుచున్నవి. బంగరుచాయ నొప్పువారి మొగ-
ము లొక్కించుక బిగిసడలి యుండెను. విటకాండ్ర స-
మావేశంబుచే నుద్యోగించి తడినొంటినంటుకొనిన జిలు

గువలువల మాటుననుండి బయలువడుచు హృదయచాంచల్యము ప్రమాణాధికముగ నున్నట్లు గన్పట్టెను.

నవకుమారుఁ డెట్టులో త్వరత్వరగ దాటిపోయెను. అతనివెనువెంట వచ్చుచున్న గోకులదాసుమాత్రముచిక్కునఁ బడినాఁడు. అతని గని కరుణించువారెవ్వరును లేకపోయిరి. జీర్ణవయస్కుండగు నితఁడు కంటఁబడినతోడనే వసంతపుష్పల్లాకటి వచ్చి యాతని ముంచెత్తెను. అతఁడును వెనుకకుఁబోవలెనని చూచెనుకాని కాలుజారి బోరగిలఁబడియెను. అందఱును పకపకనవ్వి చప్పట్లుచఱచిరి. పడియున్న యాతనిపై మఱియొకజడి కురిసెను కొంతవడి యాతఁడు లేవలేక నేలమీఁద నీదులాడుచుండెను. అక్కడనున్న వా రందఱును సంతోషమును బట్టజాలక పొట్టలువిచ్చునట్లు నవ్వుచుండిరి. పరివారజనము వచ్చి వయోవృద్ధుగు నామంత్రివరంసుని లేవఁదీసిరి. అంతకు మున్నానందున బంతిగట్టి యతిఘోరముగఁ గాచియున్న యువ యువతీసముదాయ మంతయును పరుగుపరుగున సందువిడిచియిల్లుదూరిరి. నవ్వులును కేరింతలును ఆకాశము చిల్లులువోవునట్లు విరఁబడుచుండెను. అంత వాఱందరును గలసి పచ్చిగానుండు కృష్ణలీల యొకటి పాడఁజొచ్చిరి.

యదుకులకాంభోజిరాగము

అట—తాళము.

ఈగోకులవాసు, ఈనవమోహను

ఈవగకానిని ఈక్షించినారే (వల్లవి)

ఎమ్మెలు నేయుచు, నితఁడొకనాఁడుద,
యచ్చునఁజేసిన, యాగడమ్ములువినరే. (అనువల్లవి)

ఆలమందలలోన, పాలుబిదుకుచుండ

మేలమాదుచువచ్చెనే,

మేలివలపుప్రీతిఁగాఁతుఁడులకింప,

చాలవగలుసేసెనేసరసములాడెనే.

ఈగోకుల.

గుమ్మపాలుముద్దు, గుమ్మలారమధు

రమ్ముగావేయనెనే!

కమ్మనిమివద, నమ్ములంతకుమధు

రమ్ములుజమ్మియనెనే.

అమ్మక చెల్లమో, హమ్ముచాలఁగఁగను

దమ్ములపొంగెననెనే!

కొమ్మలార! శిరో, జమ్ములునీలాలు

గుమ్మరించుననెనే.

సమ్మదమునకటా, తమ్మునేయుచుస్వాగ

త మ్మొసంగుమనెనే! తమినిండెననెనే ఈగోకుల.

కులుకుచుమేమిగో, కులనాథునిజేరి

కొసరిమాటాడితిమే!

వెలలేనియోగ్యత, తులకించువారము.

విలుతుమిపాలుసం, తలనంటిమే.

నలపుసమీరచంచలమాదిగ్మృరికమ్మ

వశముగాదటంటిమే,

వెలలేనియనురాగ మిలనిండిమిన్నంది.

వెలయింపవలదంటిమే

వలదు వలదు గోకులజనుమింటికి

జెఱుకుజూపులగట్టి, పెట్టిపదమంటిమే. ఈగోకుల.

కడపటిచరణము వికలితచిత్తుడై యుండిన నవకుమా
గునిప్రభానునకు నమస్కారబాణము. అయ్యది యాశు
గతిని నన్యపదేశముగా పాటవోగలిగి పాడిరి. దాని
నాలకించుటతోడనే నవకుమాగుడుకూడ నానవ్వులలో
నేకీభవించెను. అతిసాహసికురాండ్రగు నాకులటల్లప్రే
ధతకు మెచ్చి ప్రభువనుండు వారలకు కొన్నిబహుమా
నము లొసంగెను.

ఆసందునుండి మరలి సవకుమారుడును తదను
 చరపరివారమును మఱియొక బజారున కరిగిరి. అయ్యది
 పెద్దమనుష్యులు వసించుతావు. ఈబజారున పశ్చిమోత్త
 రదేశముననుండి కొత్తగా వచ్చినవర్తకులుండిరి. ఆకార
 ణమున దానిని కొత్తబజారందురు. రాజపుత్రస్థాననివా
 సులును ఊత్తరహిందూస్థానవాస్తవ్యులును నేటికిని మన
 దేశమున, మూలధనవ్యవహారముననువాణిజ్యవృత్తియం
 దునుఁ బ్రఖ్యాతులైయుండిరి. వారిఖజానాలెప్పుడునుటం
 కసాలలవలె మోగుచుండును. దేశమునగల పెద్దపెద్ద
 ప్రదేశములన్నిటియందునను వారిచిల్లరకొట్టులుండి
 యున్నవి. దేశమునందెచ్చటను వారివంటిలు చలా
 మణీలు కానిప్రదేశములు లేవు రాజాధిరాజులుకూడ
 నొక్కొక్కయిరుకుసమయము తటస్థమై యుద్ధములు వచ్చి
 నపుడు వారిసహాయము కోరనివారును, వారివల్ల సాహ
 య్యము పొందనివారునులేరు మహాదైశ్వర్యవంతులగు
 నీ సావుకార్ల కడనుండి ద్రవ్యము నప్పుగొనకుండ తమ
 పనుల సాగించుకొనువారత్యల్పముగ నున్నారు. వీరనగ
 రము చిన్నపట్టణమేదైనను యిచ్చట గూడనట్టి సావుకా
 రులు కొట్లుపెట్టించిరి. బంగాళి దేశమునకు మానసింహు

దుఃసు తోడర్మములుఁడును రాష్ట్రాధిపత్యమునకు వచ్చు
టతోడనే వారితోడ కొందఱు ధనికులు వచ్చిచేరిరి.

వారందఱును నవకుమారునిఁగని సాదరపూర్వ
కంబుగా వినయవిధులొనరించి వెండిపల్లెరములనిండ బ
గ్గుండిపోసి తెచ్చి కానుకలుగ నొసంగిరి. పూర్వాచారా
నుసారముగ నవకుమారుఁడా పల్లెరముల నున్నర క్తమా
ర్ణము నలంకారార్థముగ నొక్కింతచేతముట్టి యందొకటి
రెండు నువర్ణనిష్కముల జారవిడుచుచు పోయెను. నవ
కుమారుని జమీలవంటి. జమీల నెన్నిటినినీ లెక్కలే
కుండ గొనఁగలిగిన యాధనవంతులు దాతయొక్క స్థితి
గతుల నాలోచించి గౌరవసూచకంబుగ నీయల్పపా
యనంబుల నంగీకరించుచువచ్చిరి. కాని వీధులనెరిట
చిన్నభూతములు కొన్నియున్నవి. వారుమాత్రమెవ్వరిని
లక్ష్యముసేయకుండిరి. వారీధనపతులకుమాళ్ళు, వారిలో
కొందఱు గుప్పిడనింట కుంకుమపట్లు పట్టియుండిరి. కొం
దఱు చిన్నచిన్న కాగితపుబుట్టలుకట్టి వానినిండ కుంకుమ
పొడినించి చేతబట్టుకొని తిరుగుచుండిరి. పెద్దనాండు
మొగమెంత యెఱుఁగెనను వీరువ్యాతము తమకొంటె
తనమును మానక యీరాజపరివారముపై నాబుక్కాను

జల్లుటకు వెనుదీయకుండిరి. పైపెచ్చు కేకలువేయుచు
 కేరింతలాడుచుండిరి. నవకుమారునకుఁగూడ నీమర్యాద
 కొంతవరకు జరిగినది. ఆతనితలపాగపై రెండుబంతులు
 వచ్చిపడియెను. ఆతఁడుదానికి చికాకుపడక నడచుచు
 నడచుచు జలంబులదప్పించుకొని మొగము తుడుచుకొ
 ని పోవుచుండెను.

అక్కడనుండి మొకింతదూరము చనునప్పటికి ధన
 పతుల రాణివాసజనము వీధులవెంట తారస్థిలిరి. వారు
 దయమున లేచి గంగాస్నానముచేసి వచ్చుచుండిరి. వా
 రందఱు లజ్జావతులగు యువతులు ఉచితమర్యాదల నించు
 కంతయిన జవదాటువారుకారు. అట్టులయ్య నిట్టియుత్స
 వసనుయంబులఁ గొంతనఱకాహద్దు నతీక్రమించి సంచ
 రించుట యాచారముగ నుండెను. నవకుమారుఁడును
 తత్పరివారమును సమీపమునకు రావేగమే తమమాతృ
 భాషతో నీక్రింది పద్యములలోని యర్థమిచ్చు కృష్ణలీల
 యొకటి పాడఁజొచ్చిరి.

చ. మనలనుపీడి ద్వారకకు

మాన్యుఁడుకృష్ణుడు పోవువాడె? యె

వ్వనిగని పాణిమింక నిలు

పంగలమమ్మ ! వృధాభరమ్మ జీ
వనము గడమ్మ ! గోపికలు

వందురు చుండుట వింతటమ్మ ! కృ

ష్ణుని గనరాని యీమధుర

శోభ గనన్వలెనమ్మ ? యీపయి

ఉ. ద్వారక కేగువాడట య

తండు ప్రభాతమునందు లేచి ; గో

వారము మేతలక గనగ

వచ్చునె ? రేపటినుండి ; వేణుశృం

గారకలస్వనంబు తమ

కర్ణములక దనియింపకుండినక

గోరునె కృష్ణగానమును

గోరినచిత్తము లన్యవృత్తముల్.

మ. యమునాతీరమున న్వసించి కను విం

దై యొప్పునుద్యాన దే

శములక క్షీడయొనర్చి ద్వారకకు స్వే

చ్ఛంబోవువాడటై ; యీ

యమలుండిచ్చటువాయ గోపికలు బృం
 దారణ్య మందుండి పా
 ణముల న్నిల్పగ నెట్లు నేర్తురొకా ? యా
 నందక్రియాశూన్యతై .

క. వలపోయును వనుదేవుడు ;
 వలపోయు యశోద ; సకల ♦ పౌరజనంబుల్
 వలపోయువారు ; రాధిక
 వలపోయు ; నికేటిమధుర ♦ బ్రనుకు లింకేలా ?

చ. ఉదరము మల్లెపూవుగతి
 నొప్పిడు ; తామరపూవుసంపదన్
 బొదలెడుమోము ; నెన్నడల
 పొంకము గేలియొనర్చు నంచలన్
 మృదువయి పట్టుకుచ్చువలె
 మేనునిగన్నిగలన్ జెలంగు న
 మృదవతి రాధ ; కట్టియస
 మానశుభాంగి వియోగమోర్చునే ?

ఋన్నకంఠలై యాకలకంఠకంఠు లందఱు నై క
 కంఠ్యముగఁ బాడినయాపాట నవకుమారుని మృదయము
 నకు జాలిగొలుపుచుండెను. అది యాలకించుచు నడు

మనడుమ నిలుచుచుండెను. కుటిలశీలంబగు దరహాసంబున గోకులదాసు రహస్యముగ నవకుమారునితో ప్రభువరా! రమ్మ. రమ్మ. మనము పోయినవెనుక రేపు వీరు నరేంద్రునకుఁగూడనీపాటయే పాడుదురు. అనిచెప్పెను!

నవకుమారుడు “ నీవు కేవలకఠినహృదయుఁడవు. గోకులదాసా! మనక్షేమమును నూటలాడువారింగూర్చి యిట్టిదుర్భాష లాడరాదు. నాహృదయము నీవలెయినుము నాదు. నిష్కపటవృత్తితో వారుమనయెడ కరుణారసము జిలుకుచుండ నాహృదయముకరుగకమానదు. అయ్యది యొక్క నిమిషమైననుంగానిమ్ము. ”

“ ప్రభువరా! తళతళలాడునదెల్ల బంగారము గానేరదు. వీరనగరమును నరేంద్రునితాత పాలించిన నాఁడు జరిగినయుత్సవము కన్నులార గాంచినవారలింక ననేకులు సజీవులైయున్నవాను. వారును మనకన్నుల కగపడుదురు. పోవుదమురమ్ము. ” అనిచెప్పి అచ్చటనుంచి తరలించుకొని పోయెను.

పూర్వమున బంగళాదేశమున నూలువస్త్రములు నేయుటయు పట్టుబట్టు తయారుచేయుటయును ము

ఖ్యములయిన పనిపాటలుగా నుండియుండెను. పాశ్చాత్యులందఱు నపుడు హిందూదేశములోని వస్త్రముల వ్యాపారము చేయుటకై పోటీగ పనిచేసిరి. పోర్చుగీసులు ఆల్బుకర్కును నాయకునిగా నేర్పఱచుకొని తూర్పు సముద్రతీరమున సామ్రాజ్యమొకటి స్థాపించిరి. ఆఫ్రికా ఖండదక్షిణభాగముననుండి చీనాదేశపుతూర్పుసరిహద్దువఱకును వేలకొలది మైళ్ళేములదూరము వారికి పుస్తలములతోడనే నిండియుండెను. బంగాళదేశమున వేనవేలు స్థిరవసతుల నేర్పఱచుకొనిరి. వంగదేశయువతులు చాలమందిని వారిభార్యలనుగా స్వీకరించిరి హిందూదేశములోని యురేషియనులలోఁ జాలమందివీరి సంతతివారే. ఈతరుణముననే ఒలందులుస్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడుచు తమయోడలనుగూడ తూర్పుతీరమునకు నడుపఁజొచ్చిరి. ఎలిజబెత్తారాణికాలమున బ్రిటిషువారికి యీ విశేషలాభములను గాంచుటతోడనే కన్నెట్టి యయ్యెను. అప్పుడు వారుగూడనిందుపాలుగొనవలయునని ప్రయత్నముచేసిరి. బంగాళాదేశమునందలిస్త్రీ పురషులు కొటానుకొట్లు బట్టలు నేయుటయందును నూలువడకుటయందును గృహీ చేసిబ్రతుచుండెడివారు.

అందువలన వారికి విశేషలాభములు వచ్చుచుండెడివి. అచ్చటమగ్గములమీఁద తయారైనవస్త్రములు విరివిగా ఉత్తరహిందూస్థానమునకును ఐరోపాఖండమునకును ఎగుమతి యగుచువచ్చెను.

మూల్దామండలమున తయారైనంతటి నాణెమైనపట్టువస్త్రములు బంగాళాదేశమున మఱియొక్కడను గానరావు వీరనగర మీమండలమునఁ జేరినవే. నాటుననుండెడి నేతకాండ్రందఱును పట్టుపురుగులను జెంచుచుండిరి. తమతమగుడిసెలలో జిలుగువలువలఁ దయారుచేసియా సెల్లాలన్నియు పేటకుఁ గొనివచ్చి వర్తకుల కమ్ముచుండిరి. వీరనగరమున నీవర్తకు లందఱు నొక్కచోటనే గాపురముండిరి. అదియు నొకయిరుకుసందు ఈపేటకు సెల్లాపేట యనిపేరు. పట్టుబజార్తనికూడ నందురు. నవకుమారుఁడును, తత్పరివారమును, యీయిరుకుసందు వెంటవిహారింపసాగిరి. ఆసందున కిరుప్రక్కలను రెండు మూడంతస్తులమేడలు బారులుతీర్చి కట్టియున్నవి. నవకుమారు నావర్తకు లందఱును, అతివినయముగఁ బలుకరించి కుంకుమ చూర్ణము నాతని తలపాగపై చిలికిరి. నగిషీపనిచేసిన యత్తగుదానును పన్నీరుబుడ్లును ఏల

కులు, లవంగములు మున్నగుపరిమేశద్రవ్యములును తము
 లపుటాకులును వెండిపల్లెరంబుల నిడికొని యాతనియె
 దుటకుఁగొనితెచ్చిరి. నవకుమారుఁ డొక్కొక తములపు
 టాకుమడుపున్నైకొని సుగంధ ద్రవ్యముల స్పృశించి
 తత్ప్రత్యామ్నాయముగ నాయాపల్లెరంబుల సువర్ణఖం
 డంబొక్కొకటి జారవిడిచి పోవుచుండెను.

ఇత్తడి దుకాణవాడు లగుకంచరులు కమ్మరులు
 వడ్కింగులు కంసలులు, అలంకారవికీరలు మున్నగు
 వేరువేరుపనివాండ్రిందఱును పట్టణము చిన్నదైననువీర
 నగరమున పనిపాటలు కలిగి మెలఁగుచుండిరి. వారివా
 రిదుకాణముల యోరనుండి రాజప్రతినిధి జనుచుండుట
 గనిపెట్టి వారుబరాబరులు సేయఁజొచ్చిరి. మహమ్మదీ
 యవర్తకులుగూడ కొందఱాపురమున వర్తకము సేయు
 చుండిరి. వారందఱును వారివారిమనీదులముంగల నిలు
 టఁబడి నవకుమారుని సంబోధించి ఉత్సవము హిందువుల
 యుత్సవమైనను గౌరవసూచకముగ వలిపెంపుపట్టుదుకూ
 లం బొకటి వెండిపల్లెరమునందిడి కానుకగ నొసంగిరి.
 నవకుమారుఁడు ప్రీతిపూర్వకముగ దానినందుకొని వారి
 కందఱకు ముఖ్యనాయకుండగు ముల్లాచేతిలో నొకఁ

గరునాణము నునిచిపోయెను. దేశమున ప్రతిపట్టణముం
దును హిందువులును, మహమ్మదీయులును, సోదరభా
వంబునఁ గలసిమెలసి మెలంగుచుండిరి. మహాపురుషుం
డగునక్కరు వారియుభయులకు నైకమత్యమును వృద్ధి
పొందింపజేసెను. మానసింహుఁడా వీరసగరమునమున
ల్లానులకు మనీషు గట్టుకొనస్థలమొకటి యుచితముగ
నొసంగెను.

నవకుమారుఁడును, ఆతనిపరివారమును, ఇంటికి
మఱిలుసరికి అపరాహ్ణము తిరిగిపోయినది. జమీందారీ
హవేలీ సింహద్వారమున కనతిదూరంబున నొడతెల్లను
రక్తచూర్ణసంసిక్తమై యలరచిన్నపిల్ల లిరువురు చెట్టుక్రిం
ద నాడుచు పాడుచు పద్యములను బఠించుచుండిరి. వారి
పాట మార్పొకించుకయును లేక, ఒకటేమాదిరిని వీనుల
కు వెగలుగల్గించుచున్నను, వారికంతస్వరమునుండి వినవ
చ్చునదెద్దియో యొకటి నవకుమారునికర్ణముల నొకర్నిం
చెను. పట్టణమునంతయునుదిరిగి యలసియుండియును ఆ
తఁడిది యాలకించుచు నొక్కింతనిలువఁబడి వినుచుండెను
డ. కంటిరె లోకకంటకుఁడు

కంసుఁడు రాజ్యము సేయుచందః మ

న్నింటనుగోపమే, యొడలి

నిండప్రతాపమే ; మందుచుండు ము-
క్కంటివలెకా; బ్రధానమధి

కారబలంబు ; బలాధ్యులందఱన్
బంటుతనంబుచేఁజరచుఁ ;

బారెదరల్పులుతామెభీతులై .

ఉ. పుట్టినవాఁడొకండితని

పుట్టిమునుంగఁగఁ జేయ; రాజులే
పట్టునలోకకంటకులు

పాలనఁజేసిరి చాలనాళ్లు? వీఁ
డట్టులె యుట్టిగట్టుకొని

యల్లలనాడునె? పుట్టుపాపయా
కట్టిడితుల్లడంచెడు ; న

కంటకమయ్యెడు లోకమంతయున్ .

చ. ఇతనికిఁగూడవిన్బడిన

దీయ్యది ; శాంతియొకింతలేదు ; దు-
ర్మతియయి సాధులన్ నిరప

రాధులఁజంపగఁ బంచబాలురన్ ;
హతులగుచున్నవారుచను

లంటిమెలంగెడు పుట్టుపాప; లీ

గతిమృతిఁ జెందుబిడ్డల య

కాలపుటేప్పులు బర్వెదిక్కులన్.

ఉ. పుట్టినయానినుంగునిశి

బోవును తైవ్వరెఱుంగకుండ; తా
నట్టిటుపాయువిచ్చుయము

నాంబువులేపుగఁ బొంగియుండియున్;
గట్టిడిపన్నగంబొకఁడు

గాచుఘణంబునొసంగి; చీకటుల్
గుట్టెడలంగనీకతని

గూటికిఁ జేర్చు బొలంబుతోనలన్.

ఉ. చేరఁగవచ్చుశౌరి యవి

జేయుఁడులోకుల రక్షసేయ; సం
హారముసేయు దుర్గతుల

నందఱత్తుల్లడఁగించి; విక్రమో
ద్ధారకుఁడాతఁ; డిప్పుడన

దల్భయమేదగవచ్చు; వానికె
వ్వారును లెక్కగారు; పరి

పంథినిగూల్పు; దొలంచుదుర్గతుల్.

మహాలులో పండ్రెండుగంటలు కొట్టినది. దూర
దూరములనుండి వచ్చుచున్న ప్రజలందఱును పట్టణమున

కువచ్చి మూగుచుండిరి. నవకుమారుడు మాత్రమే
క్రించుకనేపేదియో యోజించుచు నిలువబడి గోకుల
దాసునకిట్లనియెను. “గోకులా ! ఈపాటకర్థమేమియో
బోధపడకున్నది.”

“బోధపడుట కేమున్నది? వీరనగరిమునందలి పరివా
రజనమందఱును తమపూర్వపరిపాలకులయందలి విశ్వా
సమింకను మఱువలేనట్లు నూచించుచున్నది. అయ్యది
ప్రభువువారి కాగ్రహకారణము కారాదు. ఈపదిసంవ
త్సరములనుండియును, వారు మనలంగూర్చి దోహచిం
తనిలుపని నిముష మేదియున్నది? గోకులదాసుకనుగలిగి
మెలంగుచుండుటం బట్టి ప్రభువువారు నురక్షతముగ
నున్నవారు.”

“కాని యీకుర్రవాడెవఁడో తెలిసికొనవలయు
ను. రాజమందిరద్వారము ముంగిట నన్నిట్లు నిరసింపఁ
బంచినవా రెవ్వరో యెఱుంగఁగోరెద. గోకులా. వారె
వ్వరో కనుంగొనుము. నామనం బాపాటము నొందు
చున్నది.”

కాని, యీలోన వేడుకలుచూచుటకై సంతోష
పూర్వకంబుగ వచ్చెడు జనలసమర్థమునఁ బడిపోయి

యాకుష్ఠవాం ద్రదృశ్యులైరి. వారిజాడ కనుపడదయ్యెను. నవకుమారుండు యోచనానిమగ్నుండై మనోవ్యధాపరితప్తుడై కోటలో బ్రవేశించెను. ఆసాయంతనము జరుగునుత్సవములను గాని బాణసంచు వైభవములను గాని యాతఁడేమియును చూడనొల్లఁడయ్యెను.

ఆటవప్రకరణము.

—:0:—

ఉత్తరధ్రువనక్షత్రకథ.

వసంతము గడచెను. శాశ్వతాభాద్రపదములలో వర్షములు విశేషముగఁ గురిసెను. నదులు నిండినవంగ దేశమునందలి వరిపొలములు పెంపొందెను. హేమలతకు పదుమూఁడేండ్లు నిండెను. 'యావన్తప్తాయ మారంభమయ్యెను. ఉష్ణ దేశముల యావనము విష్ణవయస్సుననే యారంభమగును. యావనోదయ మయిన వెనుక హిందూ దేశమున నాఁడుపిల్లల పెండ్లిచేయకుండ నుంచరు. నవకుమారున కీమెయేకపుత్రిక. వివాహము మిక్కిలి వైభవముతో జరుగవలసియుండెను. ఆకారణమున, తన దేవీపురరాజ్యము మరలఁ దనకు చేరిననే గాని

కుమార్తె పెండ్లిచేయనని నవకుమారుడు నిశ్చయించుకొనెను. ఆతఁడొక్కసారి కృత నిశ్చయగుడవ్యునేని, అందుండి యాతని గదలింప నెవ్వరును పాపాసింపలేక యుండిరి.

హేమలత కింకను పెండ్లికాలేదన్న మాటయే కాని రెండుమూఁడేండ్లక్రిందట నిసుకతిన్నెల్లపై నాటలాడుచున్నట్టిప్పు డాడుకొనుచున్నదియో? లేదు లేదు. ఇప్పుడామెకు బాల్యానన్ధయంతయును గడచినది. యావన మారంభమయినతోడనే ఆడుపిల్లలు కొన్నికట్టుబాట్లకు లోనుగావలసి యుందురు. ఆచారముచొప్పున నీమెకును అది విధ్యుక్తమయ్యెను. ఈచిన్నదియు, స్వభావసిద్ధముగ సాధుశీల. అయినది కానిది కలుగచేసుకొను తలంపులు కలదికాదు. ఉచితలజ్జావతి యగుటచే నామెను చూచినవా రందఱికిని ముచ్చట యగుచుండెను. అభ్యంతర మందిరంబువిడిచి తల్లితోడనేగాని యామె యెన్నఁడు నావలకుఁ బోయి యెఱుంగదు. అది యైనను గంగాస్నానమునకో దేవతాదర్శనసమారాధనలకో గాని మఱి యెందులకును గాదు.

తమ హవేలీలోని యభ్యంతరమందిరంబున కెన్నండైన వచ్చినప్పుడు శిరీషుని, ఏమి యొకటిరెండుమాఱు

లోగాని హేమలత తఱుచుగా చూచుటలేదు. అట్టిసమయములయం దాతఁడు వీరిపూర్వకముగ నామెయెడ నాతనికిఁగలయనురాగంబు పెంపునదగ్గఱగవచ్చి కూర్చుండి కరంబుకరంబునఁ జేర్చుచుండును. ఆమెయారోశ్యమాలంగూర్చి ముచ్చటించుచుండును. కాలక్షేపకథనం బడుగుచుండును. తనుపూర్వగాథల నప్పుడప్పుడు తలంపునకుఁ దెచ్చుచుండును. బలిష్ఠుఁడును సాధువర్తనుఁడును, గంభీరుఁడు నగునాయకావనాంగునిం గూర్చిన గుణప్రసంగమును హేమలత మిక్కిలిగా వినుచుండును. ఆతనిశాంతవర్తనమును త్తమాసంపదయును ప్రశాంత పౌరుషసత్వగుణంబులును వినవిన నామెకాతనియెడ నాదరం బధికంబగుచుండెను. ఆతఁడు గొప్పయింటిబిడ్డయని యామెయెఱుంగును. కాని, ఆసంగతిమాత్రమెన్నుండును వెలువరించదయ్యెను. ఆతని జన్మమునకును యోగ్యవర్తనమునకును భాగధేయంబునకును, ననువగుచుత్కృష్టదశ యాతనికి సంప్రాప్తమైన బాగుండునిని మనంబున నభిలషించుచుండెను.

నరేంద్రుఁడు తరుచుగ రాకపోకలు నేయుచుండెడివాఁడు. ఆతని జూచినపుడెల్ల హేమలత మనస్సుకలవ

రము నొందుచువచ్చెను. అప్పుడప్పుడాడెడు నసంబద్ధ
వాక్యములును, ఆగంతుక సంభాషణములును ఆమె మొ
గమునకు రక్తవర్ణమును దెచ్చిపెట్టు చుండెను. చిన్న
నాఁడు నదీతీరమున నాతనితో నెన్నిసారు లాట లాడ
లేదు? అట్టియాపె డత్సేకుండగు నావయనుకాఁడు వచ్చి
నతోడనే సిగ్గుపడి మేలిమునుఁగు సవరించు కొనుచుం
డును. కాని, యాతనికంతస్వరము విన నిచ్చగించుచుం
డును యశస్కాముండగు నాతని ప్రచండవ్యూహం
బులు కొన్ని యాతండు ప్రసంగింప నవియామె కేమియు
నర్థము కాకిపోయినను వాని నెల్లచెవియొగ్గి వినుటమాత్ర
ము మానలేదు. గంభీరమగు నాతని మొగమును దిలకిం
చునుత్సాహమును, అతనితరళనయనంబుల పెంపెసలా
రు విజయ తేజస్సును గమంగొని యెటుంగకయో అని
వార్యంబగు నాకర్షణ యంత్రబలంబుననో అతనియెడ
శాపమాచిన్నది యనురక్తయయి యుండెను.

స్త్రీలకు పురుషుల మనోవికారంబుల గుర్తించు
వివేచనశక్తి స్వతస్సిద్ధముగ నుండును. హేమలతతల్లి
యట్టివివేచనాశక్తిచే నరేంద్రుని యావనోత్సేకంబుల
నెఱింగి క్రమక్రమముగ నాతనికడ విజృంభించుచున్న

మనోప్రవృత్తుల రహస్యముగ నాలోకించు చుండెను. దినదిన ప్రవర్ధమానులుగనున్న హేమలతానరేంద్రులం గూర్చిభర్తతో ప్రసంగించిన ప్రథమదినము మొదలు మఱియే యుసాయములును ఆమెయాలోచించుటలేదు. నవకుమారుఁ డామెసంకల్పములను వికల్పములు గావింప బహిరంగముగఁ దెగింపు లేకయుండెను. అతికఠినంబున నాతఁడు పూనియున్న నిశ్చితంబుననునదించెను. దేవీపుర యథారాజ్య గౌరవంబులు తనకు మఱిలఁజేరువఱకు వివాహమనుమాటయే తలపెట్టరాదనిచెప్పి యావిధ మయిన సంభాషణ మఱిల రాకుండఁ జేసికొనుచుండెను. అయినను అప్పుడప్పు డాతనిముఖతః వచ్చుమాటల ధోరణినిబట్టి చిర కాలమునుండి శానుసంకల్పించుకొనియుండిన రాజ్యద్వయానుబంధమనిన నాతని కిష్టములేదని యామె కనిపెట్టెను. అమెకుగలబుద్ధి సూక్ష్మతకొలఁది నవకుమారున కన్యధా సంకల్పమున్ననుఅయ్యది వ్యక్తీకరించి తనతోడఁజెప్పనేరకున్న వాఁడనియును, తనతోడ చెప్పనేచెప్పఁడనియును గ్రహించెను.

ఆఁడువాండ్ర కనుమానము పుట్టినతోడనే అందలి యాధార్థ్యమంతయును కనుగొనిననేగాని నిద్రవో.

నరు. పురుషుని వీక్షణములు స్త్రీల నిరీక్షణంబులకన్న
మాంద్యములు. అందువలన పురుషుడు గనఁజాలని
హృదయ రహస్యము లన్నియు ముఖవైఖరులవలన స్త్రీ
లుకనిపెట్టఁ గలరు పురుషులకు వినఁబడని సంగతులన్ని
యును వారు ఆలకింపఁ గలుగుదురు. పురుషుల కయో
మయముగనుండు విషయములను వారుసులభముగ విడఁ
దీయఁగలరు. తనపరిచారికలను విచారించి కొంతసమా
చారమును కఠినహృదయుండును, నవిదగ్ధుండు నగుతన
భర్తయంగీకారముల మూలమున కొంతయును గ్రమ
క్రమముగ నాకర్షింప నిజమంతయు నామెకుఁ గరతలా
మలక మయ్యెను. ఆమెకాగ్రహము హెచ్చు. దానిని
కొంతవట్టు దిగ్గమింగి యుండెను. ఆమె యతిప్రగల్భ
అత్యంతప్రతిష్ఠ గలకుటుంబమున జనియించినది. హేమ
లత యామె కేకపుత్రిక. ఇల్లువాకిలి లేని నిరాధారుని
కొక్కనికామె నిచ్చి పెండ్లి చేయుట తల్లిప్రాణమున కొ
ప్పునా? పరిణయ మిట్లుజరుగవలెనని దుర్మంత్రుం డగు
గోకులుండు నిశ్చయించుటయా? భర్తకాతఁ డుపదేశి
కుడా? అట్టివివాహమునకు తానొడంబడుటయా? ఇది
యంతయుఁ దలంచుకొనునప్పటి కామెకు విచ్చియెత్తి

పోయినదనిన నబ్బురపడవలెనా? కాని గోకులదాసుసా
మర్థ్యమామె చిరకాలమునుండి యెఱుంగును. ఆతఁడు
దుర్నివాహ్యుండగు తంత్రజ్ఞుఁడు. మనసుననొక్కటియు
మాటల నొక్కటియును పెట్టికొని రెండుసంస్థానముల
నేకత్రాటిని నిర్వహించుచున్నవాఁడు. అట్టి పాపిష్టిహ
స్తంబులిప్పుడు గృహనిర్వాహక వ్యాపారములపైకరుగ
సుంకించి యున్నది ఉపాయశాలినియగు నాగృహిణి తన
మేధావిశేషమంతయు నుపయోగించి దీని కెదురెత్తుగఁ
బోవుట యెల్లొయని యోచింప మొదలిడియెను.

నవకుమారుఁడుమాత్ర మీకాపట్యము నెంతకా
లమని పుక్కిటఁ బట్టియుండఁగలఁడు? ఆవియావి యొ
క్కనాఁడీవిషయమును భార్యకడ విప్పఁ బ్రయత్నించెను.
ఆమెగూత్రము సామాన్యమాలా? అతిప్రగల్భ. ధీరాతి
ధీర. నోట నుచ్చరింపకయే యాతనిసంకథనప్రయత్నము
లనెల్లఁ దోసిపుచ్చి వాగ్బంధని మొనరించెను అంతవఱ
కీవిషయము రహస్యముగ నున్నదనియే యాతఁడెంచు
కొనెను. ఈచర్యలనుజూచి తనగుట్టుతయు నీవఱకే బయ
లయ్యెనని కనిపెట్టెను.

విమ్ముట కొన్నిగృహకలహములు సంఘటిల్లినవి.
అన్నింటను నవకుమారుఁడే యసజయము నొందెను.

హేమలత యుత్తమవంశసంజాత. అనుపమానపౌందర్య
వతి. ఊరునుపేరునులేక గాలికి గొట్టుకొనివచ్చిన శిరీషున
కట్టి శిరీషకుసుమకోమలి నొసంగుట. ఈమాట లామెనో
టనుండి త్రుంచివేసినట్లు తృణేశారభావమున నెలువడుస
రికి నవకుమారుని హృదయము తఱుగుకొనిపోయెను.
ఆతఁడెంతకర్కశహృదయుఁడో యంతటి మహాభిమాని.
ఒక్కొక్కప్పుడు తనభార్యయోచనయే యుత్తమమనియు
ను, హీనవంశసంజాతుండగు గోకులుండు తనవంశప్రతి
ష్ఠ నంతయును నీటఁగలిపి తనను రొంపిలో దింపి యీ
డ్వనున్నాఁడనియును తలంచును. ఈతలంపు లాతనిమనం
టున నిమిషనిమిషంబునకు బయలువెడలుచుండును. నిశ్శ
బ్దములుగ నున్న రాత్రిల నిద్రయనునదిలేదు. అనునిమిష
మునను నీతలంపులే. హృదయస్థయోచనలు వాక్కునకు
రావు. జననమెత్తినది మొదలు ఎన్నిగండములు? ఎన్నియ
పజయములు? అన్నియు యుద్ధములే. అన్నియు నాశా
భంగములే. ఉత్తమమగు తనసాధ్వియుపదేశంబు వినిన
చో నివియన్నియు నంతరించును. దేవీపుర. వీరనగరసం
స్థానములరెంటి నేకీభవింపఁజేయ నీయుపాయము మిక్కి
లి నైపుణ్యమయినది.

గృహకృత్యవిషయములలో సందిగ్ధముగనుండు
వా రెప్పటికిని భేదలేకు. క్రుంగిపోవుదురు. నవకుమారుఁ
డల్లాడుచుండెను. మేధానిధానయగు తద్గృహిణి, యాత
నిసందిగ్ధభావంబు తనకుఁ దెలియనట్లు, నటించెను. తన
కు విజయముగలిగెనను సంతోషము మనంబున నుదయ
మయ్యెను. కాని దానిని బయలుపడకుండ కప్పిపుచ్చెను.
ఆమె తనమనంబున నెద్దియో యొకత్రోవ యోచించు
కొని దానినినుగమింపఁ గృతనిశ్చయ మయ్యెను. అవ
సరమగునేని గోకులదాసును దనమార్గముననుండి, త్రొ
క్కుడునే నలగివోయినపురుగునుబోలె నీడ్చివేయఁగలన
ని తలంచియుండెను. ఒకనాఁటిసాయంకాలమున వారి
రువురకును విశేషముగఁ జర్చలు జరిగినవి. “నాథా! మీ
సంస్థానవ్యవహారము లన్నియును మీరు స్వయముగా
చక్కబెట్టుకొనుట నాయభిమతము. అదిపురుషలక్షణము.
గృహనిర్వాహకవ్యాపార మంతయు నాయందుంపుడు.
అది యాఁడుదాని కర్హకృత్యము” అని చెప్పెను.

నవకుమారుఁడు దీనిని, ఉదాసీనతగాఁ దలంచి
విశ్రమింపఁబోయెను. గృహిణి పట్టచేఁజిక్కినదని తలం
చెను.

కాని యామె గోకులదాసు బుద్ధిబలమును పూర్ణముగ గ్రహించినదికాదు. దేవీపురమునుండి శిరీషుని వీరనగరమునకుఁ గొనితెచ్చి నరేంద్రునిపక్క నుంచినదెవ్వరు? అతఁడుకాఁడా? శైవలినిని హేమలతకు నిరంతరసహకారిణిగాఁజేసినదెవ్వరు? అతఁడుకాఁడా? శైవలిని బాఁవితంతువు. సాధుశీల. మేధావిని. ఎల్లపుడును పరుల యోగక్షేమములకు నామె పాటుపడు చుండును. స్వసౌఖ్యములనెల్ల పరిత్యజించి యామె వర్తించిన వర్తనమునుంగాంచిన వింత యగును. ఇట్టి ప్రవర్తన మలవశ నేర్పడిన హిందూదేశమునందలి నిర్బంధవైధన్యము నిందాస్పదమా? అట్టిప్రవర్తనము మనదేశపువితంతువుల నేకులకడ దాస్యము సేయుచుండును. యోగినులవలె వాదలతినమ్రాలు. యాజకులరీతి పరమపావనలా. వారల యరురాగము సహృదర సహాదృశంబు. శైవలిని యిప్పుడు గోకులదాసు చేతినుండి పనిచేయుచున్నది. గోకులదాసు తనపని యంతయు నీయాయుధ సహాయమున నిర్వహింపఁ దలంచెను.

గోకులుఁడుపాయశాలి. తననుసస్సంకల్పములను శిరీషునకుఁ గొని శైవలికిఁగొని వెలువరింపఁడు. వారి

హృదయమున క్రొత్తక్రొత్తకాంక్షలుప్పలిల్లునల్లు నడు
 మ నడుమ నూచనలుగఁ దనమనోభావముల వెలార్చు
 చుండును. అవియును వారికి సందిగ్ధభావంబులుగ నుం
 దుచువచ్చెను. ఒకప్పుడుగోకులుఁడు శిరీషునితో తర
 ములనాఁటి యాతని పూర్వులచరిత్రయనువదించి చెప్పు
 చుండును. నవకుమారునిపూర్వు లాతనిపూర్వుల రా
 జ్యభ్రష్టులఁ జేసిరనును. అట్లేగాకున్న దేవీపుర రాజ్య
 ము నేఁడు నీయధీనమై యుండవలసి యుండుననును.
 ఇట్లు చెప్పుచు నాతనికడ పూర్వులపరాక్రమప్రశంస
 చేయుచుండును. ఒకప్పుడు పరిణయసంబంధము లను
 కూలములైనవి సమకూరెనేని, పరిచ్యుతినొందిన పూర్వు
 కుటుంబములు తమతమ తొంటియాకాన్నత్యమును మరల
 పొందఁగాంచునని చెప్పుచునట్టివయస్కులసాహసకార్య
 ములు వర్ణించుచుండును. ఇన్ని చెప్పుచున్నాఁడు.
 తనప్రభునిగూర్చి గోకులుఁడు పల్లెత్తుమాట అనియెఱుం
 గునా? ఎఱుంగఁడు. నవకుమారునకు కాలము చెల్లిపది.
 అనంతర రాజ్యస్వీకరణమున కెవ్వరును గనుపించుట
 లేదు. అతఁడు కష్టజీవి. ఆతని కన్నియును గష్టములే.
 బుద్ధిపాటవము తగ్గినది. శరీరము దుర్బలతకు వశమై

నది. భాగ్యవశంబున నెవ్వఁడో యొకయఁచిత వంశజుడు
 వచ్చియాతనిస్థాన మలంకరించును. దానికిని తరుణము
 సమీపించినది. తన వంశప్రతిష్ఠయందు తున్నకుం డగు
 నుదారశీలుండొకండు వచ్చి తత్కులగౌరవంబులఁ గా
 పాడి యాతని పూర్వమర్యాదల నిలిపి యాసింహాసన
 ము నధిష్ఠించుఁగాతమని గోకులుండు తనమనంబున
 సంభావించుచు తలంపులు వెలువరించుచుండెను. మాన
 ముద్రుండగు శిరీషుని మనంబున నిట్టిమాటలు నాటుకొ
 ని పోవుచుండెను. అద్భుత దేవత యాపదవి తనకొఱకే
 యేఱ్ఱరచియుంచిన దనుకొనును. తానందులకుఁ దగిన
 బలశాలిననియును యోగ్యవర్తనుండననియును దలంచు
 ను. ఇట్లనుకొని మనంబున సంతుషి నహించుచుండు
 ను. ఒక్కొక్కకొత్తతలంపు మనస్సునవచ్చి పాదుకొను
 నప్పటికి ఆతని మొగమున నొక్కొక్క కొత్తకళప్రకాశి
 తంబగుచుండును. అభ్యంతరమందిరాంగణంబున హేమ
 లతంగనునప్పటి కాతనిరూపము మరింతదర్శనీయంబగు
 చుండెను. ఈసందిగ్ధవచనంబులు తరుచుగ శైవలీనికడ
 కూడ వినియోగమగుచుండెను. అచ్చటకూడ నియ్యవి
 కొంతవఱకుఁ బనిచేసినవి. సాదరీమణులు సోదరులకు

సహకారులు. స్త్రీలు ప్రితికుటుంబమునందును విశ్వర్య
నిర్మాతలు. ఆనాటన శిరీషునికన్న యుదారశీలుండగు
వయస్కుండు వేఱొక్కండు లేడు. నరేంద్రుడుదేకి.
చంచలుడు. శిరీషుడు పౌరుషలక్షణ లక్షితుండు. నిశ్చ
లహృదయుండు ఈతనితో నరేంద్రునుపమింప ననువుప
డను. శైవలిని సోదరునకు సోదరి యెల్లుసహాయముచే
యనో అట్టిసాయము సేయనోపు. మనదేశచారిత్రము
నందప్పుడప్పుడు స్త్రీలు అంతరించిన వంశప్రతిష్ఠలపునరు
జ్జీవింపఁ జేసిననిదర్శనములు పెక్కులుగలవు. అట్లే దేవీ
పురవంశప్రతిష్ఠయును, సురక్షితంబు గావచ్చును.

శైవలిని కిట్టి సూచనలు చాలును. తమ్మునియం
దనుర క్తియెంతయుండవలయునో యామె యంతఅను
రాగముతో మెంలంగుచున్నది. బుద్ధి యాడుబుద్ధియె
గాని భావికాంక్ష లెన్నియేని యామెమనంబున నాటకొ
ని యున్నవి. హేమలతకును శిరీషునికిని పరిణయమయ్యె
నేని యవియన్నియును మొలక లెత్తును. సాయంతనసమ
యంబున నామెపుష్కరిణీపరిసరంబులనో ఆరామదేవా
లయ ప్రాంతములనో హేమలతతోడ విహరించుచునా
మె పూర్వులచారిత్రములు, దేవీపురకథలు, తనసోదరు

ని యాదార్యము, ఆతని నిర్మలవర్తనము మున్నగు విషయములంగూర్చి వినుగులేకుండ ముచ్చటించు చుండును. హేమలత యీ కథలన్నియు నత్యాసక్తితో నాలకించు చుండును. వినినకొలంది దేవీపురరాజ్యమునకు భవిష్యద్విభుండు శిరీషుండు కానోపుననియే తలంచుచుండెను. అంత నామెమనంబున తద్విగ్రహంబును, ఆతనియర్హసద్గుణంబులును కన్నులఁగట్టనట్లగుచుండెను. రాజమందిరమున జరుగుచున్నసంగతు లేదినమున కాదినము గోకులుండు తెలిసికొనుచు కనుగలిగి మెలంగుచుండెను. కార్యమంతయును చేజిక్కినదని దృఢనిశ్చయింపడై యుండెను.

ఈయాట చదరంగపుటెత్తుల ననుకరించెను. రాజు దుర్బలుఁడు. ఆతని నెప్పటికప్పుడు కనుగలిగి కాపాడవలసివచ్చెను. రాణి యబలయయ్యును నీవిషయమున ప్రబలయై భర్తను విధేయుం గావించు కొనుచుండెను. ఆమెయెత్తు తనయెత్తుకంటె పైయెత్తుగ నున్నదికాని తక్కుంగల బలంగము వ్యర్థముగఁ బోవునా?

ఒకనాఁటిసాయంకాలము పండ్లతోఁటలో సరస్వీరంబున హేమలతా శైవలినులు కూర్చుండి ముచ్చటించుచుం

డగా యథారీతిని నరేంద్రుడాకస్మికముగ చక్కవచ్చెను. శైవలిని లేచి యావయసుకానిని బలుకరించెను. హేమలత వీడావతియై మిన్నకుండెను. కొండొకవడినందఱును మానముద్రులై యుండిరి. ఆమాన ముభయత్త్ర బాధాకరమే యయ్యెను. శైవలిని యెట్టకేలకు సాధువచనంబుల సహజనైపుణ్యంబున మానమును దిగఁద్రోసి అన్నా ! నరేంద్రా ! కొలఁదికాలమున నీసంస్థానమును నీకునొప్పగించెద రని నిన్నతానను మిక్కిలి సంతోషముగ నున్నది. నీసంస్థానమునఁ బ్రజారంజకుండవై మెలంగుము. నీపితామహుండు పూర్వమెట్లు రాజ్యము చేసెనో దాని నిదర్శనముగఁ గొని నీవును బ్రజలకందఱకుఁ జుట్టమవై రక్షకుండవై సర్వధా చరింపుము.

“అక్కా ! శైవలినీ ! గాలికబురు తెన్నియేని పుట్టుచుండును. నాసంస్థానము నాకిప్పుడొప్పగించుటకు తగిన కారణము గనుపించదు. అదియె జరగిన మీరందఱును పీఠనగరమునుండి వెడలిపోవుట సంభవించును. కావున నింతలో నాకట్టికోరికయును లేదు. బహుశః. ఇంతకంటె మంచియదృష్టము కనిపెట్టె—”

అని చెప్పఁబోయి నరేంద్రుఁడు చటుక్కున నాఁపివేసెను. కాని శైవలిని, ఆతనిమనస్సు నంతలోనే గ్ర

హించెను. “అన్నా ! దేవీపురమునకును, వీరనగరమునకును చేరువయెకదా ! తఱచు మనము సమావేశమగుచునే యుందుము. దేవీపురమువారు దేవీపురమునకు మరలుట లెస్స. ఈరెండుకుటుంబములును మూడుచందల వత్సరములనుండి వేటుపడి యున్నవి.”

“అక్కా ! శైవలినీ ! ఇంకను ఎడముగనే యుండవలయునా? అదియే యభిమతమా?”

“అన్నా ! నరేంద్రా ! నేనాడుదానను. పురుషులమనంబుల నుండునట్టి యోచనలు మాకెట్లెటుంగనగును? పెద్దలు దేవీపురమువారి చరిత్రలుచు వారివంశావళియును వేటుగా నున్నదందురు. దేవీపురమువారి పుత్రపుత్రీకాసంతాన మందఱు నందుల కనురూపముగ బ్రవర్తించుచుగదురని చెప్పుకొందురు. చేపలుగాలిలో బతుక లేవు పక్షులు నీటిలోదిరుగనోపవు.”

అనిచెప్ప నరేంద్రుడు హేమలతను విడిచి నాయంతనమింటిలో పనియుండి యదిసవరింపంబోయెను. శైవలినీ కడపటివాక్యములయందలి యర్థము ద్యోతకమయ్యెను. మానము వహించి యోచనానిమగ్నుండై యుండెను.

చంద్రోదయమయి చాలతడవైనది. పుష్కరిణీ జలంబుల శశాంకుండు తళతళలాడుచు కనిపించుచుండెను. మందమారుతుఁడు ఉన్నతవృక్షములను జోపుచు వింతశబ్దముల నొడవించుచుండెను.

‘హేమలత యిప్పుడచ్చట సుఖాసీనయై యుండె. నరేంద్రు వలన మున్నామె యాకర్ణించిన చిన్ననాటి కథయొకటి యిప్పుడామె తలంపున బారినది. అంతనామె ప్రక్కనున్న యాతని మొగమువంకఁ జూచెను ఆచూపులు నిష్కపటములై శిశువీక్షణంబుల ననుకరించెను. నరేంద్రునినుందరవదనము చంద్రకళాశోభితమై యుండును. ఆతఁడు తర్రధ్రువమువంకఁ జూచుసరికి పామరులు చెప్పుకొనెడి పుక్కిటి పురాణమొకటి జ్ఞప్తికివచ్చెను.

“హేమలతా? మన మాభయాల మిచ్చట మున్ను సాయంకాలములందెట్లు సుఖాసీనులమై యుంటిమో. చిన్నతనమున నీ కెట్టికథలు చెప్పినవాడనో, ఏమైనజ్ఞాపకమున్నదా?”

హేమలతడగ్గు త్తికతో “నాకు నిప్పు డదియే తలంపునఁ బారినది”

“హేమలతా ! ఇప్పుడు చిన్నతనమంతయును దాటిపోయినది. అట్టికథలేవియును విననిష్టము లేనట్లున్నది.”

ఒక్కొంచుక కుంచించినస్వరముతో హేమలత,
“నరేంద్రా ! ఇష్టములేకేమి?” అనెను.

“అట్లైన వినుము. ఆనక్షత్రమును జూచితివా?”

“ఆచూచితిని ఆచెట్టుపైది కాదా?”

“దానినే ధ్రువయందురు. అనగా నిశ్చలమయిన
దనియు, యథార్థమయినదనియు నర్థము”

“అట్లుచెప్పుటకు కారణమేమి?”

హేమలత ! దాని కొకకథ యున్నది. ఆకథకు
ను దీసికెని మనకవులు లంకెవేయుదురు.”

హేమలత పిల్లలడిగినట్లు అత్యాశురతతో “ఆక
థ యేమోచెప్పవా?” అనియడిగెను.

“ఒకరాజున కిద్దఱుభార్యలు, వారికిద్దఱకును చెటి
యొకపుత్రుఁడును బుట్టిరఁట. పెద్దభార్యయనినను, ఆమె
కొమరుఁడనినను రాజునకెక్కువ మక్కువ. చిన్నభార్య
యందునను తత్సంతానమునందునను నిర్లక్ష్యభావము.
ఆమెయొకనాఁడొక చిన్నగుడినెఱ్ఱానికి పిల్లవానినెత్తుకొని
పోయి యేడ్చుచుండెనట. ఆమె యెందుకేడ్చుచుండె
నో, ఆపిల్లవానికి తెలియదు.”

‘ఆతఁడు పెద్దవాఁడయ్యెను. తల్లి యొకనాఁడతని తో “నేను రాజభార్యనయియుండినను నీవు రాజపుత్రుఁడవై యుండియును భూమిమీఁద మనవగటి యనర్థకజీవనములు మాటియెందును లేవని యెంచఁదగినంతటి దుస్థితిలో నున్నారము” అనిచెప్పెను.

“పిల్లవాఁడది విని యటనుండి తరలిపోయి యొచించుచు కూర్చుండెనట. కొండాక సేపటి కాతఁడు తల్లియొద్దకు మరలివచ్చి “అమ్మా! నీవువిచారింపలవదు. నెను రాజులకన్న సభకీర్తినచ్చెడుపని యొకటిచేసెదను.” ని చెప్పిపోయి యాతడుపన్యసించెనట.

“ఆవయస్కునినామమే ధృవయట. ఆతఁడు నిశ్చలుండుచు శాశ్వతుఁడును. ఆతఁడరణ్యమున వసీయించి కందమూలముల నారగించుచు రాజులకెల్లరాజులగు భగవంతుని నారాధించుచు కాలముపుచ్చెను. ఆతనివిఖ్యాతి దిగంతవిశ్రాంతంబై మిక్కిలియగు ఘనత వచ్చెను. రాజులందఱునువచ్చి యాతనిపదముల సర్పించుచు కానకలనర్పించుచు వచ్చిరి. ఆతఁడు మరణించి యీ నక్షత్రమై పుట్టెనట! నిత్యము నిల్లే ప్రకాశించుచుండును. ఇయ్యది శాశ్వతము నిశ్చలము.

హేమలత చాలనేపటివఱకు నూరకుండి “కథ మంచి యింపుగనున్నది. తేజోవంతమగు నానక్షత్రము నాకంటఁ బడినపుడెల్ల నిన్ను స్మరించుచుండెదను. నేను దేవీపురమునకుఁ బోయి నీకు దూరముగా నున్నప్పుడె నను సరే !,,

“కథ యెంత యింపుగా నున్నదో, అందలి నీతి యును, అంతయింపయినదియే సుమా ! ఆనక్షత్రమును నిరంతరమును జూచుచుండుము. నిశ్చలవై ఋజుమార్గవ ర్తివై మెలంగుదువు. నీవు దేవీపురమున కెప్పుడును పోవనె పోవకుండుదువు.

—:—
ఏడవ ప్రకరణము.

—:0:—
శరత్కాలోత్సవము.

వర్ష కాలము గడచినది. శరత్సమయ మారంభ మైనది. ఆకాశము స్వచ్ఛమై నీలవర్ణమున నొప్పుచుండెను. వర్ష సలిలముల జలకములాడి జనపదంబులెల్ల నూతనహారీతసస్యాంబరముల ధరియించెను. ఇద్దరద్దరుల మోసి ప్రవహించెడునదు లన్నియుఁ బిల్లకాలువలయ్యె

మ. పట్టణ పరిసరములను పల్లెల ప్రాంతములను కూడ శరత్సమయసస్యంబు ఘోర్ముఖంబయ్యెను.

శరత్కాలంబున దేశమునం దంతటను సింహ వాహనాధిరూఢయు వరప్రసాదినీయునగు చండికాదేవి యుత్సవములు జరుగును. ఈమాసముననే సూర్యుడు సింహరాశినుండి కన్యారాశికి వచ్చును ఈయుత్సవ మొ ఖగోళసాంకేతికము ననుసరించి వచ్చినది ఈసాంకేతిక ముమాట పామరజనంబు లెఱుంగరు. ఆమె చల్లగఁ జూచిన పంటలు పూర్ణంగా పండునను నాశతో వారం దఱును నాయంబను పూజించుచుండురు. రాజపుత్రులు మహారాష్ట్రులుమున్నగు సమరాసక్తులగుజాతులవారీయు త్వవముల నాయుధపూజ గావించెదరు. హేమంతయుద్ధ యాత్రలకై సన్నాహములజేయుచు నిత్తరి నై నిఖిలఁబరీక్షింతురు. ఉత్తరహిందూస్థానమం దెల్లడను నీయుత్సవ ము లత్యుత్సాహము తోడను అతివైభవము తోడను నడచును. సంకీర్తములు సమారాధనలు దీపోత్సవములు మున్నగునవి కౌలాహలముగ నడచును.

శరత్కాలోత్సవ మంతయు నయినది. కిడపటిది. నము మిగిలి యున్నది. ఆదినమున ప్రభాతమయినది. స

హాసకిరణుండు తన కిరణ సహస్రంబుల వీరనగరమును
తేజోవంత మొనర్చుచుండెను. గోకులుఁడు తద్భతుసమ
యప్రథమ సందర్శనం బొనరింప రాజమందిరమున క
కుదెంచెను.

ప్రభుండు ప్రీతిపూర్వకముగ గోకులునితో “గో
కులా! నీవు చిరకాలమునుండి భక్తివిశ్వాసములతో కడు
బాధలుపడి పరిచర్య సేయుచుంటివి. కాని నీసంకల్పమిం
కను సిద్ధించునట్లు లేదు.

“నాతండ్రు లెట్లు పనిచేసిరో అట్లే నేనును మిమ్ము
సేవించితిని. నాసంకల్పము సిద్ధించినది.”

“ఈయాటమాసములనుండియు నిట్లే చెప్పుచుం
టివి. మానసింహు డాఫ్ గనులతో, బోరాడుచు “ఒరి
స్సా”యందున్నవాడు. అతని “కానంగో,, చేతపనుల
న్నియును నిదపోవుచున్నవి.

“ప్రభువరా! మానసింహరాజు “ఒరిస్సా,,
దేశమును జయించినాఁడు ఆదేశము “అగ్బగు,, ఘాదు
షా సామ్రాజ్యమునకు చేరిపోయినది. ఆయన రాజమహ
లునకు మరలివచ్చుచున్నాఁడు వచ్చుటతోడనే “కానం
గో” వేసినయుత్తరవులు ధ్రువపడును.”

“ఉత్తరపులయినవా,”

“అయినవికాని యింకను వెల్లడికాలేదు. ఈ యుత్సవము పూర్తియైనతోడనే దేవరవారు మరల దేవీపురమునకు చేరెదరు.”

“నీవు మిక్కిలి కృతజ్ఞుడవు. లెస్స యొనరించితివి. బాగుగ నేజరిగినది; కాని మానసింహరాజు యీ యుత్తరపులు ఖాయపఱచుననియేనా నీయూహ? వీరనగరవంశమునందు మానసింహునకున్న యభిమానమును గాంచినను, నరేంద్రునితాత యాకుటుంబమునకు జేసిన నాయమును గాంచినను నామానస్సునకు నమ్మకము గలుగుటలేదు”

“వీరనగరమునుగూర్చియును, దృఢాజకుమారునిగూర్చియును యోచించుటకు మానసింహునకు ఊపిరి విడచుటకైనతెలిపి లేకున్నయది. బంకాళదేశమునకు, ఆతఁడుకొత్తగ రాజమహాలుపట్నమును రాజధానిగనొనర్చినాఁడు. రాజపుత్రస్థానపు టెడారిలోనున్న తనయంబరుకోటవలె నీరాజమహాలుదుర్గమునుకట్టుదిట్టము సేయవలెనని తలంచుచున్నాఁడు.”

“గోకులా! ఆతనికి సమరాసక్తియెంతయున్నదో అంతవివేకముకూడనున్నది. ఆతఁడిరాష్ట్రమునుండి వెడ

లిపోవుటకుమున్ను బంగాళారాష్ట్రమునందలి యక్కరుసా
మాజ్యము నంతయు గట్టిచేసి మఱిపోవుచు.

“ఔ నౌను. మానసింహుఁ డేకార్యమును సగము
సగము చేసిపోవఁడు. బంగాళా దేశమునం దతఁడు తన
యధికారమును బలపఱచుటకై యిక్కడికన్నియ నొకదా
నిని పెండ్లి చేసుకొనఁ జూచుచున్నాఁడని చెప్పకొను
చున్నారు.

“సమరోత్సాహతత్పరుండగు నాతనికుమారుని
కిక్కడ పెండ్లి చేయవలయుననియా?”

“లేదు లేదు. తాను పెండ్లాడవలయుననియే.”

“గడ్డమును మీసమును నెరసిన యాముసలియోధు,
ముద్దులగుమ్మయగు వంగదేశకన్యక నొక్కదానిని ము
ద్దులాడఁగోరుటయా?”

“ప్రభువరా! అట్టివ్యాపారములు మున్నెన్ని జరి
గియుండలేదు? స్త్రీలసమ్మోహన యంత్రమునకు గడ్డ
ములు నెరసిన యోధులుమాత్రము లెక్కయా? జనుల
నందఱి గడగడలాడించు మహారౌద్ర మూర్తులవంటి
వారు కూడ యాసమ్మోహనాస్త్రములం జిక్కివెలువడ
నేరకున్నవారు ”

ఈమాట గోకులము నిష్కపట హృదయము తోడనే యన్నను నవకుమారునకు మాత్ర మియ్యదిము లికివలె నాటెను.

“గోకులా ! నీమాటలెప్పు డవ్యక్తముగనేయుండును. రాజేవరిని పెండ్లాడఁ దలంచినామ?”

“కూచిభేహార రాజుచెల్లెలిని తనరాణివాసనము జేర్పఁదలంచినాఁడు. ఆకారణముచే నుత్తరబంగాళమున దనపలుకుబడి వృద్ధియగు ననియును, అక్కగుసామ్రాజ్యము గట్టిపడుననియును నాతనియూహ. ఆతనికిప్పుడన్ని నైపులను సహాయసంపదలు కావలసియున్నవి. కొత్త కొత్తశత్రువులు సముద్రముమీఁదనుండి దిగి దక్షిణ బంగాళమును ముట్టడించుచున్నారు.”

“గోకులా ! ఏమి ? విజాతీయులగు నోడదొంగలు సముద్రము మీఁదుగా మందలుమందలుగ వచ్చిమనరే వుస్థలములను దాసినంటియున్న సముద్రపు కాలువలను చెరుచు చున్నారని యత్యద్భుతముగఁ జెప్పుకొనుచున్నారు. గోకులా ! నీకీవిషయమైన నిశ్చలసమాచారమేమయినఁ దెలిసినదా?”

“వారు సముద్రముమీద తీవ్రముగ దేశాటనము చేయునొకతెగవారు. వారిది పోర్చుగల్ దేశము. చాల దూరమునుండి వచ్చుచున్నారు. సిబ్బాస్టియన్ గౌజలన్ అనుపేరు మనము విన్నారము. ఆతఁడీతండాకు నాయకుఁడు. గంగాముఖద్వారముననున్న పెద్దద్వీప మొకటి యాతఁడు జయించినాఁడు. హుగ్లీ రేవుస్థలమున వారిజాతి వారు కొందఱు కట్టుదిట్టములను జేసికొని భీకులగునచ్చటి జానపదులను తమపాడుచుతమును, గైకొమ్మని నిర్బంధించుచున్నారు.”

“ఏమీ గోకులా ఈవిషయము చాల దారుణముగ నున్నదే? అట్లైన మానసింహుఁ డిప్పుడణఁగఁదొక్కవలసిన దొక్కయాభంగనులనే కాదు.”

“నాటిన నున్న శత్రువులొక్క యాభంగనులే. ప్రభో! సముద్రమెంత విస్తీర్ణముగనున్నదో నీటిపైనుండి వచ్చు శత్రువు లంత విస్తరిల్లియున్నవారు. సముద్రముఖద్వారము లన్నియును పోర్చుగీసుల కమ్మివైచినారు. మనయాఁడువాండ్రను వారు దొంగతనముగఁ దీసికొనిపోయి పెండ్లిచేసికొను చున్నవారు. మగవాండ్ర

నందతి నస్తవ్యస్తులుగఁ జేయుచుండిరి. ఇంకనుదూరదేశములనుండి మఱికొన్నిజాతులవారు వచ్చుచున్నారని విన్నాఁడను. వారు హలందు ఇంగ్లండు దేశములనుండి వచ్చుచున్నారట. పోర్చుగీసువారితో పోరాడి సముద్రముపై ప్రాముఖ్యములను వహించునున్నవారట."

“ఏమి గోకులా ! అట్లైన ప్రపంచమిప్పుడు మన మనుకొన్నదానికంటె హెచ్చుగ నున్నదే అయ్యా ! ఈజాతివారందఱు నిప్పుడిదేశమున కేల వచ్చిమూగుచున్నారు .”

“చలిచేత విడచకట్టుకొనిపోవు హిందూదేమందలి యుత్తరహిమాలయ ప్రాంతములనుండి ప్రతీశీతకాలమును తిండికొఱకైపక్షులు కోటాను కోటలు వచ్చుచుండును. పశ్చిమమున నుండెడి అట్టి శీతల ప్రదేశములనుండియు నట్లే ఈజాతులవారు దశమువేసి పుట్టిననున దేశమందలి యైశ్వర్యమునకును, వాణిజ్యమునకును, సమృద్ధిగనుండిన చేతపనులకును వచ్చిపడుచున్నారు.”

“గోకులా ! అట్లైన వారియుద్దేశము ఒక్క ధనమునకును వాణిజ్యమునకును కాదుసమా ! వారికి రా

జ్యమునందును స్వాస్థ్యములందును గూడ కాంక్షయుండి
యుండును.

“ప్రభువరా! ఈదేశశ్రద్ధిమ్మరులకు మనదేశమునం
దుసామ్రాజ్యమును సంపాదించుటకంత సావకాశమున్న
ట్లుకనఁపడదు. అక్కరుని వివేకమువలన ఆతనిసామ్రాజ్య
మిప్పుడు ప్రపంచమునందు, మిగులగొప్ప సామ్రాజ్యమై
బలపడినది. మానసింహుఁడు మున్నగు సామంతులచే
నాయాధపరిరక్షితంబై సురక్షితంబుగ నున్నది.

“గోకులా! అనేక వంశములు బయలుదేరినవి.
అనేకములు నశించినవి. అక్కరు కొడుకులింత వివేకవం
తులు కాకపోవచ్చును. ఈసముద్రపు జాతులవారు మొ
గలాయీల వద్దనుండి ఈ సామ్రాజ్యమును లాగుకొనవ
చ్చును. మొగలాయీలు ఆఫ్ఘనులను జయించి లాగి
కొనలేదా?,,

“ప్రభువరా! దేశవర్తమానవిషయము లింతటి
తో చాలింపుఁడు. ఈదేశమున సముద్ర పరిపాలనము
వ్యాపింపజేసి తెల్లవారు రాజ్యము చేయుదనుక ఈగో
కులుఁడు జీవించి యుండఁడు. అచ్చట మనకుఁగనపడు
పచ్చని వరిపొలములన్నియును మహాస్థూలగు లోపల

ప్రభువువారు వారి దేవీపురరాజ్యమును మరల స్వీకరించి పరిపాలించుట మాత్రమే కనఁగలఁడు.

శరత్కాలోత్సవము కడపటిదినము ఆశ్వయుజ శుద్ధదశమి. యిదియే విజయదశమి. ఆదినమున దేవాలయములన్నిటను మహాోత్సవము జరుగును. శ్రీమంతులగు వారలందఱి యిండ్లను, బూజలు జరుగును. జనులు పల్లెటూళ్లనుండి పటాటోపముగా వస్త్రాద్యలంకరణముఁ గావించుకొని పట్టణములకు వచ్చిమూగుచుందురు. నూర్యోదయ కాలమున స్త్రీలు శతశతంబులుగ వచ్చి గంగాస్నానములు చేయుదురు. చిన్నపిల్లలు నందరికొలది ప్రోగునడి సంగీతములఁబాడుకొనుచు వీధులవంట వాహ్యళి జనుచుందురు. ఆచిన్నిపట్టణ మేమూలఁ జూచిన నీరీతి మహావైభవములతో మహదానందనిమగ్నమై యుండెను. ఎక్కడఁగనుఁగొన్నను అపరిమితసంతోషము పొంగిపొరలుచు పర్వదినంబులననుకరించెను.

నవకుమారుఁడు పల్లెటూళ్లనుండి వచ్చియున్న వేనవేల జానపదదులకు మధ్యాహ్నము పూట మహావైభవముతో సంతర్పణ చేయించెను. వర్షకాలమంతయును గడచునప్పటికి బంగాళదేశమునందలి నదులుచు బ్రవా

హములును పూర్ణముగ నిండియుండును. అట్టి సమయమున వ్యవసాయికులందఱును పండెములు పూని నౌకా విహారములు సేయుచుండురు. అందువారు నిపుణులు. అచ్చట నౌకలు పొడవుపెచ్చుగను వెడల్పు తక్కువగను నుండును. పడవ లన్నియును మంచినడక పడవలు. ఒక్కొక్కదానికిని కోలలువేయువారు పదునాఱుగురు లేక యిగునదిమంది యుండురు. తేడ్లతో సలిలమును ద్రోసి వైచుచు నౌకలను జెప్పశక్యముగాని వేగమున నడిపించుదురు. ఆవిరిసాధనము కనిపెట్టకమున్ను వేగమున నీపడవలతో సరిసమానమగునవి మరియెన్నియును గానరావు. ఒక్కగామమువాగు మఱియొక్కగామముతోడను, ఒకపట్టణవాసులు మరియొకపట్టణవాసులతోడను బండెములు వేసికొందురు. అట్టిపండెముల సమయంబునఁ గోలలు వేయువారల యుత్సాహంబులును, వానిని సందర్శింపవచ్చిన వేనవేలుజనుల కోలాహలంబులును వర్ణింపనలవికాదు.

తడవులఁబట్టి విజయదశమినాఁడు వీరనగరమునందట్టిపండెములు జరుగుచుండుట వృద్ధాచారము. నవకుమారుని వీరనగరనివాసమున కిది కడపటినత్సరము. ఆకా

రణమున వీరనగరచారిత్రమున మున్నెన్నఁడునుగనివినియె
ఱుంగని మహావైభవముతో నీనాకావిహారము జరుగు
టకుఁ తగినయేర్పాట్లు జరిగెను.

మధ్యాహ్నము తిరిగీతిరుగకమున్నె గంగానదీప్రా
క్తిరంజున నిరువదివేలమంది వేడుకఁ జూడవచ్చి మూగి
రి. వీరనగర మాయొడ్డుననే యున్నది. ఆపురమునందలి
పెద్దమనుష్యులందఱును వచ్చి విషియుటకై డేరాలువేసి
రి. రాణివాసజనమునకై జాలరులతో ప్రత్యేకముగ పట
కుటీర మొకటి నిర్మాణమయ్యెను.

పదునాఱుపడవ లాయు త్తమై యుండెను. అన్ని
యును చాలాయొక్క గామమునుండి వచ్చినవి. ఆగ్రామ
ము లన్నియును దేవీపురవీరనగర సంస్థానములలోనివే.
ఈపదునాఱు గ్రామములవారును పడవ నడుపుటలోఁ
బ్రసిద్ధి వహించినారు. ఏర్పులనెల్ల దీసి యీపడవలనడు
పుట కేర్పాటు గావించిరి. పడవలన్నియు నొక్కటేపొడు
గు. ఒకటియే వెడల్పు. అన్నిటికి నిరువదేసిమంది పడ
వవాండు. ఒక్కొక్కమాలిమికాఁడు. ననకుమారుఁడు
తీర్చరి. వివేకమహితుఁడైన యాతఁడు మంచిస్థితిగతులు
గలవారి నిద్దఱిని వీరనగరకుటుంబములోనుండి తనకు

సహాయులనుగా నేఱుకొనియెను. నవకుమారుఁ డింటి యొద్దనుండి బయలుదేరకమున్న భార్యను గలిసికొని రాణివాసజనమునకుఁగూడఁ జూడవసతియేర్పాటైనదని చెప్పివచ్చెను.

“తమయాలోచన మునకును వాత్సల్యమునకు నెంతయు సంతసమగుచున్నది. మేముగూడ నీమహిళాత్సవమును జూచియానందింతుము. మనముద్దులపట్టి హేమలత యీపందెములను జూడవలయునని యెంతయో ముచ్చటపడుచున్నది. బిడ్డ, చిన్ననాఁడు నరేంద్రుఁడు పడవనడపుచుండ గంగానదిలో నౌకావిహారమున నానందించినది.”

“కాంతా ! నీ వెంతయు బుద్ధికుశలతఁగలిగినదానవు. నీపూనినపూన్నినుండి మరలించు వారెవ్వరును లేరు. మనయత్నములన్నియును ఫలించినవి. ఈయత్సవములు ముగిసినతోడనే మనము మనదేవీపురము జేరుదుము. వీరనగర సంస్థానకార్యచిరవహణమునకు సార్వభౌమికప్రతినిధి యొక్కఁడువచ్చును ”

“అట్లయిన నరేంద్రునినకు యుక్తవయసు వచ్చుదనుక మనతోడనే యుండునా?”

“న రేంద్రునకును మనకును సంబంధ మేమియును లేదు. ఆతఁడు దేవీపురమున కతిథియై, వచ్చినచో రావచ్చును. అభ్యంతర ముండదు. మనయాతిథ్యము నంగీకరింపఁగోరు గొప్పకుటుంబములొనివారి కెవ్వరి కభ్యంతర ముండును ”

భార్యతనలో “ఈపాటి చాళింపుడు. ఆడుదియై నతరువాత కడమది యర్థము జేసుకొనలేకపోదు” అనుకొనియెను.

నవకుమారుఁడుతనలో “ఈమె మిగుల వివేకమహితురాలు పట్టినపట్టునుండి మరల్చ నశక్యము. ఆమె చెప్పినయుపాయమైనను మంచిదిగాదన వలనుపడదు. గోకులదాసు భక్తివిశ్వాస ప్రపూర్ణుడగు నాబాల్యసేవకుఁడు. మంత్రతంత్రముల నిరుపమానుఁడు. కానిగుడ్లగూబకినరశ్మివలె కులగౌరవమనిన నాతనికి నైపదు. మానసింహుఁడు కుచ్చిబీహరుకన్యకను పెండ్లియాడఁ దలంచుచున్నాడని చెప్పినాఁడు. మానసింహుఁడు వివేకవంతుఁడు. ఆతఁడు తనస్థితిగతుల నెఱుంగనివాఁడు కాఁడు. బంగళమునందలి యాపెద్ద రాజ్యమువలెనే మనచిన్న సంస్థానముయగుగాడ, వివేకము గలిగి యిట్టిసంబంధబాం

ధవ్యముల నలనరచు కొనెదమేని, గట్టపలుచు కొనగ
లము” అనుకొనియెను.

రెండుగడియల పొద్దున్నది. అన్నియు సన్నా
హమైనవి. రాణివాసజన మందఱు నలంకరించుకొని
శోభాయమానముగ నలంకరించిన డేరాల నలంకరించిరి
మర్యాదస్థులును శ్రీమంతులగు వర్తకులును వెలపొడుగు
వస్త్రములుగట్టి పట్టుసెల్లాలును ఓణీలును, ధరియించి
నవకుమారునిచుట్టును గూర్చుండిరి. వేడుకఁ జూడమూ
గినజన మిరువది వేలకు మించియుండును. టైప్పవాల
కుండ పందెపుపడవలనంక గ్రుడ్లు తీసికొనిచూచుచుకూ
ర్చుండిరి. ఆపడవ లన్నియును దేశమునఁ బేరు మోసిన
వార లేగడపుచుండిరి. వస్త్రవిహీనములై యొప్పునవ
యవములును విశాలముగు వక్షస్థలములును బలుత్వము
గల దేహములుచుగల యాపడవవాండ్ర యాకారముల
జూచినయప్పు డొకవిధమయిన యానంద ముదయింప
కమానదు. వారిచేతులనుండునరము లన్నియు చుక్కుతు
నకలవలె గట్టివారి యున్నవి.

వీరనగరసంస్థానములోని పడవలకన్నిటికిని ముం
దుగ నొకపందెము. అందుశీఘ్రగామియగు పడవను

నరేంద్రుఁ డేఱుకొనుట అట్టిపందెమే దేవీపురనొకల
 కను. శిరీషుఁ డందు శీఘ్రగామి యగుదాని నొక్కటి
 నేఱుకొనవలయు. కడపటిపందె మీయేఱులు రెంటి
 కిసి. అందులకు ఓర్పరి నవకుమారుఁడు ఇట్లు నవకుమా
 రుఁడునిశ్చయించెను. ఈయేర్పాటు సర్వజనప్రశంసనీయ
 మై యొప్పెను. శిరీషునకు సహజముగ నుండు శాంతౌత్సు
 క్యంబులతోడ నాతఁడం మలకంగీకరించెను. నరేంద్రుని
 కు సహజమగు నుద్రేకభావంబుతో నతఁడును నందుల
 కొడంబడెను.

ముందు దేవీపురనొకలు విడివడిగఁ బోయిసవి.
 పందెపుదూర మర్రకోను. పడవలు నీటివడిచి వాలురా
 వలెను. నవకుమారున కెట్టయెదురుగ గవ్యస్థానము
 శిరీషుఁడును నరేంద్రునిను గూడనవకుమారుని కిరు ప
 క్కలఁ గూర్చుండిరి. పందెములు ప్రారంభము పైనవి.
 నరేంద్రునికుఁ గలిగిన సంతోషోద్రేకమునకు మేరలేక
 యుండెను.

దేవీపురపు పడవలు మిక్కిలి దర్శనీయములై
 యొప్పుచుండెను. అరకోని దూరమున, బయలుదేరుట
 చే సామాన్యపు మాపానుటలేదు దగ్గఱగవచ్చినకొలది

నల్లచుక్కలవలె గనబడసాగినవి. దూరముగ వినఁబడు
 తేడ్లచప్పుడును పడవవాండ్రమోటుపాటలును, నీటివా
 లునవచ్చిచెవులం బడుచుండెను. ఇంకినుగొంచెము దగ్గ
 అకు వచ్చెడుసరికాపడవలు పొడుగుపాటికాళ్లు చాచు
 కొని జలములఁ జిమ్ముకొనివచ్చెడు కీటకముల వలె నగ
 పడియెను. వీమ్మట పడవలజండాలు స్పష్టముగఁ గా
 న్నింపఁజూచెను. కోలదెబ్బలచే సలిలము చిందుచుండె
 ను. పడవవాండ్రు బండుపాటలఁబాడుచుండిరి పడవలెని
 మ్మిదియును వచ్చిపడియెను. చూపరులందఱొక్కసారిగ
 లేచి నిలువఁబడిరి, ఆజనసమ్మర్దమునఁ బడవల కోలాహ
 లమును మిన్నరింపెను. పడవలు సమీపించినకొలఁది చెవు
 లుచిల్లులువోయెడునట్లు ఆసమ్మర్దము జయజయశబ్దము
 గాఁ బరిణమించెను. మొదటిపడవ గమ్మస్థానమును మె
 అుపుతీఁగ వేగమున వచ్చిచేరెను నవకుమారుఁడు తన
 యాస్థానమునుండి లేచి సంతోషపూర్వకముగ విజయు
 లకు వచనపారితోషికముల నొసంగెను. ఆపడవ మాలి
 మికానిఁ గనుంగొనునప్పటికి ఆతఁడు దేవీపురసంస్థాన
 మునందు భక్తివిశ్వాసములుగల సేవకుఁడై కన్పట్టెను.
 ఆతనిడేరాలో నానందకలకల ముదయచుయ్యెను. రాణి

వాసజనముండు తెరమఱుగునుండి స్తోత్రభాషణములట్లు హాసముగ బయలుదేఱెను.

అన్యగహపూర్వకంబగు చిఱునగవుతో నవకు మారుడు, “నీవుభక్తివిశ్వాసములుగల సేవకుడవు. నీ భుజములు మాంసలములు. నేను దేవీపురమునుండినచ్చి నప్పటి బలమును నైపుణ్యమును నిప్పటికిని వర్ధిల్లుచు న్నవి.” అనియెను,

“ప్రభువువారిసందర్శనము చేయుటయే మాకు జయముచేకూఱుట” అని యామాలిమికాడు ప్రత్యుత్తరమొసంగెను. హిందూదేశమునందలి కడజాతివా నికిఁగూడ నిట్టి వినయలక్షణములును మర్యాదాసౌశీల్యములును స్వతస్సిద్ధముగ నొప్పియుండును.

“అవును నిశ్చయముగ నీవు గెలుపొందుదునని యే నమ్మియుంటిని. నీనైపుణ్యమును నేను యుక్తము గ గ్రహించితి కేని యీపజ మిదివఱున వీరనగరమున కుఁ బోవనేరదు. మనవయస్కుండగు కుమారశరీషునొద్దకుఁ బోమ్ము. ఆతడు మొదటవచ్చిన పడవయెద్దియో తెక్కపేర్కొనును.

శరీషుడు గెలుపుపడవను పేర్కొనఁబోయెను. అదిగాంచినతోడనే నరేంద్రుని ముఖము ముడుచుకొని

పోయెను. నవకుమారుఁడు తీర్పుపెద్దగదా! దేవీపురపు పడవవాండ్లయందభిమానము వహించి బహుమానమునీ కేవచ్చునని వాగ్దానముచేయుట న్యాయమా ? వీరనగరము పడవలు బయలుదేరినవ"ని యెడు శబ్దము మిన్నంటి వినఁబడియెను. నరేంద్రుఁ డా యుద్యోగముచే కూర్చుండినచోటనుండి లేచి యొడ్డునకుఁజేరికెను.

కోలచిందులును, పడవవాండ్లపాటలను బిగ్గరబిగ్గరగవినవచ్చుచుండెను. వైశాల్యంబుగనున్న యానదిగర్భంబునంబడి యింపుసాంపాటునాపడవలు పరుగుపరుగున వచ్చుచు దృష్టిపడంబునం బడియెను. పడవలన్నియుగమృస్థాసమునకు వచ్చుసరికి గెలుపు పూర్వపుపటంబున లేనట్లు కనిపెట్టిరి. మొదట మూఁడు దేవీపుర నౌకలునుగొంచెమించుమించుగ నొక్కసారిఒక్కొక్కపడవయెడముగవచ్చి వ్రాలెను. కాని వీరనగరపు పడవలలో నొకటి అన్నిటికంటె ముందుగా బాణవేగంబున వచ్చుచుండెను. తనకిభిమానముగనుండు నీపడవరాకఁ గనుట తోడనే నరేంద్రునికు సంతోషము ద్వేకమయ్యెను. ఒడలు పరవశమై కేకలువేయసాగెను. ఇంతవఱకును మానము దుర్మితై కనిపెట్టుకొనియున్న వీరనగర కుటుంబమువా

రి పూర్వ పరివారమంతయు నప్పడొక్కసారిగ జయ
జయధ్వనులుసాగించిరి. ఆశబ్దము నవకుమారునకుఁగూడ
పెట్టపుట్టించెను. దేవీపురణనముకూడఁ ద్రత్సత్యత్తర
ముగఁ జప్పట్లుచఱచిరి. ఉభయపక్షంబులకును సంకుల
సమరంబు సంప్రాప్తమయ్యెడు నట్లులెనది. అంత వృ
ద్ధుండగు గోకులదాసు లేచి సంజ్ఞచేసెను. సద్దంతయు
నిణగిపోయెను.

అక్కడ జేరినవారందఱునుగూడ వీరనగరము
వారి మొదటిపడవతోఁ దుల్యమైనది పందెపుపడవలో
లేనేలేదని కనిపెట్టిరి. నరేంద్రుడందులకుఁ గనిపెట్టియు
న్నవాడగుటచే నాతని కన్నులనుండి యాసన్నవిజయ
శబ్దములు ప్రకటమగుచుండెను.

ఒక్కగడియ క్రిందటివఱకు మిక్కిలి సుముఖమై
దరస్థితమనోహరంబై యలరారు నవకుమారునిమొగ
మిప్పుడు మునుమిక్కిలిపోయెను. కాని గోకులదాసు
యథాశాంతమునఁ బలుకఁ జొచ్చెను.

“వీరనగర వంశనాయకుండు తన శిష్యసంఘానం
బునందలి యశిగామియగుపడవను పేర్కొనుగాక ! మ
నపందెపు నిబంధనలనుపట్టె యాపడవ ప్రత్యేకముగవీర
నగరస్థానములవారలే నడుపవలయును”

ఆప్రదేశమంతయును దుర్లక్షితంబై యెవ్వరినో
టను మాట లేకుండనుండెను. ఈ కడవటి వాక్యమున
కర్థమెవ్వరికిని బొడకట్టినదికాదు నరేంద్రుడు వికారో
ద్రేకంబున కంపమానకాయుడై “గోకులా ! నీప్రతి
బంధవాక్యమేమియో నాకర్థముకాలేదు” అనియెను.

గోకులదాను శాంతముతో “మొదటివీరనగరనా
కయందలి పడవవాండ్రందఱును వీరనగరవాసులుకారు.
నేను పెద్దవాడను. నా కన్నులకల్లు కనుపించినది.”
అనెను.

నరేంద్రుడవి యబద్ధమని కేకలువేసెను. తనచెలి
కాడగు శిరీషుడు లేచి గోకులునిపజ్జ నిలువబడగానే
నరేంద్రుడు తన యుద్రేకమును కొంచెమాపుకొని
“శిరీషా ! నీవును పడుచువాడవు. నీకన్నులకల్లుకనుపిం
చెనో యదార్థము తెలుపుము. మొదటిపడవవాండ్రం
డఱును నేనును నీవునుకూడ నెఱుఁగుమము. వారంద
ఱును వీరనగవాసులు. నీవేమనియెదవు?”

శిరీషుడు శాంతముతో “వీరనగరనాయకుండు
వచించినది యథార్థమే. అందలి పడవవాండ్రందఱును
వీరనగరనివాసులనుమాట నిజమే. ఒక్కమాలిమికాని
మాటమాత్రము సందేహముగా నున్నది.”

అంత మఱికొంతసేపు శబ్దరాహిత్యముగ నుండెను. అచ్చటనున్నవారిని కైలిసికొనిరి. ఆచుక్కాని వాని తండ్రి రాజమహాలుపడవ నడుపువాఁడు. ఆకాలమునందీమూలిమికాఁ డక్కడజనన మొందెను. కానియాతఁడు వీరనగరమునందే పనిచేయుచు నచ్చటనే కాలముపుచ్చుచుండెను ఆతఁడు నరేంద్రునినకు నచ్చినబంటు.

నరేంద్రుఁడు నవకుమారుని పలుకరించి చప్పట్లు చఱచుచు వయస్సునకును ఉన్నతకిని, చూపఁదగినమర్యాదనెచూపి “మీరుతీర్పుపెద్దలు. ఆతఁడు వీరనగరము వాఁడు కాఁడేమో చెప్పుడు” అనిప్రశ్నించెను.

నరేంద్రుని ఫాలతలమున కోపచిహ్నము లానహించెను. పెదవులదరెను. అనంగీకారభావ మశుభలక్షణలక్షితంబై యాతని పూర్వపగివారము నుండి విననయ్యెను. మరలనల్లరిజరుగునట్లు కన్నట్టెను. అంతశిరీషుఁడు తనవయస్కునిచెంతకరిగి యాతనిచెవిలో—

“నరేంద్రా ! ఇప్పుడు కలహమును బెంపకుము. నీస్నేహితులును బరివారమును తక్కువగ నున్నవి. ఎదిరిబలమెచ్చుగ నున్నయది. నామాటయందు గౌరవముంచి, హేమలత యెడ గౌరవముంచి, నీకోపమునాపు

కొనుము. పురుషలక్షణము గనఁబఱపుము. అదిగో! చూడుము! హేమలత నీవైపున కెల్లసంచరించుచు జూచుచున్నదో”

అని చెప్పునంతట నరేంగుడుఁ కోపమును మరలించుకొని యొక్కనిముసము మానము వహించియూరకుండెను. అంతనాతనికొక యూహజనించెను అంత వీరనగరనౌకాలోని చుక్కాని కురికిచేతఁబట్టెను. “నేను వీరనగరనివాసుఁడనే యనుకొనియెదను ఏమనియెదరు ఈపడవచుక్కాని నేనెస్వయముగా కానెదను. వీరనగర దేవీపుర తారతమ్యముల దేవీపుర ప్రభువు విమర్శించుగాక!

అందఱును వ్యాపారమిట్టివెకరి నడుచుటజూచి యద్భుతాకాంతమానసులైరి. దేవీపురనివాసు లందఱును వీరనగరసంస్థానాధిపతి స్వయముగఁ గర్ణధారకుఁడగుటకు సమ్మతింపక తమయనంగీకారభావమును వెల్లడించిరి. నవకుమారుఁడును వలదని శాసింపఁజూచెను. ఇంతలో దూరదృష్టిగలగోళులుఁ డడ్డయివచ్చి “మనపం దెపు నిబంధనలనుబట్టి యిట్టి జమిందారుఁడు స్వయముగ మాళిమికాఁడు కారాదు, అయినను బ్రభువువారు

వీరనగర కుమారప్రభుని కోర్కెను చెల్లింప ననుగ్రహింతురుగాక దేవీపురకర్ణధారుడనాగరికుడు. ఆతనితోడ రాజు స్వయముగఁ బందెములకు డీకొనుట సమంజసము కాదు. కావున ప్రభువువారుకూడ దేవీపురపు పడవలో నాసీనులయ్యెదరుగాక దేవీనగరరాజ్ఞియు నామెకుమారి తిలకంబును విమర్శకులయ్యెదను”.

ఈక్రొత్తయేర్పాటు వినఁబడినతోడనే యొక్కింత విరతకలిగెను. తనమంత్రి తనతోడ యోచింపకుండ చేసి యీస్వచ్ఛందయోచన నవకుమారునకుఁ గూడ నసమ్మతంబుగనె యుండెను. కాని గోతులదాను “దేవా! నామాటనమ్ముడు. నన్ను మన్నింపుడు. దేవీనగరవిజయమాసన్నమై యున్నది.” అని రహస్యముగఁ బ్రబోధించెను.

వీరనగరజనులలో వివేకవంతులందఱును తలలాడించిరి. కాని వారిచూట లక్ష్యము సేయక నరేంద్రుడు సంతోషపూర్వకముగ నంగీకరించెను. వారియపవారణ మించుకంతయును బరికివచ్చినదికాదు. తానుపడవనడుపుట; హేమలత తీర్చరియగుట; ఇంతకంటెను గావలసినదేమి? ఇదియే యాతనిజన్మమున కెల్లశివరాత్రి. ఒక్కని

మిషమునకుమున్ను మనస్సును గ్రమ్మియున్నయాగ్రహ
మంతయు నదృశ్యమయ్యెను. మొగమున సంతోషమా
వేశించెను గోకులదాసుని కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ ప్రశం
సించి నమస్కరించెను. సాదరపూర్వకంబుగనవకుమారు
ని గొనివచ్చి దేవీపురనొకలోఁ గూర్చుండఁజేసెను అంత
తీవ్రముగ రాణివాసనివాసంబువంక తనవీక్షణంబుల బఱ
పెను. ఆతనిమానసముపరిమితానందమున మునిగి తేలెను.

శిరీషుఁడాతనిఁ జేరఁజీరి “తొందరపడకుము.”
సలిలమగాధము. నీటివడి విశేషముగ నున్నది. ఈరెండు
వంశములవారి జీవ నాధారములు పడవలమీఁద నున్న
యవి. నరేంద్రా! భద్రము, బహుభద్రము సుసూ!,,
యని ప్రదోధించెను. ఈబోధ యించుకంతయును నరేం
దునిమనస్సున కెక్కడయ్యెను. ఆతని హృదయమును
తన్ని కీక్షణములును అన్యత్రపని చేయుచుండెను.

ఇతర దేశములందువలెఁగాక మాన దేశమున సూ
ర్యాస్తమయమైన కొలఁది సేపటిలోపలనే రాత్రియగు
ను. సంధ్యావకాశము విశేషముగ నుండదు. పడవలు
రెండును నీటికెదురుగ తల్లిమేరకు లాగుకొనిపోయెడుస
రికి స్వచ్ఛముగ శరశ్చంద్రికలు గంగాసలిలముల సటస

ముసేయుచుండెను. ఆరెండు పడవల జండాలును వాని కలంకరించియున్న పూలమాలికలును, ఆపండు వెన్నెల లో తళతళ మెరియుచుండెను. సాచీనవంశ ప్రతిష్ఠగల రెండు రాజకుటుంబములకును, నేడు పందెము పడినది. జనులందఱు నాత్రుతతోఁ బర్యవసానమును జూడవలెన ని చెప్పు నిక్కబెట్టుకొని, కొంగలవలె మెడలు వంచు కొని, చూచుచుండిరి.

పడవలు రెండును బయలుదేటుట సూచించుచు గుండుదెబ్బ వినఁబడియెను. ఆవెంటనే ప్రమాణవిరహిత ముగ బయలువెడలుచున్న తేడ్ల చప్పుడును, తేడ్లవాం దు బిగ్గరగఁ బాడుపాటలును గాలిబింకమున వచ్చిచెప్పు లంబడుచుండెను. పడవలు రెండును కన్నులకగపడు సరి కి రెండును నొకదానికొకటి తీసిపోవకుండు సరాసరిగ వచ్చుచున్నవి. పడవవాండ్రు, తమ ప్రభువులందుండి స్వయముగఁ తమశక్తిసామర్థ్యములఁ బరీక్షించుటచే నత్యుత్సాహముజెంది, మనస్ఫూర్తిగ సత్తువకొలఁది కోలలు లాగుచుండిరి. పడవపై నడయాడుజండాలు విద్యుద్వేగమున నీటిపై పోవుచున్నట్లు కన్పట్టుచుండెను. జనులందఱు నై కకంఠ్యముగ “దగ్గఱకువచ్చినది. ఇంక నెంతో దూరములేదు.” అని చాటుచుండిరి.

ఏటికే బళ్ళిమముగా నొకచిన్నమలపున్నది. వీర
నగరపుపడవ పళ్ళిమదిక్కుగా నడచుచున్నది. అందువల్ల
దానికి నడకవీలు హెచ్చుగా నుండెను. పైగా వీరనగర
పు పడవవాండ్రొక్కవ బలమైనవాండ్రు. ఆకారణమున
నాపడవ శీఘ్రముగ ముందుకుఁద్రోసికొనివచ్చెను. నరేం-
ద్రుఁడు సంతోషము పట్టజాలకుండెను. అతనిపడవ ముం-
దుఁబోవుచున్నది..

ననకుమారుని మొగమునఁ గోపమంకురించినది.
అచిహ్నములను పడవవాండ్రు కనిపెట్టిరి. లోపల సణు-
గుకొనుచుండెను. అది వారికి వినిపించెను. ఇది తెలిసి
కొని వారు పట్టుపట్టి బలముగ తెడ్లను లాగిరి. వీరనగర
నౌకను సమీపించిరి.

నరేంద్రుని జనముకూడ నవకుమారుని కోపవచ-
నముల నాలకించిరి. వారి తెడ్లువ్రేత మందగించెను. “నవ-
కుమారుఁడు స్వయముగ దేవీపురపు పడవమీఁదనుండఁ-
గా వీరనగరమువాండ్రుఁగించి యాతనికి గెలుపులేకుం-
డఁ జేయఁగలరా” యని గట్టుమీఁదనున్నవాండ్రంద-
ఱు రహస్యముగ ననుకొన మొదలుపెట్టిరి. ప్రపథమము
న దూరదృష్టిగల గోకులదా సాలోచించినదియు నది

యే. అది మనస్సున నుంచుకొనియే నవకుమారుని పడవ యెక్కించెను.

నరేంద్రుడు రెండవ పడవ తననుమించిపోవుచుండుట కనిపెట్టెను. ఆతనికికోపముదేకించి వచ్చుచుండెను. పడవవాండ్రపై కేకలువేయుచుండెను. ఇంకను తనపడవయొక్క పడవదూరమున ముందుగానే పోవుచుండెను. ఇక్కడ నేటికీ దూర్పుగా మలపున్నది. అందువలన దేవీపురపు పడవకు వీలుదొరకినది శ్రీఘముగ నది సమీపముగ వచ్చెను. నరేంద్రుడు దేవీపురపుపడవకుఁ జిక్కిన యావీలును తగ్గింప నెంచెను. తనపడవను దేవీపురపుపడవకు దగ్గఱగానడపెను.

“భద్రము. భద్రము!” అని యొక్కుమ్మడి కేకలనేకముగ వినఁబడియెను. ఏమియును లాభములేకపోయెను. అప్పటికప్పుడే కార్యము మిగిలిపోయెను. రెండు పడవలును పిరంగిగుండ్రనలే చాకొనియెను. రెండును నీళ్లలో మునిగిపోయెను. ఈపనియంతయును గమ్యస్థాన స్తంభమున కతిసామీప్యముననే జరిగినది. అక్కడఁ జేరి నవారందఱెంతయో గల్లంతుచేసిరి. ఆడువాండ్ర డేరాలోనుండి యేడ్పులు వినిపించెను. వందలకొలది జనులే

టియొడ్డున కుటికిరి. అంతయును గల్లోలమై చీకాకుపడి యెను.

పడవవాండ్రందఱును సుకరముగ నీదుకొనచ్చినిరి. నరేంద్రుడుగూడ మంచియీతకాఁడు అతఁడును గల్లుచేరెను. చేరీచేరునంతలో, నవకుమారుని పరివార మంతయును వచ్చిచుట్టవేసెను. నరేంద్రునిపరివారము తక్కువగనున్నది వారును వీరును దలపడిరి. నరేంద్రుని జనముచేతనున్న యాయుధముల నూడఁదీసికొనిరి. ఆతఁడు తడిసి ముద్దయై వడఁకుచు దిగులుచెంది ఖైదీవలె గూర్చుండియుండెను.

ఆతనిబుద్ధియుఁ గుశాగ్రమైనదియే. ఇది యంతయును దనకొంటెతనమువలన వచ్చినదియేగదా యని సూక్ష్మముగ గ్రహించెను. పిచ్చితోందర. ఆతొందర వలననే దేవీపురనాయకుఁడు మరణించెను. విశ్వాసపాత్రులగు నాతనిసంగడికారుఁడును పరివారజనమును నాశనమైరి. తనతాతగారిసంస్థానమును బోఁగొట్టుకొనియెను. నేరస్థునకిక రాజ్యముండునా? ఆతని దృష్టి రాణివాసజనముండుడేరావైపున కరిగినది. ఆతనికంటినుండి వేడికన్నీరు దిగజారెను. ఆతనికిని జిన్నప్పటినుండి ప్రాణత

ల్యముగాఁ జూచుకొనుచున్న యాతనిబహిఃప్రణామమున
 కును నేటితోడ వియోగ మవిలంఘ్యమైనది. శ్రతువు
 లెవ్వరును బొందింపఁజాలని కెద్దబాధ యొకటిమనస్సు
 ను కోసిబెట్టుచుండెను. ఏమి గును మాటలాడక లో
 లోనదిగమింగి యారాకువారుఁడు కూర్చుండి యుండె
 ను. అంతఃపరితాపమువలన బాష్పకణములు ముఖము
 నుండి దిగజారి కాలువలు గట్టుచుండెను. ఇదివఱ కెన్నఁ
 డు నట్టిదాతనికడ కనివిని యెఱుంగను. కాని యొక్క
 నిమిషమున నాతని మనోభయములన్నియు నదృశ్యము
 లయ్యెను. అట్టిసర్వకల్లోలసమయంబున శిరీషుఁడొక్కఁ
 డు ప్రశాంతుఁడై నిబ్బరముగ నుండెను. అతఁడు నవ
 కుమారుని పడవ యెచ్చటమునిఁగెనో గుఱితప్పక కని
 పెట్టెను. ఆముదుసలి యసహాయుఁడై జలముఁ గొట్టు
 కొనుచుండుట చూచెను. వీరనగరమున నతనితో సమ
 ముగ నీదువారు లేరు. ఏటిలో గుబాలున దుమికెను.
 నాలుగుబారలలో బలమగు ప్రవాహము నుత్తరించి
 మునుఁగుచు మునుఁగుచున్న మనుష్యుని వచ్చి పట్టుకొ
 నియెను. ఇంకొక్కనిమిష మెడమైన నన్నియు నైపో
 యెడివే. ఒక్క చేతితో నడుముపట్టా పట్టకొనియెను.

రెండవచేతితో గట్టున కీడ్చుకొని వచ్చుచుండెను. తన చేతనున్న యమూల్యచైతన్యము నెట్టకేలకు గట్టునకుఁ జేర్చెను.

నవకుమారుఁడు డేరాలోనికిఁ జేరినతోడనే మనస్సున దిగులొంది కూర్చుండియున్న నరేంద్రునిగాంచెను. సిపాయీ లాగ్రహేంద్రగురై యాతని చుట్టు ముట్టెయుండిరి. ఏనిమిషమున కానిమిష మేదోదారుణము జరిగించునటుల భయపెట్టె చుండిరి

నవకుమారుఁడు గర్జారావముతో “నెనుకకుఁ బొందు” అని కేకవేయునప్పటికి సిపాయిలందఱు నెక్కడినారక్కడకు డేరాలోనుండి యొత్తిగిలిపోయిరి. నవకుమారుఁడు కోపఘూర్ణితకంఠస్వరమునను నదీసలిల విస్తృతదేహపాటవంబునను, “నరేంద్రా! నిన్ను చిన్ననాట నుండియుఁ జెంచి పెద్దనుచేసితిని నీతండ్రితాతలసంస్థానమును మరల నీకొప్పుగింపఁ దలఁచితిని. నీకు స్మరక్షకుండును, బ్రాణమిత్రుండును, శ్రేయోదాయకుండు నగు వానిపాణిములను దీను నమకట్టితివి; అనియెను.

ఆవయస్కుం డత్యంతపశ్చాత్తాపంబుతో “నవకుమారా! అపరాధంబులనెల్ల మేటియగు మహాపరా

ధంబుఁ గావించితిని. ఇంక నాజీవనంబు నిలుప నర్హంబుకాదు. నిలుచున్నపాళెముగ నన్నవధింపుడు. అని యుత్తరమిచ్చెను.

జేఁగాలోనున్న వాండ్రందఱు నిశ్శబ్దముగ వినుచుండిరి. ఎవ్వరునేమియు ననఁజాలరైరి. శిరీషుఁ డొక్కఁడుమాత్ర మిట్లె పలుక సాహసించెను.

“అయ్యా ! సెలవయ్యేనేని యొక్కమనవియున్నది. అనుగ్రహింపవలయును. నరేంద్రుని నొకన్నమిన్నిగ నన్యులెఱుంగరు. ఆతఁడు దుదుకువాఁడు, ముందువెనుక లాలోచించువాఁడు కాఁడు. ఉదేకంబున నున్న యప్పుడున్మాదవశుండై యుండు. అంతియకాని వయోవృద్ధుఁడగు నీపూజ్యున కీషత్తయిన నపకారము తలపెట్టియుండుననఁ జెల్లదు. అవశాత్సంభవంబగు నీయాపద యాతని తొందరపావలనఁ గలిగినదగును అందుల కాతఁ డాగ్రహ పాత్రుండుగాక తప్పదు. అంతియొకాని యాతండు మఱియేకే రమును దలంచినవాఁడు కాఁడు. ఆతఁడు నిరపరాధి.”

అంత నందఱు నిశ్శబ్దముగనుండిరి. నవకుమారుఁ డెట్టకేలకుఁ బట్టుపట్టి రెండుమూడు వాక్యములనాడెను.

“బంగాళా రాష్ట్రాధినాథు డీనరేంద్రుని ప్రవర్తనమును విమర్శింపఁ గలఁడు. కొలఁదిరోజులలోపలనే యాతనిది దుడుకుతనమేమో హంతకారిత్యమో తేటపడఁగలదు అంతపర్యంత మీతని సురక్షితముగనుంచుట కర్తవ్యము. ఈతఁడంతవఱకు రక్షకాధీశుండై యుండు” అని మృదులస్వనంబున “శిరీషా! రమ్మ, రమ్మ. ఈవృద్ధుడుతడిగుడ్డలాతో విశేష కాలము నానలేడు. ఈతనిని తగుజాగ్రత్త బుచ్చుకొనుము. నీపరిచర్య యీతని కొక్కింపుక కావలసియుండు అందునకుఁ దగిన ప్రత్యుపకారమునాతఁడు చేయలేకపోడు. నరేంద్రుఁ డీదినమున నాప్రాణములను దీయఁదలచిరాఁడు. నీవు దానిని కాపాడినాఁడవు. ” అని నచకుమారుఁడుపలికెను.

వినిమిదవప్రకరణము.

—:0:—

సాంకేతికము.

మూఁసమురోజులు గడచినవి. నరేంద్రుఁడింకను రక్షకభటాధీనమునందే యుండినాఁడు విజస్థనలంబొక్కటికట్టుదిట్టముగ నుండునట్టిది యీతనికొసంగఁబడి యెను.

ఆతనిదర్జాకుఁ దగినసదుపాయము లన్నియు జరగుచునే
 యున్నవి. కాని యిచ్చాసారముగఁ బ్రవర్తింప వలయు
 పడదు. ఆతనితోడ నెవ్వరును మాటలాడకుండఁ గట్టు
 దిట్ట మయ్యెను. ఆయుధపాణులగు రక్షకభటులు బం
 ముగ నాతనిపై కాపువేసిరి. దీనికంతకును గారణమువీర
 నగరజనము తిరుగఁబడి వారికుమార నాయకుని విడిపిం
 చుకొని పోవుదురేమో యనుభయము దానికైకొన్ని
 ప్రయత్నములు జరిగినవి. ఈకారాగృహంబు చుట్టును
 అల్లరులుకూడ కొన్నిజరిగినవి. అన్నియు వ్యర్థముల
 య్యెను. ఆకుమారనాయకునకు పనిపాటలు లేక పాట
 పలుకు నాడువాను లేక హృదయము కృశించిపోవుచుం
 డెను. దేహమంతయును చాలిపోయిశుష్కించెను. మొగ
 మంతయును నాలోచనాధీన మైనట్లుకన్పియ్యెను. దానిచు
 ట్టుపట్టులనున్న శృంగారవనము లన్నియును గంటఁబడు
 నప్పటికి పూర్వమచ్చటఁ దానుగడవినసుఖజీవనంబుతలం
 పునఁ బారి కిటికీలవెంట నదేపనిగ న్నావైపులకు జూచు
 చుండెను. ఆమందిరారామము వంకఁ జూడగఁ జూడగఁ
 గన్నులు చీకట్లుగ్రమ్ముచుండును. ఆయింటఁ గిటికీ వెనుక
 గుడ్డిదీప మొకటి యుండెడిది. ఆదీపముపొడగండఁ గాపా

దుకొనుచు రాత్రిచాలి పొద్దుపోయెడువఱకును మేలుకొనియుండెడివాడు. ఆదీప మారిపోయెడిది. అంధకారము స్వభావసిద్ధ మగు నిశాంధకారముకన్న దళముగనుండెను.

ఎట్టకేలకు మానసింహరాజు రాజామహాలునకు వచ్చినట్లును, ఆతఁడు కొలఁదిరోజులలోవీరనగరము సందర్శింప నెంచినట్లును వర్తమానము వచ్చినది. ఆచిన్న పట్టణమునం దాతనికిఁ దగినమర్యాదలు జరుగుటకై గొప్పగొప్ప సన్నాహములు జరిగెను వీధులన్నియు శుభపఱపించి నీళ్ళుచల్లించి ధనురాకారముగఁ దడక లలంకరించి మార్గములపొడుగునను కదళీస్తంభములు బారులు తీర్చి కట్టెరి. చెట్లకింద జలకలశములపైఁ బ్రతముల నాచ్చాదించి యుంచిరి. ఇదియాదేశమునం దాచారము. బంగాళాదేశ పాలకుని జూచువేడుకను పల్లెలనుండి జనులు వేనవేలు వచ్చివిడిచిరి. మానసింహుఁడు ఏనుగుమీద నంబారికట్టించి యందుఁ దానధిరోహించె. రాజపుత్రభటులును మొగలాయీబలమును వెంటవచ్చుచుండెను. నగరప్రవేశము సేయుటతోడనే సంగీతపాటలునుచుత్సవములునునత్తవైభవముతోడ జరపిరి. వీధులవెంటఁ బిల్లలు

రాజునకు స్వాగత మొసంగుచు పాటలుపాడిరి. ఐదువలు
మేడలపైనుండిలాజలును అక్షతలును జల్లుచుండిరి. ఆతఁ
డునూఱుయధముల గెలిచినవాఁడు అగ్బరుచక్రవర్తిక
డ నత్యంతసమర్థుండగు పరిపాలకుఁడు. ఆతఁడు పురప్ర
వేశమునేయునప్పటి వైభవములకుఁ గొదువయేమియుం
డును? ఫిరంగులఁ బ్రేల్పిరి. కృతజ్ఞులగు జనులందఱును
బరాబరులు తెల్పిరి. ఆతనిచుట్టివచ్చు యోధులు మహా
వీరులు చూడసాంపైనవాండు వదన సౌందర్యంబును
నయనసౌభాగ్యంబును గలిగి శోభిల్లు చెలువలెందఱో
కుతూహలులైగవాత్సములచెంత నిలువఁబడితొంగి తొం
గి చూచుచుండిరి.

కొన్ని దినములవఱకును బనినే మియును జరుగ
లేదు. కాలమంతయు నుత్సవములక్రిందనే సరిపోవుచుం
డెను. రసపుత్రజనము నందలి యుద్యోగస్థులందఱును
బాజారులవెంటను వీధులవెంటను చూరేగుచుండిరి. మొగ
లాయీ యోధులు గడ్డములను బెంచుకొని పట్టువస్త్ర
ములు ధరించి పోకుగా సంచరించుచుండిరి. దూరదేశ
ముల విడిచివచ్చిన తమ ప్రియాంగనల కనుపమానమైన
దక్కామజిలీనులు వెలసేయుచుండిరి.

ఉండియుండి యొకనాటి యుదయమున చక్రవ
ర్తిగారి హుకుము ప్రకటన చేయించిరి. శీతకాలము. ఆ
కాశము మేఘరాహిత్యమై నీలపర్ణమున నొప్పుచుండెను.
వాయుప్రచారము మందగించి యున్నది. భాస్కరుడు
తనబంగారు కిరణముల నాపట్టణమున వాడవాడలవేంటఁ
బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను. రాజమందిరము నెదుట
మోటజనులు వేనవేలు కలసియుండిరి. ఆమందిరమున
డాబాపై మానసింహరాజు సింహాసనా నీచుండఁజొచ్చెను.
సామాజ్యమునందలి పెద్దపెద్ద యుద్యోగస్థులందఱును
నాతని చుట్టునుండి బరాబరులు నేయుచుండిరి. అతివిన
యముతో నవకుమారుఁడును గోకులదాసును వారివెను
క నొదిగియుండిరి.

పై న్యములన్నియును సత్వరముగ వెడలిపోయె
ను. మానసింహుఁడు హిందూదేశమున దిగ్విజయము
చేసినపు డాతని వశముననుండు రాజపుత్రులును, మొగ
లాయీలును, మిక్కిలి దర్బముగఁ బనిచేసి వారి సేనాని
కఁ బేరుతెచ్చిరి. కొంతవఱకు మల్లకీడ్లు జరిగెను.
కొండొకసేపు పన్నిదములు చఱచిన కుస్తీలు నడిచెను.
జనసమూహంబున కత్యానందముగ నుండెను. మాన

సింహుడు “సిపాయీలు తమతమ విడిదలకుఁ బోవ
చ్చును. ఈ యుదియమునం దింకను జరుగవలసినదిచా
లనున్నది. అనియెను.

నవకుమారుడు ‘పరాక్రమధారేయా ! దేవర
వారియాజ్ఞ శిరసావహించుచున్నారము. ఈవంగదేశీ
యుండొసంగిన యీయల్పసన్యానంబుల హృదయపూ
ర్వకంబుగ నాదరించి దేవరవాని స్వయముగ నిచ్చట
కు దయచేసి యీనగరంబును పావనంబు జేసితిరి. అ
దియె, భాగ్యంబు. ఈసార్వభౌమికనియంతల నిట్టివినోద
ముల నింకను గొంతదనుక కాలక్షేపము సేయింపఁ గు
తూహలంబుగ నుండియున్నది. మాదేశ కవిత్వమునకు
సంగీతమునకుఁ బేరుచెందినది. దేవరవారి కభిమతమ
య్యెనేని నాటకుఁడొకఁడు పద్యములఁ జదువ సంసిద్ధు
డై యున్న వాఁడు.” అనియెను.

“నవకుమారా ! నీమాటయేదియుఁ ద్రోసివేయ
జాలము నీవీమహాచక్రవర్తియెడ నతిభక్తితాత్పర్యము
లుగఁ ప్రజాశిఖామణివి. తోడరుమల్లురాజా నీపై మంచి
పోయిన భారమును గడువిశ్వాసపూర్వకంబుగ నెఱవేర్చి
తివి. మేము సలలితంబగు మీభాషామార్గనం బింతయు

నెఱుంగము. అయినను సుగమంబుగనుండు మీపాటలు
ను వినసొంపుగనుండు మీపద్యములును మాకించుక
బోధయగునని తలంచెదము. పద్యములు చదువుమను
ము. విందము”

నవకుమారుడు “ఆతఁడు కవియనిచెప్పుకొనఁద
గినవాఁడు కాఁడు. ఆతఁడు తనస్వస్థానమగు బద్ధవానుడే
శమును విడిచి బంకురాడే శవు టరణ్యములఁ బ్రవాసగ
తుండై యున్నవాడు. కాని యాతని హృదయమునందె
ట్లొ చండికాదేవి ప్రవేశించినది. అనుగ్రహకల్పవల్లియు
గు నాతల్లినిగూర్చి యాతఁడు గానము సేయును”
అనియెను.

కవి చండికాదేవినిగూర్చి, ఫలసంచారులును, జ
లసంచారులునగు మనుష్యులందరిమీఁద నామె మాపున
నుగ్రహములను వర్ణించిపాడెను. నంగదేశమునుండి పరి
మళద్రవ్యములను తదితరములగు సరకులను గైకొని స
ముద్రప్రాయాణము సేయుచున్న వర్తకుఁడొక్కఁడు సము
ద్రమధ్యమున నోడపగిలిసింహశర్వీపమునందెట్లు సజ్జనుం
డై యుండెనో, యాతనికొమనుండు చితుతప్రాయము
వాఁడు పెద్దయై తనతల్లివలన తనతండ్రినిగూర్చి యెట్లా

లకించెనో, ఆతని యావనహృదయము వాత్సల్యసంపూర్ణంబై యెట్లు లాతనివిడిపింప సముద్రయానము చేసి పోయెనో, సాహసికుండగు నాకుమారుని చండికాదేవి యెట్లు ప్రసాదించెనో, తండ్రియుఁ గొమరుండును సింహ శర్వీపమునందెట్లు సమావేశంబు నొందిరో, వారు మరల నుఖంబుగ నిజగృహంబున శెట్టువచ్చిరో అవి యన్నియు సరళముగ వినిపించెను. పాట నుగమముగ నున్నది.

అందుఁగల యభిప్రాయమునకు మానసింహుడెంతయును సంతసించి పాటకుని జక్కఁగ బహూకరించెను. పెద్దపెద్ద యుద్యోగములుగల సార్వభౌమికనియంత లందఱును నిరుపేదయగు నాకవివరునియెడ దయాళురై యనుగ్రహపూర్వకంబుగ మందహాసంబుల నాతని నానందివివశుంజేసిరి. ఆయాస్థానంబునందలి పరమపురుషుల పావననామంబుల మఱచితిమి; ముకుందరామునిపేరును ఆతనికవితయును నేటికిని దేశీయవాఙ్మయంబున నతిగౌరవంబుగఁ బూజింపఁబడుచున్నది.

జనులందఱును వెడలిపోయిరి. బంగాళారాష్ట్ర ప్రభుని సమ్ముఖంబునకు నరేంద్రుఁడు కొనిరాఁబడియెను. అందఱును మౌనముద్రులై చూచుచుండిరి. సౌంద

ర్యవంతుడగు నారాకుమారుని జూచుచు నాతనిపై
జాలిగొలుపునిరీక్షణంబుల బఱపెను. మందభాగ్యుండును
దుర్వినితుండును నగునాసత్కులప్రసూనుని సౌందర్యశో
భితుని, యావనవిదగుని సమీపంబునకు రావించి, సూ
ర్యనామధేయంబున నాతని సంబోధించి యిట్లని ముచ్చ
టించెను.

“నరేంద్రనాథరాయలా ! అత్యంతసన్మానంబున
నీవితామహుడు మొదలగు వారాదగింపఁబడిరి. అట్టి
వారు నిన్నీరీతిని గాంచుట విచారకరముగనున్నయది.
నీవంశఖిడ్గమును తోడరుమల్లుడు నీతొట్టెయందుంచి
నాడు. నీవు దుడుకువాడవై పోయితివి. కానిమార్గము
నఁజరియించుచుంటివి. నీసంరక్షకునిప్రాణసంకిటమునకు
లోను జేసితివి. దేశమున శాంతమును నిర్మలవర్తనమును
నెలకొల్పి నేర్పడినవారిపై నీయనుచగులు తిరుగఁబడిరి.
ఉభయబలంబులు పోరాడి రక్తమునుకంటఁ జూచికొని
రి. నీవితామహునినామమింకను మఱతమన్నను మఱపు
రాకున్నది. ఆకారణమున నిన్ను మన్నింపవలసె. నీరక్ష
కుండు నవకుమారుండు. ఈయభియోగంబున నీవాతని
కి ఉద్దేశపూర్వకంబుగఁ బ్రాణాపాయంబు చేయనెంచి

నట్లు చెప్పటలేదు. కరుణాళుంకగు నీకుమార శిరీషుం
డాతని ప్రాణములం గాపాడినాడు. అతడును బ్రహ్మ
ణన్మాత్రిగఁ దనయోగ్యవర్తనము నిదానముగఁ జేసి
నీసంరక్షకుని ప్రాణముల నీపుద్గేశపూర్వకముగఁ దీయన
మకట్టినట్టి స్వభానము కలవాడవుకావని యుద్ఘోషిం
చినాడు. అతనిమాటలు నాకెంతయు మన్ననకుఁ బాత్ర
ములు. నీపడవ నాతనిపడవపైఁ బెట్టి కొట్టుట యుష్మ
త్తకార్యంబని విశ్వసించితిని. పదియేండ్లసిల్లవాడైనట్టి
కార్యములంజేయునా? అయ్యది యెక్కువపాక్షికమున
ను, ఉద్రేకవశముననె యైయుండు. నరేంద్రా! నీపైను
న్న యీ గొప్ప నేరమునుండి నిన్ను విముక్తుంజేసితిమి.
నీవు నేరస్థుడవుకావు. యధేచ్ఛముగాజనుము.”

నిబద్ధుండై యున్న నృపకుమారుండు పశ్చాత్త
ప్తుండయ్యెను. మొగమునఁ గత్తివాటువేసిన రక్తములే
కుండఁ బోయెను. మొగము వెలవెలఁబొందెను. తనశ
త్రువులదు స్తంత్రులబులవలనతనకెంతయో చేటువాటిల్లు
నని యెంచియుండెను. బంగాళాధినాథుని యనుగ్రహ
వాక్యంబులు విస్మయప్రమోదకరంబులై యాతనికి హృ
దయంగమంబు లయ్యెను. పెదవులు తడఁబడియెను.

నోట మాటరాదయ్యెను. కన్నులనుండి పృథులబాష్ప
బిందుద్వయంబు రాలెను. అవియె యాతని కృతజ్ఞతను
నూచించుచు నాతని పక్షమున నిలిచి పనిచేసెను.

“నీసంస్థాన వ్యాపారముల నెక్కువశ్రద్ధగ గమ
నించి పనిచేయవలసి యుండెను. అవియన్నియును చె
ల్లాచెదరైయున్నవి. సార్వభౌమునకు సంవత్సరముక్రిం
దట కట్టవలసిన కప్పమింకను జెల్లుబడి కాలేదు. నీకింక
ను వయస్సురాలేదు. నవకుమారుఁడు స్వస్థానమునకుఁ
బోయి పనిచేసికొనవలసి వచ్చెను. ఆకారణమున తోడ
రుమల్లుఁడు మున్నుచేసిన యేర్పాటుల నించుక సార్వ
భౌముండు మార్పుచేయవలసి వచ్చెను. నవకుమారుం
డు తన పూర్వసంస్థానంబగు దేవీపురంబునకుఁ బోయి
ప్రవేశించును. సార్వభౌమిక ప్రతినిధి నొకని నేడిసంస్థా
నకార్యములఁ జక్కఁబెట్ట నియోగించితిని. నీకు వయసు
వచ్చునఱకు నాతఁ డీరాజ్యవిషయముల జూచుచుండును.
నీబాకీసాకీలన్నియు నాతఁడే తీర్చివేయును. ఇదియేసా
దుషా యన్ముగహంబు.”

ఇదియు నరేంద్రునకు సంతృప్తిగనే యుండెను.
నవకుమారుని బారినుండి యాతని సంస్థానము బయటఁబ

దును. అతనికి వయసు వచ్చువఱకును దన పితామహు-
నకు మారుగ సార్వభౌమిక నియంతయొక్కఁడు రాజకా-
ర్యములు చక్కఁబెట్టుచుండును. ఈలోపుగ నాతఁడు త-
నజీవన వ్యాపారములం దాను జక్కఁ బెట్టుకొనుచు స్వే-
చ్ఛగ నుండవచ్చును.

ఇట్లునుకొనుచుండఁగా రాజు నీమాటయన్నతో
నీవొక కొంతకాలమువఱకును వీరనగరంబునందుండుట
నుచితంబు. నీయనుచరులును లేనిపోని విచ్చితలంపు లె-
న్నియో నీతలకెక్కించినారు. నీవును వారును గలసి
మెలసి యుండినచో రాజుని యంతకు సంస్థాన పరిపాల-
నము మిక్కిలిదుర్ఘటమైపోవును. నిన్నిచ్చటనుండుమని చె-
ప్ప మనసురాక యున్నది. కాని రాజమహాలునకు న-
చ్చెడవేని నాయొద్ద రసపుత్రనియంతలు చాలపండి-
యున్నవారు. వారందఱును శూరశిఖామణియగు నీపి-
తామహు నెఱింగినవారు. అతని వంశాంకురమగుని-
న్ను తదుచిత విధానంబున నాయుధకార్యంబుల నభ్య-
స్తునిఁగావించి నిన్ను మనఃపూర్వకంబుగ నాదరించు-
వారు. అట్లుజరిగెనేని నీవు సంస్థానమునకు మరలవచ్చు-
నప్పటికి మహాసార్వభౌమమునకుఁ దగిన బంటనయ్యెదవు.

ధైర్యగాంభీర్యంబుల నీకింకొకరు సాటిలేకుండఁబోయెదరు. సార్వభౌమునకు నీయట్టి సంస్తానాధిపతులు చక్కఁబడుట సర్వసమ్మతము. ఆతని సామ్రాజ్యనిర్మాణ మంతయు ప్రబల స్వామిభక్తి నాసించి యుండును.

నరేంద్రుని ముఖమింకను రక్తవిసీనముగ నేయుండెను. కాని రాజుననుగ్రహవాత్సల్యంబుల కుత్సాహంబును గృతజ్ఞతయును మనంబున నుదయించుటచే నయ్యది మొగమునఁ బ్రతిబింబితం బగుచుండెను కన్నుల నశ్రుగణంబులు రాలుచుండెను.

బంధవిముక్తుండగు నా నరేంద్రుండు “అవకాశరాక్షమధౌరేయా! నీకరుణ యపారమై నన్ను ముంచి వేయుచున్నది. నేను దుడుకుపని యొనరించినవాడను విధేయుండనైతిని. ఎట్టశిక్షలకైనఁ బాత్రుఁడను. నన్ను ట్టుమించితిరి. కృపజేసితిరి. ఉపరి బహూకరించితిరి. ఓ కరుణార్ద్రహృదయా! నేడు మొదలు మీయనుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుడనయ్యెద. నావంశగౌరవంబున కుచితంబగునటుల ప్రవర్తించెద. నేనెచ్చటనుండి పరిచర్య చేయవలసివచ్చిన నచ్చటనే మహాచక్రవర్తికి భక్తిపూర్వకభృత్యుడనై మెలంగెద. అనుగ్రహింపుఁడు.”

అనుమాటలకు మానసింహునికన్నులనుండియా
నందాశ్రువులు కాలెను. అగ్బరుసార్వభౌముని సా
మ్రాజ్యాభివృద్ధి నొందింపవలెననిన పూర్వప్రభువంశము
ల వారినిష్కల్మష రాజభక్తిని గాంక్షించుట యత్యవ
సరమై యున్నది. అందుచే నీవాక్యములెంతయు నాత
నికి సంశోషదాయకము లయ్యెను.

ఆరేయి వీరనగరమున దీపావళియుత్సవము జరి
గెను. ధంకాన గారాలురు శంఖవాద్యంబులును వినం
బడియెను. రాజభక్తి హిందువుల వర్తనంబునకెల్ల తల
మానికంబుగాదా ! హిందూమతసిద్ధాంతములయందిది
మిళితమై యుండెను. మానసింహుఁడు వీరనగరనాయ
కుని యెడఁ జూపినయశుగ్రహమునకుఁ దత్పురప్రజ లెం
తయును నపరిమితానందమిచ్చులైరి. అన్నివీధులును అ
న్నిభవనములును, దీపారాధనలతో నిండిపోయెను. కూ
టికి టికాణాలేని విధవరాండ్రలోఁగూడఁ, దమగడపమీఁ
దఁ జిన్నప్రమిదలో నింతచమురు పోసి, వీధివంక దీపము
వెలిగించుకుండఁ బోయినవారు లేరు. సంగీతపాఠకులు
పెద్దపెద్ద మేడలపైఁ గూర్చుండియుచ్చైస్వనంబున గాన
రస్రప్రవాహంబుల వెల్లిగొలుపుచుండిరి. పెద్దబజారులను,

సందుగొందులను నల్లాడు నాడువాండ్రుగూడ, అక్కరు
 ఘాదుషాను గూర్చియును, బంగాళాదేశ ప్రభునిగూర్చి
 యుచు ప్రశంసింపని వారులేరు. రాత్రిరెండు యామ
 ములు తిరుగువఱకును పట్టణమేమూల జూచినను నీకో
 లాహలంబులతోఁ గలకల సుచుండి సద్దణఁగకుండచుం
 డెను

మఱునాడుఁ ప్రభాతసమయంబున హేమలత
 తనమందిరారామంబు ప్రక్కనున్న పూలతోటలోఁ
 బుష్పములఁ గోయఁబోయెను. చిఱుచీకటి సమయ
 మయ్యెను. నరేంద్రుని కాంతివిహీనం బగు ముఖపద్మ
 మును మనోవేదనాదో ధూయమానంబై యష్టివలెనుం
 డు నాతని విగ్రహంబును నామెకు దృష్టిపథంబునం బడి
 యెను. ఆతనిముఖసందర్శనంబు సేయునంత భయవిభ్రాం
 తమయ్యెను. గతదినమున జరిగినసమాచార మాద్యంత
 మును నామెకు విశదమయ్యెను. నరేంద్రుఁడు తన్ను
 వీడ్కొన వచ్చెనని యామెయనుకొనెను. ఇప్పుడు మో
 మాటమునకుఁ బోయి సిగ్గుపడుచుఁ గూర్చుండిన యెడల
 గార్యము లేదు. హేమలత ప్రశాంత. ప్రగల్భలప్పుడా
 మె తనచిన్ననాటిచెలికానిఁ జేరవచ్చినది. అవిషాదంబు

నఁ దనవీక్షణంబుల నాతనిపై మెల్లఁగ నారించెను. అంత నుభయులును గొంతవడి వాగ్బంధనమై యుండిరి. తమతమ హృదయాభిలాషంబు లుభయులకును గూడ వ్యక్తమగుచునే యుండెను.

“నరేంద్రా! నీవు వీరనగరమును విడిచి పోవుచున్నాడవట. యోధుండవై వచ్చెదవట. చిరకాలమునకుఁగాని మనకు మరల సమావేశము లేదట. నిజమేనా? మనచెలిమి చిన్ననాటిచెలిమి. ఆమరణాంతము నిట్లుండవలసినదియేనుమా!”

నీదయామధుర వాక్యంబుల కానందమైనది. భగవంతుఁడు సీతనుగ్రహించుఁగాక!

“నీవనినయట్టు మనచెలిమి చిన్ననాటిచెలిమియగును హేమలతా! ఈశరీరమునఁ బ్రాణమున్నంతవఱకును నిన్ను నేమిఱువనోప.”

“నరేంద్రా! నీకృపాసమృద్ధియును, నాయెడగల నీమృదుమధురభావమును నేనెఱుగుదును. కానిఒక్కొక్కప్పుడు నీవుద్రేకముజెంది తొందరపడుచుండెదవేల?”

“ఓమధురహృదయా! హేమలతా! నీకునాయందుఁ గలయును రాగముచే నీవయ్యది తొందరపాటని

చులకనగాఁ నెంచుచుంటివి. అయ్యది వివేకవిహీనత,
బుద్ధిమాంద్యము. ఉన్మత్తత. నేను గర్విష్టుండనై చిన్న
తనవుచేష్టల నీతండ్రికి బ్రాణాపాయం బొనరించితిని.
నీకును నీతల్లికిని నేనొనరించిన యలజడ్డికై హేమలతా!
నన్నుక్షమింపుము.”

“నరేంద్రా! నాతల్లిమాన్ననకు నీవిదివలకేపా
తుండై జెలివి. నాతండ్రిగారియొద్ద నీపక్షమవలంబించి
ఆమె యెంతయో పనిచేసినది. నీవు నిరపరాధుండవని
నేనెఱుంగుదును ఇంకనిచ్చు నేనుక్షమించుటకేమున్న
ది? నీకాదార్య పౌరుషంబులు రెండును గూడఁగలవు.
వానికిఁ దోడు ప్రశాంతభావంబును స్థిరచిత్తంబును జత
సేయుము. ఈవంగదేశమున వీరనగర వంశముతోడ
దుల్యమైనది మఱి యొకటి లేదు. నీవీతామహునివలె
నీవును ప్రగల్భుండగు ప్రభుండవై దీర్ఘాయుష్షుంతుడవై
మనుము.”

“హేమలతా! నీక్షమార్పణంబుచే నామనో
వ్యధ యెల్లదీరెను. నీకృపాభిమతంబు నాకెల్లప్పుడు
తోడునీడయై యుండుఁగాక! హేమలతా! నేనింతకు
మున్నెన్నియో కష్టములఁ బొందితిని. ఇంకముందెన్ని

యో పొందనుంటిని. ఎన్ని దురదృష్టములు వచ్చినను నింకనుండు పాడుష ధైర్యంబులతోడ భరించి యుండెదను. ఈకష్టమువలన నాకెన్నఁటికిని మఱపురానిపాఠములం గఱచితిని ”

“ అట్లనెదవేమి సరేందా? ! కొలఁదికాలమున నీసంస్థానము మరల నీడ లభింపదా ! నాతండ్రి కడు విశ్వాసముతోడఁ దనకార్యమును తాను నిర్వర్తించినాఁడు నాతల్లి నన్నెట్లు పెంచెనో నిన్నుఁగూడ నట్లే పెంచినది ”

“ హేమలతా ! నీతల్లి పరమపావని. నాతల్లి యున్నను నన్నింత గారాబముతోఁ బెంచుననుకొనను. నేనైనను మీతండ్రి కెదిరించియెన్నఁడును పల్లెత్తుమాట యనియెఱుంగను. నిశ్చయముగ నేనాయన కెంతయో యవిధేయుండనై మెలంగితిని. ఆయన నన్ను కరుణించెను. హేమలతా ! మనయుభయులకును వియోగంబు సంప్రాప్తంబగు సమయం బాసన్నంబైనది. మొదటి నుండియు నీవే నాసుఖంబవు. నీవే నామనోరథంబవు. నీవే నాప్రాణాపియవు.

హేమలత మొగము మరలించెను. మానముద్ర యయ్యెను. ఆమెకింకను బాల్యావస్థ విడువలేదు. ఈ

మాట యనునప్పటికి దానియర్థమేమో తెలియక గుండెలు తటతట కొట్టుకొనియెను.

“ హేమలతా ! నిన్నుగూర్చిన నామనోభావంబింతవఱకు నీకెఱింగించి యెఱుంగను. ఇప్పుడు వియోగసమయము తటస్థమగుటచే జెప్పవలసివచ్చెను. దీనికాద్యంతము లివియే యగునేమో ? మనజన్మముననొక్కొక్కయప్పుడు సంశయంబు లన్నియు వీడి సత్యంబొప్పుకొనవలసి వచ్చును. మనకిద్దఱకును, వియోగంబు గలుగకమున్నె యాసత్యంబు బహిరంగంబు కానిమ్ము కరుణామతల్లి యగు నీతల్లియు, త్నమాశీలుండగు నీతండ్రియు నీకరంబు నాకరంబున జేర్తురనియును, శైశవంబున మనమెంతటి యానందమున నోలలాడితిమో యట్లే మనజన్మమంతయును నానందాంబుధిం దేలియాడుదుమనియును, నెంతయో యాసపడి యుంటిని. హేమలతా ! ఉచితలజ్జాప్రియదర్శినియగు నీ మొగంబు మార్మొగంబు జేసెదవేల ? మన మింతతడవు మసలరాదు. ఈరెండు నిమిషంబులలోనే నామనోభీష్మితంబు లెఱింగింపవలయు. రాత్రుల నప్పుడప్పుడీ చుక్కల మనము లెక్కయిడుకొనుచుందుముకదా. అయ్యవిమన

సుఖమావేశ సమయంబున మనల, నవనాకించి ముసి
ముసినగవులు నవ్వుచుండుననియును మనము చిన్ననాటి
నుండియును సంతోష పూర్వకంబుగ నటియించిన యీ
స్థలంబుల మరల నీకొంతకాల మిట్లైనటింతు మనియు
నువ్విశ్చారు చుంటిని. ఈయేటిగట్టున నీవిజనప్రదేశం
బుల నొంటరిగఁ దిరుగుచు హేమలతా ! నీవు నాతం
డ్రెగారి సంస్థానమునకుఁ బట్టమహిషినై యుండువని
యును నాహృదయేశ్వరి వీవెయ్యెయిండువనియును గల
లు గని యుంటిని”

హేమలత మొగమున నానందవికార ముదయ
మయ్యెను. ఆనందాశ్రువులుకూడ పొడముచుండెను.
వానిని బయలుపడకుండ నాపుకొన శక్తిసామర్థ్యములు
హేమలతకడనుండెను. ఆమెమనంబున నేదైన నూతన
వికారమువయమైనను దానినెదుటివాను తెలిసికొనుట
కామెనోట మాటయే లేదయ్యెను.

నరేంద్రుఁడు కొంతవిరళింపఁబడి ప్రశాంతభావ
ముతో” హేమలతా! ఇటువినుచు, ఇంక నేజెప్పరాని
దియు నీవు వినరానిదియుఁ బలుకనోపను, ప్రాణతుల్యము
లగునా కలలన్నియు విచ్చిన్నములైనవి నేను ప్రవాసగ

తుండనై యీ దేవీనగరమును విడిపోవుచుంటిని. రాజమ హలున కరుగుదును. మానసింహరాజు నాయెడఁగరుణాతరంగిత హృదయుండయ్యెను. అచ్చట నావితామ హుని చెలికాండ్రెందఱో యుండియున్నారు. వారందఱును నాకు సమరకార్యములనేర్పెదరు. రాజెక్కిడికిఁ బోయిన నక్కడికెల్లఁబోవుచు సంచారము చేయుచుండెదను. అన్నిరాష్ట్రములుతిరిగెదను. అట్లయినను నాహృదయము పీఠనగరమునందే నిశ్చలమై యుండుచునుమా! ఎన్నడును మఱపురాని మనోరథంబీహృదయమునందే నిలిచియుండును. నేను వెడలిపోయినవెనుక నన్నుగుఱించి ప్రేమతో నుచ్చటించుచునై న నుందువా?”

“నరేంద్రా! నిన్ను నేనెన్నఁజ్ఞకైన మఱవఁగలనా?” యనికన్నులనుండి బాష్పజలంబు లాఁపుకొననేరక వెలువరించెను.

“మధురహృదయా! కంటఁదడి వెట్టకుము. ఈమనవియోగ సమయమున నీమనస్సున కారాటము కలిగింపరాదు. మనకు వియోగముకలుగకతప్పదు. సూర్యోదయ మగుచున్నది. నేను నిన్ను వదిలిపోవులోపల నీకొక్కయాన వాలిచ్చి పోవలెనని యున్నది. ఈమాధవీలత నీవు

చిన్ననాటనుండియును మిగుల గారాబముతోఁ బెంచిపె
ద్దఁజేసితిని. అయ్యది యిప్పుడు పుప్పించి యా
దుర్భావముఁ జెందియున్నది. దీనినుండి నీకొకద
లొసంగెదను.”

అనుచు నరేంద్రుఁడు దానితోగఁ యొకటి
కంకణముమాదిరిగ నొనరించి పోయెను. అతఁడు
మెల్లఁగఁ బట్టికొని అతమార్ద్రవముగనా “మ
ము” నా మెకరంబున నలంకరించెను.

“దీనిపువ్వులు నేఁడో తేహో యెండిపోవును.
మాత్రము విశేష కాలము నీకు నాయెడ
కాలము దయయు
కార్థముఁ గలదు. నీవు దీనిని నాజ్ఞాప
మున నీమన
బింది

నగరరాజమందిరంబునందలి దేవాలయ సోపానంబులఁ
జిన్న బాలిక యొకర్లు ఒంటరిగఁ గూర్చుండెను. నారీజన
వృద్ధయాంతర్గతంబై స్వభావజన్యంబై తొలుదొల్లనిర్గ
తంబగు బాష్పసలిలంబులఁ బ్రభాకరుండు పొడగాంచెను.

మనమ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA116B148
పుస్తకం పేరు	కూఢమీకంకణము
తారీఖు	26/10/24
ముందు అట్ట	no
వెనుక అట్ట	no
మొత్తం పేజీలు	243
నిర్దేశిత పేజీలు	243
ఖాళీ పేజీలు	B. 21
రేఖ పేజీలు	No
తయారు చేసినది	Aswini
పేజీలు నిద్రపెనది	Pragathi
ప్రింట్ చేసినది	Pragathi
పరిశీలించినది	Pragathi
పేజీలు పరిశీలించినది	
ప్రింటింగు చేసినది	
ప్రకటింగు చేసినది	
పరిశీలించినది	Good